

FONTES
LINGVÆ VASCONVM
stvdia et
docvmenta

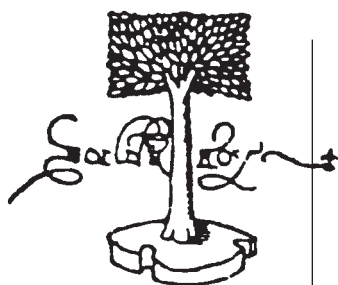
SEPARATA

Año XLV • Número 116 • 2013

Artzibarko aldaera deitu
izanaren inguruan
(7 – barnera begirako zenbait erkaketa)

Koldo ARTOLA

FONTES LINGVÆ VASCONVM stvdia et docvmenta

La reduplicación compleja en euskera: notas acerca de su formación y sus paralelos en otras lenguas <i>Iván Igartua</i>	5
Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan (7 – barnera begirako zenbait erkaketa) <i>Koldo Artola</i>	31
Iruñe ondoko euskal testu zahar berri bat <i>Ekaitz Santazilia</i>	91
‘ <i>Cer alcatte edo alcatte ondo</i> ’ Un dato para la geografía histórica del euskera en la Llanada alavesa (Axpuru y Heredia) <i>Roberto González de Viñaspre / Pedro Uribarrena</i>	121
Euskararen laguntzaile ahantziaz: *iron aditzaren historia <i>Manuel Padilla</i>	131
Basque complex predicates and grammar change <i>Juan Carlos Odriozola / Xabier Altzibar</i>	171
Biformulatzaile urruntzaileak: euskarazko diskurtso-markatzaileen hiztegia osatzeko atariko azterketa <i>Ines Garcia-Azkoaga</i>	191
Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa Nafarroako familia euskaldunetan (1970-2012) <i>Paula Kasares</i>	209
Sobre <i>Deredia</i> , nombre original y forma usada en euskara de <i>Heredia</i> <i>Mikel Gorrotxategi</i>	235
Topónimos alaveses de base antroponímica acabados en <i>-(i)ano</i> <i>Patxi Salaberri Zaratiegi</i>	245
Bai/ez galderen pertzepzioaren aldeak informatzaileen ama hizkuntzaren arabera: euskararen prosodia gaitasuna lantzeko zenbait datu argigarri <i>Iñaki Gaminde / Asier Romero / Aintzane Etxebarria / Urtza Garay</i>	273

Año XLV
Número 116
2013

Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan

(7 – barnera begirako zenbait erkaketa)

Koldo ARTOLA*

Saio honen azpтитuluak dioen modura eta laburki esanik, aldaera honen baitan sailkaturiko zortzi herritan bildu den hainbat datu dakargu hona oraingoan, haien arteko erkaketatik zer eta zenbaterainokoa duten komun eta zer ez ikusteko asmoz.

Lurralde hauetan euskararen ahozko transmisioa XX. mendeko gerla zibila hasterako etenik zegoen jada, hizkera-molde honen azken hiztunak, gutxi-gorabehera, aipatu mendearen hasieran sortuak baitziren. Guk elkarrizketatu genituenean, duela hogeita hamar urte inguru, hitz egiteko dorpe xamar zeuden, batzuk ia ezinean, urte luzetako ahanztura-prozesu baten ondorio. Sarrera xume honetan, beraz, zer aurkeztu behar askorik ez izateaz gainera, zalantzatan gaude aukeraturiko bide hau abiarazirik asmatu izana, zailtasun asko aurkitu baitugu ekarritako hitzak sailkatzen hasi eta han-hor-hemenka hainbeste eta hainbeste ohar eta zehaztasun egin behar izatean, inoiz hasiriko bidean atzera egiteko tentaldia izateraino.

Izan ere, horretarako prestatu leihatiletan lekua irabazi nahi eta, hitzen baten aldaera idazterakoan, era honetan jokatu dugu: 1) Antzeko, hurbileko edota sinonimoak direnen artean, (,) idatzi dugu; 2) Antonimo direnen kasuetan, (/); eta 3) Zerikusi beharreko hitzen kasuetan (*abendu* eta *maiatz*, kasu), (;). Baldin herri batean *garbi* bildu bada eta beste batean *garbitu* (edo *ta zikin* eta *zikindu*), batzuetan zein bere leihatilan idatzi dugu, baina inoiz, leihatilan leku izanez gero, bata bestearen ondoan. Gainera, bere baitan bes-

* Donostiako Aranzadi Zientzi Elkarteko Etnografi Sailekoa.

Esker biziak damazkiot, arazo gehienbat gramatikalak direla-eta, Euskal Filologian lizentziatua den eta laguntzaile izan dudana Xabier semeari.

telako datu interesgarriren bat eskaintzen duen zenbait hitzi leku egin diogu, dela modismoa, dela atzizkia edo dena delakoa.

Diogunez, ez dugu garbi ikusten tamainako ur handitan sartzeak merezi izan duen (hainbeste datu eta iturri kontsultatu, irakurri, berrirakurri... hau, hori eta hura berriro errepasatu beharra...), baina, egia esateko, arazoaz konaturatu orduko saioa aski aurreraturik zegoenez, tira, zirt edo zart, bururatzeraino eramatea izan da gure azken erabakia. Irakurleak barkatuko ahal digu datuen aurkezpena batere ortodoxoa ez izatea. Datuok, nolnahi ere, hor daude eta baldin zerbaitetarako balioko badute, horrekin konformatuko gara.

Herrioi zutabe bana prestatu eta mendebaldetik ekialderanzko norabidean ordenatu ditugu: lehenengo Hego-Esteribarko Ilurdotz¹ eta ondoren Artzibarko zazpi herriak: Espotz, Uritz, Hiriberri, Arrieta, Lakabe, Orotz-Betelu (kasu honetarako herri artzibartartzat jo duguna, orain ez hain aspaldi hala izan baitzen) eta Azparren. Aurrenik, baina, aipatu herrien, datu-emaielen, biltzaileen, materialen eta bilketa-daten berri ematen duen koadroa prestatu dugu:

HERRIAK	BERRIEMAILEAK	BILTZAILEAK	MATERIALAK	NOIZKOAK
Ilurdotz	Joaquin Garrues Goñi	Koldo Artola	inkestak eta hizketak	1981-1986
Espotz	Manuel Zazpe Garde	Koldo Artola	inkesta bat	1985-1986
Uritz	Juan Cruz Elizalde	Louis-Lucien Bonaparte	kristau-ikasbide bat	1865 urte ingur.
Hiriberri	Francisca Larrageta Monaut, Lino Méndez Expósito, Soledad Arbonies Larrageta, Paca Larrageta Imirizaldu eta Ambrosio Usoz Imirizaldu	Koldo Artola	elkarrizketak	1971-1983
Hiriberri	Ambrosio Usoz Imirizaldu	Aranzadi, EAEL ²	inkesta eta elkarrizk.	1979
Hiriberri	Soledad Arbonies Larrageta	Aitor Arana	elkarrizketak	2002
Arrieta	Saturmino Etxamendi Larrea	Koldo Artola	inkestak eta elkarrizk.	1981-1992
Arrieta	Juana Ibarrola	Euskaltzaindia, IKER ³	inkesta (Erizk. Iruk.)	1922
Lakabe	Javier Ibarra Murillo	Orreaga Ibarra	prediku bat	1925 urte ingur.
Orotz-Betelu	German Garmendia	Arturo Campion	Orreaga izeneko testua	1880 urte ingur.
Orotz-Betelu	Angela Orradre eta Fermin Arbuñies	Euskaltzaindia, IKER ⁴	inkestak (Erizk. Iruk.)	1922 urte ingur.
Orotz-Betelu	Juan Simon Goñi, haren emazte Pilar eta Fermina Iturri	Aita Donostia	toberak (RIEV)	1924
Orotz-Betelu	Juana Orradre	Ana Maria Echaide	inkesta (Eusk. en Nav.)	1976?
Orotz-Betelu	Gregorio Arzelus Arzelus	Koldo Artola	inkesta-apurrak	1983-1987
Azparren	Gregoria Bizkai Eskabel eta Agueda Bizkai Iribarren	Koldo Artola	inkesta eta apurrak	1983-1985

¹ Herrixka honetatik hurbileko Irotzen Javier Irigaray adiskideak, 1974an, bildu zituen datuetarik batzuk kontuan izan ditugu, hauek, gutxi izatean, zutabe bat egiteko adina eman ez badute ere.

² Biltzailea: Fermín Leizaola.

³ Biltzailea: Resurrección María de Azkue.

⁴ Biltzailea: Aita Eusebio Etxalarkoa. Herri honetan jaso ziren bi inkestetako baten erantzuleak Angela Orradre eta Graciana Ezkabel izan ziren, baina hau, sortzez oroztarra ez zenez, ez dugu kontuan hartu. Angela Orradre izan zen, gainera, erantzurik gehienak eman zituena.

Urizko eta Lakabeko datuetan, ulertzen erraza denez, gai erlijiosoarekin zerikusia duten hitzak dira nagusi, baina bada, era berean, lexikoaren aldetik jaingarria den hitz mordoska ederra. Gainerako herrietan, ordea, alderantzizko joera dugu, bestelako hitzak baitira nagusi eta giro erlijiosokoak, berriz, gutxiago.

Artzibarko Arrieta eta Hiriberri dira saio honetan prestatu dugun erkaketarako ardatza, bi herriok aldaera edo barietatearen erdialdean eta ibarraren iparraldean baitaude. Ditugun daturik gehienak ere bi herri hauetan eskuraturik gaude eta, hauek honela, bietako bat, ARRIETA, hautatu dugu lagin-erakusle nagusitzat. Arrazoia da herri honetan dugun ia informazio guztia lagun bakar bati, Saturnino Etxamendiri, zor zaiola (herriko beste iturriren batetik ekarritako datuak oso urriak dira) eta hari, agian, aurpegia eman liezaiokeen Hiriberri aurkezten dituen datuak, berriz, hainbat laguni zor zaizkiola, artean kanpoko eragina nozitu duen baten bati. Arrietak ‘agintzen’ du, beraz, bera baita, nolabait esateko, erreferentzi puntua, berari begira baitaude beste herrietan bilduriko datuak. Badira, haatik, ibarrean erabiliak izanagatik, saio honetara ekarri gabeko hitz asko eta asko, gure nahia ez baita hiztegi bat egitea izan, Aitor Arana adiskideak hain ederki burutu zuenaren antzekoa, hona dakartzagun herri desberdinen arteko hitzen antzekotasunak zein diferentziak agerian ezartzea baizik.

Zenbait dokumentutan aurkitu ditugun grafiak direla eta, azkenik, Urizko kristau-ikasbidekoa oraingo moldeetara egokitu dugula esan beharrean gaude. Honela, eskuizkribuan dakuskigun *ainguiru*, *facilqui*, *virgina*, *aprovechatu*, *aragui*, *ausi*, *verce*, *amberce* eta *vacar* gisako hitzak, adibide soil batzuk aipatzeagatik, guk *ainguru*, *fazilki*, *birjina*, *aprobetxatu*, *aragi*, *autsi*, *bertze*, *anbertze* eta *bakar* idatzi ditugu, hurrenez hurren.

Ana Maria Echaidek *El euskera en Navarra* izeneko lanean erabili zuen alfabeto fonetikoaren grafia ere, Orotz-Beteluko inkestari dagokion bezainbatean, ohiko ortografiaren moldeetara egokitu dugu, emaitzok gainerako datuenekin berdintze aldera.

Eta, besterik gabe, saioari hasiera emango diogu, aipatu erkaketarako batzuetan pare bat herriren arteko datuak bakarrik baliatu ditugula esanik eta jarraiko oharra egin ondoren:

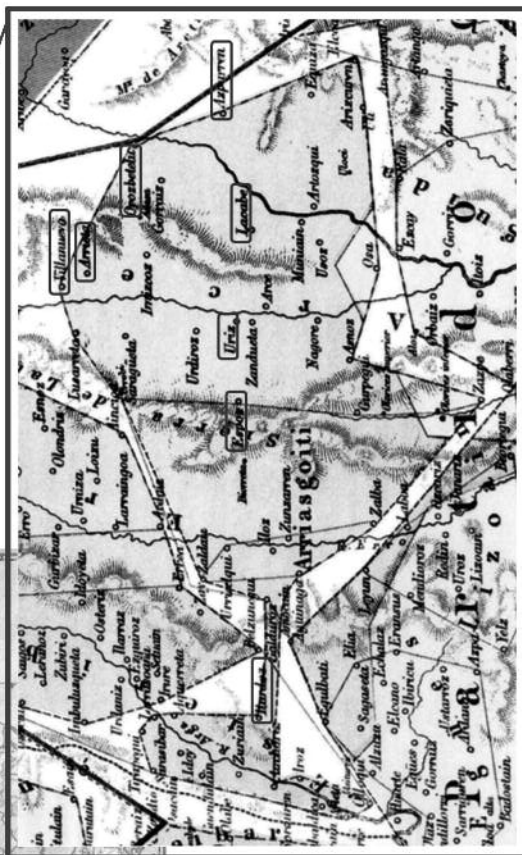
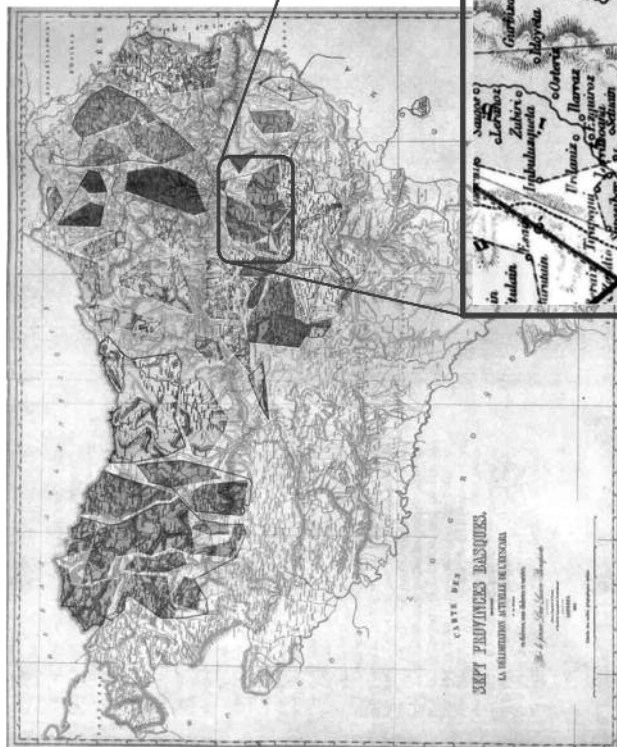
Saioaren eremutat hartu dugun esparrua eta haren baitako datu-iturriak eskaini dizkiguten herrien kokapena irakurleari modu erraz batez erakusteko, mapa-parea prestatu dugu.

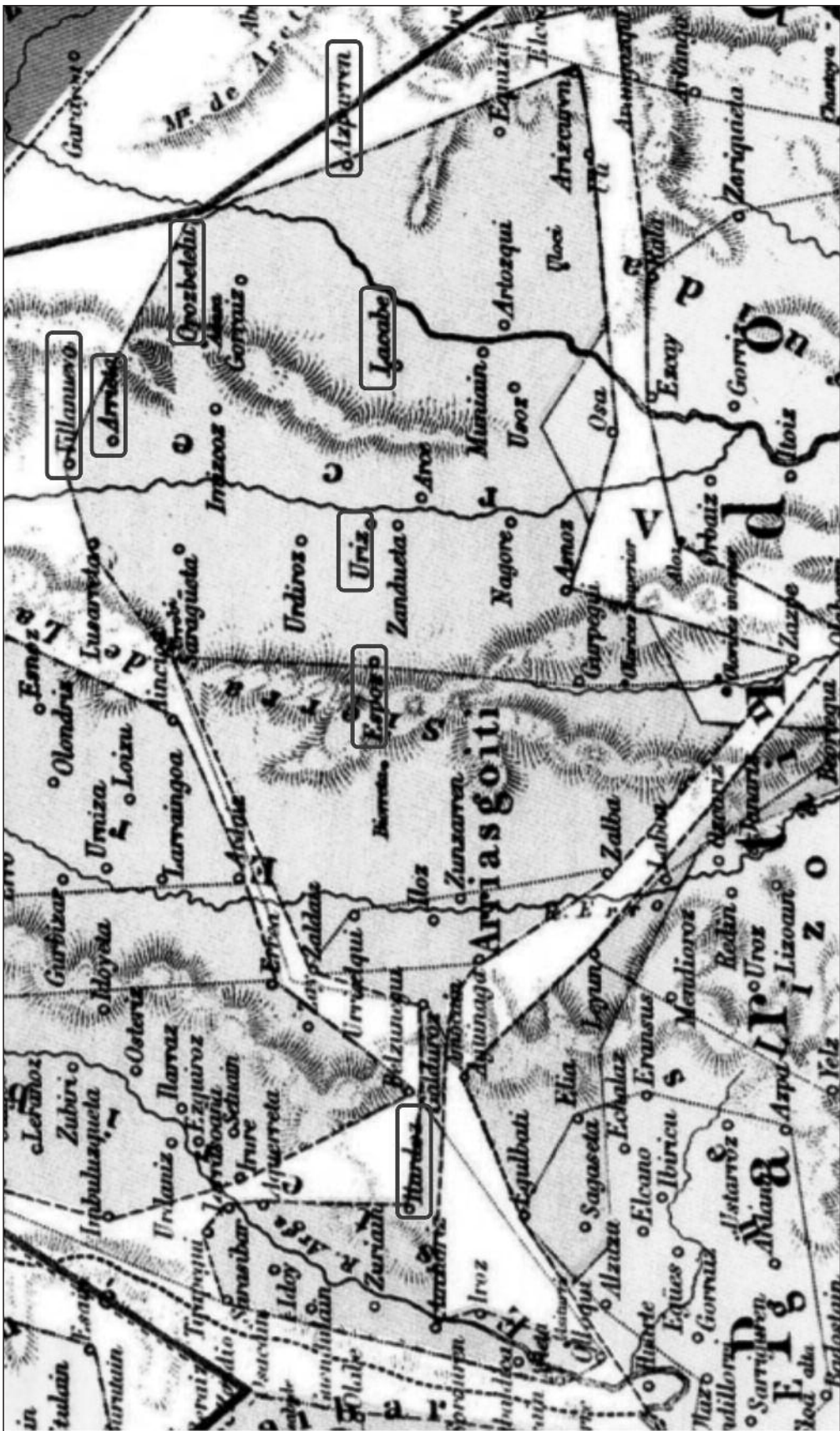
Lehenengoan, saio hauetan guztietan lanaren oinarritzat baliatu dugun Louis-Lucien Bonaparteren mapaz lagunduta agertzen denekoan, esku artean dugun eremuaren proiektzioa ikus daiteke, aipatu modu errazean aurkeztua.

Bigarrean, eremu hauxe dugu soil-soilik, bestean baino tamaina handiagoan. Saioaren funtsa diren herrixken izenak –herrixka diogu, denak baitira herri txikiak, haietako batek, Espotzek, gaur egun, biztanle bakarra besterik ez duena– itxura errektangularreko kaiolatxo banatan sartu ditugu haien kokapena zehazteko asmoz, mendebaldeko bazterrean Hego-Esteribarko Ilurdotz eta ekialdekoan Artzibarko Azparren ageri direla.

Litekeena da, agian, maparen erdialdean ageri den Arriasgoiti izena, Esteribarren eta Artzibarren artean kokatua, inorentzat bitxia izatea, gaur egun ez baita era horretan izendatzen. Kontua da 1943. urtean ibar hau Lizoainibar izenekoari batu zitzaiola, ordutik hona Lizoainibar-Arriasgoiti izeneko osatzeko.

Esku artean dugun eremua,
L. L. Bonaparteren maparen arabera.

Tamaina handiagoko eremu bera, herrien kokapena aise ikusteko eran.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
abar, adar	abar		abar, adar	abar, adar ⁵			abar
abendu ⁶			abendu	abendu ⁷		abendu	
abisetu				abisatu		abisatu	
abrats / pobre	pobre, eskas		abrats / pobre	abrats / pobre	aberastasun	abrats, abarats	
abre, azienda ⁸	azienda		abre	abre, azienda			
adin	adin		adin	adin			
agur ⁹	saludatu		agur	adio, alo	agurtu	adios, abur egin	
aextian, aixtian			aextian, aixtian	aixtian			
afari, afaldu, afaltu			afari, afaldu	afari, afaldu		afari, afaldu	
agertu, ageri		agertu (edo) ageri	plantatu	agertu, agertu ¹⁰	agertu	ageri	
ago, ezpain	ago; ezpain	ago	ago; ezpain	ago, abo; ezpain ¹¹	ezpain	ago	ago; aizpain*?
agotz, agoztegi ¹²			agotz, aotz, aoztegi	agotz, aotz, aoztegi			

⁵ Lehenengo lerro honetan jasotzen den hitza gaztelaniazko 'rama' da. Hitzaren erdarazko esanahia adieraztea komenigarria iruditu zaigunean azaldu dugu halakoa. Ilurdotzen, *lauré-lia, laurel abár bat* ('una rama de laurel').

⁶ Ilurdotzen, mugaturik, *abendue*. Joera hau herri honetan gertatzen da bereziki eta baita, gutxiagotan bada ere, Espotzen, aurreko silaban *i* edo *u* bat izanez gero (ikus, hurrengo lerroan, *abisetu* hitza eta parekatu Arrietan eta Orotzen bildurikoekin). Uritzik ekialderanzko herrietan ez dugu halakorik ikusten, salbuespen urrien batean ez bada.

⁷ Ertzikizundi: Irukoitzak (E) Arrietako hilabete-izen guztiak dakartzu: *izozzila, otsaila, martxo, april, maiatz, garagarzarroa, garila, abuztua, urri, lastail, azaro eta abendua*. Hiriberriko Lino Mendez, 1971ean, honela mintzatu zitzaigun: *ezákit e... osállá, pa febrero bétí; después, enero, no sé cómo es... marzoá, después aprilla, abril; después, pa mayo, mayátza, y después, pa junio, ganarzá-roa, después garilla y no sé (...). agóstoa, bueno, eso ya es como castellano, después urría es setiembre*. Herri honetan, gainera, *azaro* ere, 'noviembre', bildu genuen. Orotz-Beteluko izen guztiak honela: *izozzila, otsalla, marzoa / marzoa, aprila / aprila, mayatza, garagarzarroa, garila, abuztua, urria, lastaila / lastalla, azaroa eta abendoa / abendue (E)*. Ilurdoko berriemaiak ere, azkenik, koadroaren ezker aldean, hilabete guztien izenak ematen asmatu zuten: *izozzille, otsalle, marzoa, aprile, maetza, garagarzárroa, garile, agoztue, urrie, lastaille, azaroa eta abendue*.

⁸ Ilurdotzen *ábre = caballería*, berriemaiaren arabera.

⁹ Ilurdoko *agur* hori oitiz ezagun baten testuinguruan soilik. Arrietako berriemaiak, zeregin horretarako, *abe* erabili zuten: *Abe Maria*, eta Lakabeko apaizak *Ave Maria* idatzi.

¹⁰ Arrietan *plantatu* ere bai, 'agertu' aditzaren esanahiaz: *plantázen zairá jótzeru*; eta Hiriberrin ere antzera: *leóna, zánbná, altsznera plantátu zékidan* (A. Usoz). Uritzko leihatilan idazturikoa, bestalde, *secretuac aguercen* batetik atera dugu; ez dakigu, beraz, partuzipiorako zein era hautatuko zuten Elizaldeak.

¹¹ Arrietan, mugaturik *ezpainá*, Ilurdotz, Espotz, Hiriberri eta Lakaben bezala. Azken herri honetan era mugatua soilik, leihatilan artikulua gabeturik agertzen bada ere.

¹² Lerro honetan: 'pajá' eta 'pajar'. Hiriberrin, bokalarreko *-g-* eroriaren ondorioz, *autz* era diptongatua ere bai.

Ilurdotz	Espoz	Urtz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
aguantatu			aguantatu, yasan ¹³	aguantatu, soportatu			
familie			aide, familia	aide, familia	aide, familia	aide	
ain		ain	ain, aibat	ain		ain	
		aingiru, angiru	aingiru	aingiru		aingiru	
aixe, aixe		aixa, faziiki		aixa, aixe	errazi	aixa, aixe	
aite; ama	aite; ama	aite; ama	aite; ama	aite; aite; ama	aite; ama	aite; ama	aite; ama
aiteguria		aitegurea	aitegurea	aitegurea	aitegurea		
aite eta ama	aite ta ama	aite eta amak	aiteak, aiteamamak	aiteamamak	gurasoak ¹⁴	aiteak	aite ta ama
aitu, entzun ¹⁵	aitu	aitu, entzun	aitu	aitu	aitu	aitu*	aitu
aixkide, aize	aixkide		aixkide, aixkide	aixkide, aizekide ¹⁶	aizekide	aixkide	
aize, aizetu	aize		aize, zearraize	aize, aizeratu ¹⁷	aize	aize	zigarraize
aizkora	aizkora		aizkora, aixkora	aizkora	aizkora	aizkora	aizkora
al izan			al izan	al izan ¹⁸	al izan	al (izan)	
aldare		aldare		aldare		aldare, aldere ¹⁹	
kambiatu, kambietu		mudatu	aldatu, kambiatu ²⁰	aldatu, kambiatu		aldatu	

¹³ Hiriberrin bildu hitz hau ustez Nafarroa Beherekoa den kantu baterik aterata: *Zaku polbora tripan, norek behar du yasa(n.)* (A. Usorz).

¹⁴ Lakabeko Ibarra apaizak erabili hitz honek eremu honetatik kanpokoa dirudien arren (*EAEI*-en arabera, Auritz eta Lekaroz kenduta, Belatetik mendebaldera agertzen da bakkirik), Lizarraga Elkanokoaren izkribueta (*gurasoak / burasoa*) eta Aita Estreban Adoangoarenetan (*gurasuak / burasoa*) kausi daiteke.

¹⁵ Ilurdozen *sóñue... aitzén*, alde batetik, eta *igénduan aitzén dut méza*, besterik. Urtzen, beriz, 'entzun' mezarekin loturik, nolabait esateko: *eta nola veaute enzau [meza]?*, eta Hiriberrin alderantziz: *meza aitu ut elizan* edota *goizero orruxtatzen gara elizaru juateko meza aitzera* (S. Arbonies).

¹⁶ Arrietan, *El delakoan, aixkide*.

¹⁷ Leihatila honetan: 'viento, aire' eta 'aventar'. Ilurdozen, *aize bat indékoa, un aire fuerte eman ziguten*, eta Azparrengo leihatilan duguna *viento cruzado del norte dela esan*.

¹⁸ Arrietan 'ahal' iragangaitz zein iragankorarekin: *joaten al gara edota ien al duzu*, adibidez. Ahalera irudikatze besterik ere bada ordea: *ibil daike* edota *etsaket yan*, adibidez. Eta Ilurdozen ere antzera, *al ginduen bezala* bildurik baikaude eta, ahalera beste moduan irudikatze, *izen daike* edota *yan (t)zaket*. Azparrengo datuetan, azkenik, *joan naike* dakusagu.

¹⁹ Lakabeko balizko aldaera honi susmagarri deritzogu, ez baitugu inoiz aditu; akats bat ote?

²⁰ Hiriberriko leihatila honetan sartzen ez den *trukatu* ere bai, S. Arboniesek A. Aranari emana.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Berelu	Azparren
alde	alde	alde	alde	alde, alde in	alde	alde	
aldi, aldiero*	aldi, aldiero	aldi, aldiero	aldi	aldi, aldiero	aldi	aldi	
alegratu			alegratu		alaitu, poztu		
alke, alkeru	alke	alke	alke, alkeru	alke, alkeru ²¹		alke	
alor; pentze; dermio	alor		alor; larre	alor; sorio; sarro ²²		alor	alor
nekazari			laborari, labradore	alorreko langille		nekazari	
alxatu, alxatu	alxatu		alxatu	alxatu ²³			alxatu*
alzin / gibel		aiztin, aitzen	alzin / gibel, gibil	alzin / gibel, atze ²⁴	alzin	alzin, atzin / gibil	
altzur	altzur, atzur		altzur, altzur	altzur, altzur		altzur	altzur
alubie; baba	alubia; baba		baba	alubia; baba		alubia	alubia
tzipo; lintsuski				alz; tzipu; korosti ²⁵		alzt; korosti	korosti; lintsuski
allegatu, ellegatu	allegatu	allegatu	ellegatu, ellegatu	allegatu, ellegatu ²⁶	arribetu	ellegatu	ellegatu
ama berjine	ama birjina	ama birjina	ama berjina	ama berjina ²⁷	ama birjina	ama berjina	
amain ikustera		Jangoikoain ikustera	amaren ikustera	-tera: ama ikustera ²⁸			

²¹ Lerroan: 'vergüenza' eta 'avergonzar'.

²² Arrietan *alor* gisako aldaera ere bai. Aldaera hau aditirik gaude, aspaldi, Erronkaribariko Izaban eta Uztarrozen ere.

²³ Arrietan, eta baita ingurumari honetan guztian, *alxatu* 'esconder' da ohiki, inoiz, hitzaren zabalerez edo antzekotasunaz, besterako erabili izan bada ere.

²⁴ Arrietan *alxin* ere bai eta, *gibel* hitzaren mugatzeari dagokionez, jarraiko adibidean laburbildua dakusagu: *Ordi artú bertze át? bertze eskíneta, ta, gíblá, déna ingurís-ingurís, pártzen zúte... ógia, oáño erre gabé*. Lakabeko izkribuan, mugatzean, *n-duna: alziñá*. Orotz-Berelun, azkenik, *aurretik* ere bildurik dago (*El*), baina bertso batzuen testuinguruan bakarrik.

²⁵ Arrietako leihatila honetan: 'aliso', 'chopo' eta 'ácebo' (*xipir* ere bai); Ilurdotz eta Azparrengo *lintsuski* / *lintxuski*, berriz, 'saúco' da.

²⁶ Arrietan *allegatu* eta *llegatu* ere bai.

²⁷ Hona xehetasunak leihatilaz leihatila: 1) Arrietan, inoiz *ama berxina* ere bai; 2) Ilurdotzen *ama berxina* ere bai; 3) Urtziko kristau-ikasbidean, *ama vergina* eta *ama virgina* ere bai; 4) Hiriberrin, *ama berxina* ere bai, eta are *birjina*, orotz baten testuinguruan: *Eúska! Erriak dauká amá bat séndoa; zéin zéna zú Birjíná Arántzasakoba* (F. Larrageta); 5) Lakabeko izkribuan, *Virgina* / *Virgína* gisako aldaerak dakuskigu, azkenekoa aurreko biak baino gehiagotan; eta 6) Orotz-Berelun, *Ama Berginen*, *Ama Bergínen*, *Ama Bergínen debota*.

²⁸ Batzuetan, aldi gutxitan egia esateko, *-tera* / *-terera* bukaerako nominalizazioari egokituriko osagarri zuzenak genitiboan hartzen du, lerro honetan ikus daitekeen moduan, baina Ilurdotzen hau nekez gertatu da eta Arrietako materialerlan halakorik ez zaigu ageri.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
idieindako	axixdieindako*	arimaindako	semeindako	amaindako ²⁹	beletariaindako	amaindako	amaindako
ameka; amairu	ameka; amairu	ameka	ameka; amairu ³⁰	ameka; amairu		ameka; amairu	ameka; amairu
amets in, amesketa			bokao	amen			
			amets in	ametsketan aitu			
anaia, anaie ³¹	anaia, anaea	amorio	anaia, anaia	anaia, anaia, anaea	anai	amorio	anaya
andre, mazteki	andre, emasteki	andre, emasteki	andre, emasteki	andre, mazteki ³²	emazteki, mazteki	andre, mazteki	mazteki
animale		arima, espiritu	anima	anima, espiritu	anima, arima ³³	anima	
anitz, aunitz	anitz, aunitz	anitz, laski	animale, animale	animale ³⁴			
apa			anitz, aniz, latz	anitz, aunitz ³⁵		anitz, aunitz	aunitz
			pott	apa ³⁶			

²⁹ Hona, ‘(a)rendako’ atzikiaren ondorioz, Arrietan ditugun emaitza batzuk: *Jangó:koindako / amáindako / aitáindako / aitátsindako* eta *aurrèindako*. Pluralerako, berriz ‘-endako’ kasurako, alegia, hauek: *aitèndako / bièndako / launèndako / mediteuèndako / usueèndako / eultzeuèndako / denèndako* eta *errotzèndako*. Hiriberriin, singularrekin, diptongatu gabeko emaitzak ere bai, *jendearendako*, adibidez.

³⁰ Hiriberriin, baina, hizkeraldi askan, *ogéitamaiká*.

³¹ Ilurdotzen, zenbatzailearekin, *anai bet* eta Hiriberriin *anai bat*. Orotz-Beteluko G. Arzelusi *éne anéak* eta *anéa bat* bildu genion.

³² Hona xehetasunak leihatilaz leihatila: 1) Arrietan, *mazteki* horrez gainera, *mazte* eta *emakume*; 2) Espotzen *emasteki / mastiki* ere bai; 3) Uritzko kristau-ikasbidean *emaste* ere bai; 4) Hiriberriin, *emazteki*-z gainera, *mazte / mazteki* ere bai, hiruretan ere gazt. ‘mujer’, zentzu zabalean: *mazteki lanak oék diré, bá-bai, oék diré; enéro berbérak, berbérak, bai* (F. Larrageta). Batzuetan, halere, *mazte* ‘esposa’ adierarekin aditu izan dugu; 5) Lakabeko leihatilan agertzen denari, *emakume* gehitu behar zaio; eta 6) Aita Donostiak bildu Orotzko toberan *mazte / emazte* ‘mujer’ ere bai.

³³ Lakabeko testuan *arima* askoz gehiagotan *anima* baino.

³⁴ Arrietan, beste animalia bat izendatzeko, saia adibidez, gazt. ‘bicho’ hitza erabili zuen berriemaienak: *gáúzen yá... líik dogó edo, bitxo goi*.

³⁵ Hona xehetasunak leihatilaz leihatila: 1) Arrietan *aniz, anitz* eta *anix* ere bai, eta baita *ausarki* ere; 2) Ilurdotzen *anitz, aunitz* eta *asko* ere bai, azken hau *eskerrik asko* espide soilan bildu badugu ere; 3) Uritzen, honako galdera-erantzumetatik aterata: - *Nor diré misericordioso?* - *Lasqui urrialden dirénac orañic estrañoquin*. Herri honetako izkribuan, gainera, *anits / anis* aldaerak dakuski; eta 4) Orotz-Beteluko *EI* delakoan *anix* eta *asko*, eta azken hau orobat Aita Donostiaren datuetan ere.

³⁶ Gazt. ‘beso’; hona Arrietako adibidea: *áitei ta áma, emán nekó... ápa bána*. Hona Ilurdotzkoa: *emán tzió ápa bat kopétan*. Hiriberriin, ordea, *potta* eman zigan F. Larragetak, muga-tua: *katsú potta, potta... idán potta... kátsu*.

Ilurdortz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
apal, apaldu			apal	apaldu (sua)			
apez; kurandera	apez		apez, fraill(0)e; sorgin	apez, fraile; sorgin	apez	apez, abade	apez
abuelo; abuela	apixi; amitxi		apixi; amitxi	apixi; amitxi ³⁷	aithona, abuelo	apixi, aitaixi	atxi*; amitxi
ar; izintzere	txintzare		ar	ar*; txintzare ³⁸			ar
aragi; ezur	aragi; ezur	aragi	aragi; ezur	aragi; ezur			aragi; ezur
aran; gerezi; piku ³⁹	aran*		aran; gerezi; piku	aran; gerezu			
zokorro	aratze		aratze, potxolo	aratze, aratxe ⁴⁰			aratze*, tzokorro
sarazi / atrazi		eronasi	yanazi	-arazi; yanazi	ernarazi; adierazi		
arbole	arbola*		arbole, arbola	arbole		arbole	arbola
ardantz; alkiz	alkiz?			ardantz; alkiz ⁴¹			
ardi; axuri, bildots	ardi; axuri		ardi; axuri, bildots	ardi; axuri, bildots ⁴²	ardi		ardi; atsuri
ardo; ozpin	ardo	ardo	ardo; ozpin	ardo; ozpin		ardo; ozpin	ardo
area; legar ⁴³			area	area			legar
argi / itzel	argi / itzel	argi	argi, argitu / itzal	argi, argitu / itzal	argi / itzal	argi, argitu	argi* / itzal*

³⁷ Lerroan: 'abuelo' eta 'abuela', baina leihatletan agertzen ez diren beste hitz batzuk ere baditugu: Arrietan *aitatxi* eta *amatxi*, eta Hiriberrin *aitetxi* eta *amatxi*, kasu. Lakabeko lbarrak *aithona* edo *abuclaa* idatzi zuenean; 'aitona' esan nahi izan zuen ote? Hitz hau, aditu ere, ez dugu Arzibarren sekula aditu baina Aita Eusebio Exalarkoak, Orotz-Betelun, *apixi* eta *aitatxi* horiez gainera, bildu egin zuen. Bestalde, Ilurdozko leihatilan ageri diren erdal maileguak beste zenbat herritan ere aditu dirugu, inoiz euskal hitzekin batera; hots, Hiriberrin *abuclaa*, Lakaben *abuelo* eta Orotz-Betelun *abuelo* eta *abuclaa*.

³⁸ Lerroan: 'gusano' eta 'lombritz'. Ilurdortzen, mugaturik, *tzintzere* eman zigtuten.

³⁹ Ilurdortz eta Hiriberriko leihatletan: 'ciruela', 'cereza' eta 'higo'. Arrietan, *gerexu* / *gerexio* ere bai.

⁴⁰ Lerro honetan 'ternero' dugu. Ilurdortzen *tzokorro* / *txokorro* ere bai, tamainaren arabera, antza (Azparrenen ere *tzokorro* / *txokor* eman zigtuten), eta Hiriberriko *potxolo* hori 4-5 hilabetea da S. Arboniesen arabera (A. Arana).

⁴¹ Lerroan: 'viña' eta 'podadera'.

⁴² Lerroan: 'ovejá' eta 'cordero'. Ilurdortzen, *bildots*, *cordero de un año*, *más o menos*, berriemailearen arabera.

⁴³ Ilurdozko leihatilan 'arena' eta 'grava, arenisca'. ¿*Piedra un poco cascada, rota, para hacer carreteras?* esan zuen, bere buruari galdetuz bezala, berriemaileak. Azparrenen, baina, *legarra* = *la arena*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
ari, ai (izan)			ari, ai (izan)	ari, ai (izan) ⁴⁴	ari (izan)	ari (izan)	ai (izan)
ari, artzantz	artzantz		ari	ari, azantz ⁴⁵			
ari; erokatu	aria in*		aria, aria in	aria, aria in ⁴⁶			aria; erokatu
arin, zalui		arin, arinki	arin, zalui	arin, zalui ⁴⁷	zalui	arin	
aritz; bago; ezel	aritz; bago; ezel		aritz; bago; ezel	aritz; bago; ezel ⁴⁸		aritz; bago	
amõrrai	arrai		arrai(n), amõrrai	arrai, arrai ⁴⁹		arrai	amaarra? ⁵⁰
			keja, kejatu		arrankura ⁵⁰	arrankura	
arrantza, arrantzatu	arrantza		arrantzu; arrantzai ⁵¹	aran(t)zale			
arropa, arropa	tresna*		arropa, tresna	arropa, tresna ⁵²		tresna	
arrapatu, apertu ⁵³	arrapatu*		arrapatu, arrepatu	arrapatu			
arraiz; a(r)tsalde	arraiz; a(r)tsalde		arraiz; a(r)tsalde	arraiz; a(r)tsalde		arraiz	a(t)salde
			arrazoin ⁵⁴	arrazoin		arrazio	

⁴⁴ Hona Arrietako adibide-parea: *sékula enáiz áitu // an, almõrztazén ai giná, illé batekin*. Hiriberriko datuetan ere *muséan áitzen tziirén* dakusagu; Ilurdozkoetan, *orái ai dé, idiek buz-térrzen*, eta Ibarra lakabetarrak ere, bere aldetik, *jarráikatzen ari zelaik* idatzi zuen.

⁴⁵ Arrietako lagunarentzat *azán(t)za* 'mardano' zen ('abari aita', alegia) eta *aria* 'el carnero'. Ilurdozkoarentzat *arizántza* = *mardano*, *compañero de la oveja*, eta *arie kastrái* = *carnero*, *ja castrado*.

⁴⁶ Arrietako lagina *in du aria* esaldirik atera dugu, gazt. 'ha hiladó'. Aldi honetan, lerro osoan barrena, *arie / aria* hitza mugaturik damagu.

⁴⁷ Lerroan: 'ágil, pronto, ligero'.

⁴⁸ Lerroan: 'roble', 'haya' eta 'boj'.

⁴⁹ Arrietako berriemaileari *arraié*, *arrai* eta are *arrai* (hau mugaturik) aditu diogu, 'trucha' esanahiarekin. Ilurdotzen, haatik, arrain honen izen aski ezaguna aditu genuen, Hiriberriin ere mantendu zena.

⁵⁰ Lakabeko *arrankura* gazt. 'queja' dugu, eta Orotz-Beteluko 'congoja, inquietud'.

⁵¹ Hiriberriin *arantzale* ere bai, baina 'arainontzi' gisan, hots, 'amurrainak edukitzeko tresna edo ontzi moduko bat', S. Arboniesek A. Aranari adierazi bezala. Bitxi dirudi honek, baina.

⁵² Arrietan *arropa* ere bai (E), hala nola *tresena*. Ilurdotzen, *erropa* ere bai.

⁵³ Ilurdozko *apertu* honako esaldian: *parátu nituen... látxö, látxöök, eper apertzéko*. Litekenea al da hor, agian, *arrapatu* > *arrapetu* > *arpetu* > *apertu* gisako garapena gauzatu izana? Hots, disimilazio, laburbilketa eta metatesia gertatu izana?

⁵⁴ Uritzzen, *arrazoinic gabe gaitzqui juzgacen duenac* baterik aterata. Arrietan ere, mugaturik, *arrazoina* eman ziguten. Orotz-Betelun *-io* bukaera dakusagu, lerroko beste herrietan agertzen ez dena, nahiz Arrietan, Hiriberriin eta Ilurdotzen, kasu, *arrazio* dugun.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
arriba	arriba; aizpa*	arriba	arriba	arriba; aizpa		arriba	
arri; plantxa?	arri	arri	arri	arri; lauz, loza ⁵⁵		arri	arri
arrikoaldi		mozkorraldi	mozkorraldi	arrikoaldiko ⁵⁶			
estrañatu			Arrieta, Arrietara ⁵⁷	Arrieta, Arrietara		Arrietako	
arroitu			arritu	arritu			
arron		arraz	arroitu, zalaparra ⁵⁸	arroitu, zalaparra ⁵⁸		arroitu	
erausi; erausi in	agua ereki		arrosi, arrosia in	arrosi, arrosia in ⁵⁹		arrosi	arrausi*
ertean		ertean, ertean	ertean	ertean, ertean	ertean, ertean ⁶⁰	ertean; bitarte	
korrale			artegi, korrale	artegi, korrale			
artio, artio	artio		artio, artio, arte	artio, artio ⁶¹		artio	artio
artu / uzi	artu / uzi	artu / uzi	artu / uzi	artu / uzi ⁶²	artu / uzi	artu / uzi	artu
ustel			usteldu	arxo	ustel		arxo ⁶³
artzai; moztale			artzain, ardzain	artzai(n); moztale ⁶⁴	artzai	artzai	artzai

⁵⁵ Lerro honetan: 'piedra' eta 'losa'.

⁵⁶ Arrietako hau 'harririkaldi' izan liteke, bai-eta Ilurdotzen bildurikoa ere, zertxobait desituraturik biak. Hiriberriko lagina hitzaren bukaerari begira idatzi dugu hor.

⁵⁷ Hiriberriin *Arrietara* ere bai, hala nola *Ireberrieta*.

⁵⁸ Lerroan: 'ruido' eta 'alboroto'. Arrietan *garroitu* ere bai eta, mugaturik, behin bederen, *arroiñak*, Bidankozeko harako hura ($u + a = iua$) oroitaraziz.

⁵⁹ Lerroan: 'bostezat'. Arrietan honela: *gizónak arrosia iten du*. Ilurdotzen, *eráusi iten du*.

⁶⁰ Lakaben *bitarte*an ere bai, Orotz-Betelun bezala.

⁶¹ Lerro honetan: 'hasta'. Ilurdotzen, *i* baten ondotik, *e* adi daiteke: *onai ertio*, adibidez.

⁶² Lerroan: 'tomar, cogér' eta 'dejar'. Urizko 'uzi' *usteco* batetik ateratzen dugu: *eta diligencia iten estuenac juramentuain costumbrea usteco*. Lakabeko 'artu', berriz, honako esalditik: *Artzak aurtxo goy eta eman zioek bere amai*. Aditz laguntzaile tripersonalak, datiborako, *-io-* ezaugarria darakus hemen zein beste zenbait adibidetan ere, eta ez *-ako-* gisakoa, Arrietan eta Hiriberriin bezala.

⁶³ Azparren herrixka menditsuan *sagárna ártsoa* eman ziguten ('arrak joa', antza), 'ustela' edo, alegia.

⁶⁴ Lerroan: 'pastor' eta 'esquilador'. Hiriberriko A. Usozek, lehenengo hitza mugatzean, *artzañak* eman bazuen ere, S. Arboniesek *artzaiz* eman zion Aitor Aranari: *artzaia lanian kanpoan*.

Ilurdortz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
asaratu, enfadatu ⁶⁵		asaratu	asaratu	asaratu, enfadatu			
	aspertu	aspertu		ase, asealdi ⁶⁶		aspertu	
asi / aka(ba)tu ⁶⁷	asi, abiatu / akabatu	asi / finitu	asi / finitu	asi / akabatu, finitu	asi		asi
aski; gorri; sobra	aski; franko	aski; franko	aski; franko; sobra	aski; franko; sobra ⁶⁸	aski; franko	aski; franko	
aste; ilebete, elibete	ilabete		aste; ilabete	aste; ilabete ⁶⁹	aste; ilabete	aste; ilabete, ilabete	aste
astelen; astearte	astezken	igande	astelen; astearte	astelen; astearte ⁷⁰		astelen; astearte	
asto; bior; mando	asto; bior		asto; bior; mando	asto; bior; mando ⁷¹	asto		asto; bior; mando
atari; giltze; furrillo	atari		atari; giltza ⁷²	atari; giltza; furrillo		atari; ikkorte	atari; ikkorte
atera, atra / sartu	atra	atra / sartu	atera, atra / sartu	atera, atra / sartu	atra / sartu	atera, atra / sartu ⁷³	atra / sartu*
			aterpe, beroki		aterbe		
atorra; zipon	atorra		atorra; zipon	atorra; txipon ⁷⁴		xipon	atorra
atzo; erenegu ⁷⁵	atzo	atzo	atzo	atzo; erene(g)u		atzo	atzo*

⁶⁵ Ilurdortz honetan *koleratu* erdal mallegua ere bai.

⁶⁶ Arrietako leihatila honetan: 'hartar' eta 'hartzago'. Urtzko izkribuan *aspertuac* 'hartos/as' dugu: *Bienabentunatuac direnac justicias deseyu chusena tuenac, cein ayez izaindire aspertuac*.

⁶⁷ Ilurdortzen, *akabatu* / *akatu* horiez gainera, *mugetu* ere bai: *mugetuko dugu gaturko, lo terminaremos para hoy*.

⁶⁸ Lerroan: 'bastante, suficiente', 'abundante' eta 'demasiado'. Ilurdortzen, aurreneko silaban -i bat izanez gero, -e izaten dugu ohiki hurrengoan: *ongi éski iduri du edota négu gorki óna, ótzi kebé*. Herri honetatik hurbil, hegoaldeagoko Irotzen, 'franko' eman zioten Hipolito eta Felisa Mariñelarena anai-arrebek Javier Irigarayri, 1974an: *Lur me franko Zálbako*.

⁶⁹ Arrietan *ilbete* / *ilebete* ere bai, eta Hiriberriin *ilebete* / *ilabete*. Ilurdozko *elibete* hitzean, agian, berriemalaren zalantza edo ziurtasun eza egon liteke. Irozko datuetan dena dela, Ilurdoztik hurbil, *ilabéte* dakusagu.

⁷⁰ Arrietan, *astelena*, *asteartea*, *astiazkena*, *ortzegun*, *ortzilara* (...) eta *igande* / *iande* / *iande* / *iriande* / *idiande*. Ilurdortzen, *astelena*, *asteartea*, *asteazkena*, *ortzeune*, *ortzileria*, *larunbet* eta *igande*. Hiriberriin, *astelen*, *astearte*, *asteazken* (...) *larunbat* eta *igande* / *iende* / *éyande*. Orotz-Beteleu, azkenik, *astelen*, *astearte*, *asteazken*, *ortzegun*, *ortzilara* / *ortzileria*, *larunbata* (*idiakoitza* / *idakoitza* / *irakoitza* ere bai) eta *igande*.

⁷¹ Lerro honetako hitz ezagunetz gainera, *mule* dugu Ilurdortzen eta *mandamula* Espotzen. Hiriberriin eta Arrietan, *bior* ere bai. Lakabea *astokeria* hitzetik atera dugu.

⁷² Lerro honetan 'puerta', 'llave' eta 'pestillo, cerrojo' dugu. Orotz-Beteluko eta Azparrenko *ixkorte* (herri honetan *iskórtte* ere bai) *puerta de alambre para cerrar caminos y caminos* y *campos* da, bertako berriemalle A. Bizkairen seme Luis Alberto Mugetak esan zigunez.

⁷³ Orotz-Betelun *atea* / *atenatu* bildu genion, orobat, G. Arzelusi.

⁷⁴ Lerroan: 'camisa' eta 'jubón, chaleco'. «*Zipona* gizonetzkoen koratiloa dela zehaztu du Arbonies andreak» (A. Arana).

⁷⁵ Ilurdoztarrak honela: *atzo*, *erenégu*, *laundégu*... *ayer*, *anteayer* y *el día anterior*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
au, gau; ori, oi, gori; ure, gure	gau; goi; ura, gura	au, gau; ori; ura, gura	au, gau; ori, go(o)/; ura, gura	au, gau; ori, go(f)jura, gura ⁷⁶	au, gau; ori, goi; ura	au, gau; ori, gori*, ura	au, gau; ori, gori
alfer		aufér, ofér	aufér, ofér	aufér	alfer	aufér	
aun, aunka, aukeratu				aun, aunka ⁷⁷			
aundi	aundi, andi	andi	aundi, andi, gaitz	aundi, andi, gaitz ⁷⁸	aundi, larrí	aundi, andi, gaitz	aundi
aunditu	aunditu	amentatu	aunditu	aunditu, larritu ⁷⁹	aunditu	azi	aunditu*
auntz, aket	auntz; aket		auntz	auntz; aket ⁸⁰		auntz; antxume	auntz; antxume
aur, ume; mutiko	ume; mutiko	aur, ume	aur, ume; mutiko ⁸¹	aur, ume; mutiko	aur, ume	aur, ume; mutiko	aur
orment			aurmen	aurmen, maskilda ⁸²			maskilda, maxkilda
aurpegi; matel		aurpegi	aurpegi	aurpegi	aurpegi	aurpegi	aurpegi
aus, auz; erraus	aus*		aus, aus; erraus	aus; erraus ⁸³			aus
ausi	ausi	ausi, aurxi	ausi, xeatu ⁸⁴	ausi		ausi	ausi
auzo, auzoko, bezino			auzo, barride	auzo, bezino			
azal; larru; bilo	azal*; larru; bilo		azal; larru; bilo	azal; larru; bilo ⁸⁵		bilo	azal*; larru; bilo

⁷⁶ Lerro honetako izenorde zein erakusleak maiz *g*-ekin agertzen dira; Arrietan *gau* eta *gizón gau*. Espotzen izenorde modura dugu: *gáu erre dá*; Azparrenen erakusle gisa: *nóina dá étxe gáu?* eta Lakaben *au da* dugu, alde batetik, eta *Ama edergau* bestetik.

⁷⁷ Lerroan: 'ladrido' eta 'ladrando'. Arrietan, *txakúrri... aunká úizen dá* 'el perro está ladrando', eta Ilurdotzen ere antzera: *tzákurre dagó... áunkes*.

⁷⁸ Lerroan: 'grande' eta 'enorme'. Arrietan, *larrí* ere bai. Hiriberriin *ikara* bakari bat ere bai, honela bota baitzuen L. Mendez zenak: *otzá beti, ikára ótza*. A. Aranak, bere aldetik, *ga-lant* bildu ziton S. Arboniesi eta baita Aita Donostiak Orotz-Beteluko toberan ere. Lakabeko *larrí*, kasu honetan, 'grave' izatera dator: *bekatu larrían*, adibidez.

⁷⁹ Lerroan: *gaitz*, 'creecer'; *larríu* Arrietako berriemaiileak bakarrik eman zuen. Ilurdotzen, *aunditu* *gaitz*, 'creecer' eta 'agrandar'. Orotz-Betelun *azi* dugu: *Mezkiritzen azia (EI)*.

⁸⁰ Lerroan: 'cabra' eta 'chivo'. Leihatiletan kokatzeko lekuri izan ez badugu ere, *antxume* 'cabrito' bildu dugu Ilurdotzen, eta *antxume* Espotzen eta Arrietan.

⁸¹ 'Hijo varón' galderari Hiriberriin emaniko erantzuna da *mutiko* hori kasu honetan, nahiz batzuetan adinean aurrera joandako bati buruz ere erabili den: *Eméngo mutikoa? eskóndu zén arrékin ere; gertátu zén ta, eskóndu zíren (A. Usoz)*.

⁸² Lerroan: 'manojo, gavilla'. Azparrengo A. Bizkai honela mintzatu zen: *maxkilda / maskilda... para dar de comer a las cabras; se echa en la maxadéra*.

⁸³ Lerroan: 'ceniza' (eta 'polvo?') dugu. Arrietako lagunak, 'ceniza'-rako, une batean *erraus* eta beste batean *aus* eman ziguin, bi hitzen arteko nahasmen edo zalantza-puntuaren bat erakutsiz.

⁸⁴ Hiriberriko A. Usoz mintzo: *Eta... arbolea xeatuik, abarrikatu zín dena (EAEL-II, 214. testua)*.

⁸⁵ Lerroan: 'pellejo', 'piel' eta 'pelo'. Hitza mugatzean, Hiriberri, Arrieta eta Orotz-Betelun *bilao* dugu; Ilurdotz, Espotz eta Azparrenen *bilao* zein *bilua*.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
azi; pikor	azi; bikor		azi; bikor	azi; bikor ⁸⁶		garau	azi*
azken	azken	azken	azken	azken, asken	azken	azken, atzen	
azkon; burtxintze			azkon; muxar ⁸⁷	azkon?			burtxintxa; muxar
azpi; zango; aztal	azpi?; zango		azpi; zango; anka	azpi; zango; anka ⁸⁸		zango; anka*	zango; anka?
baiez; batez / ezetz			badu egun urte	badu zenbait urte	orai du laur egun		
bakar, bakarririk	bakarririk	bakar, solamente	bakar, bakarririk	bakar, bakarririk ⁸⁹	bakarririk	bakarririk	bakarririk
paze / gerra		bake	bake / gerra	bake / gerra		gera	
bakorx, bakar		bakorx, bakoitx	bakorx	bakorx ⁹⁰		bakoitz, bakorx	
barin, badin bezue		balin bada	balin bada	balin bada ⁹¹		bada	bada
balio izan		baliatu, aprobetxatu	balio (izan)	balio izan			
bana				bana; scira; zazpita ⁹²		bana; scira; zazpita	
baña, baño		baña, baño	baña, bata, baño	baña, beña, baño ⁹³		baña	baña
baño, beño	baño	baño, ezi	baño, ezik	baño ⁹⁴		baño, baña	baño

⁸⁶ Lerroan: 'semilla, simiente' eta 'grano'. Ilurdotzen *pikor ez* da zituren baten alea bakarririk, larruazalean atera ohi den pikorta ere bai baizik: *pikor bat baut zornekin*. Orotz-Beteluko hitzak, azkenik, kanpokoa izatearen itxura du agian.

⁸⁷ Leihatila honetan: 'tejon' eta 'lirón'. Hiriberri *azkonar* / *azkonarro* ere bai, azken honi erdal generoa erantsita. Ilurdotzen eta Azparrenen *burtxintxa* 'ardilla' bildu da.

⁸⁸ Lerroan: 'pierna', 'pie' eta 'nalgá'. Hiriberri, *aztal* 'talón' ere bai, Ilurdotzen bezala, eta herri honetan, halaber, *anka* 'pata': *austi zio anka*, eta *sola* 'planta del pie' ere. Orotzko lagina *EL-n* ageri diren bertso batzuetatik atera dugu: *Petiri Zanga gorria*.

⁸⁹ Lerroan: 'único' eta 'sólo'. Hona Arrietan bildua: 1) *eskopéta*, *káño bakárrekói*; eta, 2) *kargánu zúe polbónas bakárrik*. Urizko izkribuan honako adibidea dugu: *Jesucristo aren seme Jaun bacarráin baitan*.

⁹⁰ Arrietan honela: *bakórtsak bére sáskiek* edota *mátsa bakótsak bére izéna*.

⁹¹ Arrietan, batzuetan, *balimada* ere bai.

⁹² Lerro honetako bi herritan bakarririk, Arrietan eta Orotz-Betelun, 'a cada uno', 'a cada seis' eta 'a cada siete' dugu. Ilurdotzko *bana* bakartia, *i* baten ondotik, 'bena': *ogi bena*.

⁹³ Lerroan 'pero, mas' dugu, aldaeraren batek besterik pentsarazi badezake ere. Ilurdotzen *beña* / *beño* ere bai, haien aurreko silaban *i* edo *u* bat izanez gero.

⁹⁴ Lerro honetan, bertiz, erkaketarako 'baino' dugu. Hiriberri, gainera, *ezik bildu* genuen A. Usozen ahotik: *ené gezúrta*, *naiágo zilla*, *ezik beré... egtak? dénak, déna paño*.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
baratze; ertsi			baratze; esi	baratze; esi ⁹⁵		baratze	baratze; ertsi*
baraxuri; tipule			baraxuri; tipula	baraxuri; tipula		tipula	
barkatu		barkatu	barkatu	barkatu			
barkazio		barkazio, barkamendu		barkazio		barkamendu	
barne, barna*			barena	barna ⁹⁶			
barren, barne / kanpo	barne / kanpo	kanpo, landa	barne / kanpo	barne / kanpo	barne	barne, barren / kanpo	barne* / kanpo
barratu			zabaldu	barratu, edatu ⁹⁷		zabaldu	
baru	baru*	baru, barutu	baru	baru			
basta, txalma	baste, txalma		basta	basta, jalma			txalma, jalma-montura
uli aundi bet		debozio andi bat	aire gaixto bat	bat: dorre aundi bat ⁹⁸	erioze on bat		
batean				batean ⁹⁹		batean	
bateyo, bateiatu ¹⁰⁰		batayo, batayatu	bateo	bateo		bateo	bateo
batzuk, batzuek ¹⁰¹	batzuik	batzuk	batzarre	batzarre			
bazkari; almortzu	bazkari	bazkari	batzuk, batzu	batzuk, batzuek	batzuek	batzuk	batzuk*
baztar	bazterreko		bazter	bazkari; almortzu ¹⁰²		bazkari; aldamortzu	bazkari
				bazter ¹⁰³	baztertu	bazter	bazterreko

⁹⁵ Lerroan: 'huerto' eta 'seto': *alórna... ésis... érsi du* esan zuen Arrietako berriemaileak.

⁹⁶ Lerro honetan: 'a través de'. Hitz hau, Hiriberrin, kantu triki baten baitan txertaturik egoteagatik geratu zaigu, antza, laburu gabe, inguruko herrietan ez bezala: *Usos, Muñain, Lakabe, Gorraizati(k) barrena...* (A. Usoz).

⁹⁷ Lerro honetan: 'éxtender, esparcir'. Arrietan, *esparbatu* ere bai. Orotz-Beteluko hitza *El*-tik hartu dugu, bere esanahia bestelakoa izan daitekeen arren, ez baitago zehazturik. Lerro honetara ohiko esamoldeak ekarri badiugu ere, batzuetan *bat* zenbatzailea adjektiboaren aurrera igarota dakusagu: *etxe bat aundie* Ilurdotzen; *lan bat ederra* Hiriberrin; *etzi bat ederra* Arrietan; eta *alába bát óna* Azparrenen, kasu.

⁹⁸ *Gazt. 'a la vez'*. Ilurdozko berriemaileari galdetu genion: *Bateo ¿no? - No, batáin*, izan zen erantzuna.

⁹⁹ *Gazt. 'a la vez'*. Ilurdozko berriemaileari galdetu genion: *Bateo ¿no? - No, batáin*, izan zen erantzuna.

¹⁰⁰ Ilurdotzen eta Uritzen: 'bautizo' eta 'bautizar'. Uritzen *bataytu* ere bai.

¹⁰¹ Ilurdotzen eta Uritzen: 'bautizo' eta 'bautizar'. Uritzen *bataytu* ere bai. Elkanoko Lizarragak *batzuk* iragangaitzean eta *batzuek* iragankorrekinean zerabilen.

¹⁰² Arrietan *alámortzu* ere bai (*El*), eta baita *amarretako* ere.

¹⁰³ Lerro honetako sustraian *bazter* 'rincón, orilla' bada ere, Espoz eta Azparrengo *bazterreko* horiek besterik dira, 'tronco extremo', alegia.

Ilurdor	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
bea, biar		bea, biar, bar, ber	bea, biar	bea, biar	bea	bea, biar	bea
bedeikatu ¹⁰⁴		bedeikatu	bedeikatu	bedeikatu	benedikatu		
bederatzi, bediatzi	bederatzi	bederatzi, bediatzi	bederatzi, bediatzi	bederatzi, bediatzi	bederatzi	bederatzi	bederatzi, bediatzi
begi; biarri; sudur	begi; beari; sudur	begi; beari; sudur	begi; beari; sudur	begi; biarri; sudur ¹⁰⁵	begi; beari	begi; begari; sudur	begi; biarri*, sudur
bein; bein bet	bein; bein eta geyagos	bein	bein	bein; bein bates ¹⁰⁶	bein	bein	
miretu		bede, beira, so	bede, beira, so	be(g)iratu, miratu ¹⁰⁷	beiratu, zaitu	begiratu; zaindu	
pekatari		pekatari, pekatari		pekatari	pekatari, pekatari		pekatari
bekatu, oben, kulpe		bekatu, pekatu, kulpa	pekatu	bekatu, oben, kulpa	bekatu, pekatu	bekatu	
belar; asun	belar		belar; asun	belar; axun, axun ¹⁰⁸		belar	belar; axun
belau	belau		belau; belauriko	belau; belauriko			belau
beldur; lonsa		beldur	beldur; lonsa	beldur; bildur, lonsa	bildur	beldur	
lonsatu			lonsatu	beldurru, lo(t)satu ¹⁰⁹		lonsatu	
kolazio		bendizio	bendizio	bendizio ¹¹⁰			

¹⁰⁴ Lerro honetan 'bendecir' mailegu-hitza dugu. Ilurdorzen *bedeinkatu* / *bedeinketu* / *benediketu* ere bai.

¹⁰⁵ *Biarri* era diptongatua Hiriberri ere bildu da.

¹⁰⁶ Arrietako berriemaileak *bein* eta *alddi*, biak erabili ohi zituen: *béin batés* / *béin batés* edota *alddi batés* / *alddi batés*. Ilurdorzen, *bertze bein* ere bai, aldi bakar batez baina.

¹⁰⁷ Lerro honetan gazt. 'cuidar, proteger, mirar' dugu, zehaztasunak zehaztasun; Arrieta honetan, *kuidatu* ere bai (E). Hiriberri, oroitzen baten testuinguruan, honela: *guarda eta beida zaizten eskarmento gaxto guziti* (P. Larrageta), eta *so* ere bai: *áire só, áire sóan égon nitzén ni bí údaz* (A. Usoz). Herri honetan, halaber, *begiratu* eta *kuidatu* bildu da. Lakaben, azkenik, *beida(tu)* aldaera ere bada: *beidazala*.

¹⁰⁸ Lerroan: 'hierba' eta 'ortiga'. Eta hurrengoan, 'rodilla' eta 'de rodillas, arrodillado'.

¹⁰⁹ *Beldur(tu)* eta *lonsa(tu)* hitzek antzeko esanahia badute ere, Ilurdorzen *lonsatu* 'espanta' eman zigituen: *tzórien lonsázeke, tzóriek lonsázeke, o sea, pa espantiar píjaros*. Azkenik, *EL-n* dakugun Orotz-Beteluko *lonsaturik* gazt. 'estupor' hitzari emaniko erantzuna da.

¹¹⁰ *-ión* bukatuak mailegu-hitzek *-zio* zein *-zione* egiten dute herri hauean. 1) Ilurdorzen, *debozio, kolazio, kombertsazio, obligazio, operazio, orazio, prozesio* eta *tenutazio*. Ez dugu ia *-ione* bukatuak ikusten, *kontribuzionia* edo *kenduta*; 2) Uritzko kristau-ikasbidean, *colacio, contricio, devocio, inclinacio, obligacio, ocaseo, tenuacio...* baina *atencione, comunione* eta *pasio* / *pasione*. 3) Hiriberri, *obligazio, prozesio, telebisio, orazio* / *orazions, afizions, profisio, misio* eta *bendizions*, 4) Arrieta, *dirrezo, obligazio, orazio, afizione, inyekezione, okasione, prozesione, bendizione*; eta 5) Lakaben, *diversio, ocaseo, tenutazio, pasione* eta *prozesio* / *procecionia*.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
bera, beda		bera, gauza bera	bera, berbera	bera	berbera	bera	bera*
			berant	berant, beransko			
igual, igualmen	igual, igualki	igual, igualki	berdin, igual	berdin, igual, igualki			igualki
bere; arren, aren ¹¹¹		bere; arren, aren	bere; aren	bere; arren, aren	bere; aren	bere; aren	
berla, beala, abiat ¹¹²		beala	beriala, beala	beriala, beala	beala		
sukeldean berean			ortxe berean	beretan: an berean	egun berean		
aparte		berexi, berxi ¹¹³		berexi, berxi, aparte			
bero / otz / epel	bero / otz	bero / otz / epel	bero / otz / epel	bero / otz	otz	otz	bero / otz
berregun, berreun	berreun		berregun, berreun ¹¹⁴	berregun			
berri	berri		berri, berritu	berri			
berri, berriz	berris		berri, berritu	berri, berris		berri	berri
bertze; ainbertze		bertze; ainbertze	bertze; ainbertze ¹¹⁵	bertze; ainbertze	bertze; ainbertze	bertze	
bertzelaz, ezteren			bertzenaz, ezperen	bertzenaz, bertzenas ¹¹⁶			
bezko; tupin ¹¹⁷	tupin			berzko, bezko; tupin		bexko	tupin
beso; besape	beso		beso; besape	beso	beso	beso	beso*
bezitu		bezitu	bezitu	bezitu, bezititu		bezititu	
bete / uts	bete / uts	bete	bete / uts, ustu	bete / uts	bete / ustu	bete / uts	bete / uts

¹¹¹ Ilurdotzen *arren* gehiago *aren* baino, eta Arrietan guztiz alderantziz. Azken herri honetan, batzuetan, izen baten ondortik ohiki, *garen* ere bai.

¹¹² Berriemalle ilurdoztarren arabera, *abiat* 'enseguida' da, eta *beala* 'luego, un poco más tarde'.

¹¹³ Hona Uritzko izkribuan idatzirikoa: *Eta particebada ostia ó veresten bada calicean dagona, pericen ó bertzen da Jesucristo?*

¹¹⁴ Hiriberrin *bieun* ere bai.

¹¹⁵ Hiriberrin *beste*, *bestze* eta *bestze* gisako aldaerak bildu ziren, eta baita *ainbeste* ere, baina, dirudienez, halakoak herritik kanpo entzun eta bereganatu zituen A. Usoz zenak. Usozko leihatilako *bertze* / *ainbertze* bikotea guk geuk oraingo moldeetara elkarri dugu, eta berdin jokatu dugu beste zenbait hitzekin ere, guztiz asmatu izanaz ziurtasun osoa ez izan arren. Lakabeiko izkribuan, azkenik, *ainbertze* eta *ainbeste* ere bai.

¹¹⁶ Arrietan *bestenas* ere bai, eta Hiriberrin *bertzela*. Bi herri hauexetan, gainera, *sorik* (gazt. 'por lo menos'), hemendik kanpora ere, Esteribar-Erroibarren eta Aezkoa aldean, gutxie-nez (azken honetan *saurrik* aditu dugu), aski ezaguna.

¹¹⁷ Lerro honetan: 'caldero, caldera' eta 'marmita'. Eta, hurrengoan, 'brazo' eta 'sobaco'.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
		kunplitu	bete, kunplitu	bete, kunplitu			
bezein, adine		bezanbat	bezain	bezain, bezein ¹¹⁸			
bezala	bezala	bezala	bezala	bezala	bezala, besala	bezala	
baizik, ezik		baizik, baizik ¹¹⁹	ezik	bezik*	baizik		
bezpera			bezpera	bezpera			
bi, bide; pare	bi, bida	bi	bi, bida; pare	bi, bida; pare		bi, bida	bi, bida
biaje			biaje	biaje	bidaldi ¹²⁰		
biar; etzi	biar, bier		biar; etzi	biar; etzi		biar; etzi	biar; etzi
			arreatuikako ardia	biarrekako gauza			
bigarren, bigarren		bigarren	biarren, bigarren	bigarren		bigarren	bigarren*
bilatu / opatu		aurkitu	bilatu / topatu	bilatu / topatu ¹²¹	billau / opatu	bilatu / arkitu	bilatu
bildu, junteru, apiletu		bildu	bildu	bildu, juntatu, unitu	bildu	bildu	bildu, juntatu
biotz; errai, pulmon	biotz*	biotz	biotz; alsai, pulmon	biotz; errai, alsai ¹²²	biotz	biotz; errai	pulmone?
biremon, birenen			biramon	biramon, biremun ¹²³			
bisite, bisitetu		bisitatu	bisita, bisitatu	bisita, bisita in			
			bizar	bizar, bizarzu		bizarstu	
bizi, bizitu; bizitze		bizi; bizitza	bizi	bizi, bizitu	bizi, bizitu	bizi; bizitza, bizitze	

¹¹⁸ Arrietan *besain* ohikoagoa da *bezein* baino eta *bezaan* ere aditu dugu. Uritzko kristau-ikasbidean *vezanbates*, *vezambates* zein *vezambatez* dakusagu. Eta Ilurdotzen, *zuei adine* ('tan-to como a vosotros' batetik aterata), eta *arine* aldaera ere bai.

¹¹⁹ Uritzko izkribuan *-ican* bukaeraduna ere bai, behin bederen, inguru hauetan zinez bitxia bada ere: *Cerengatic obra onac binac vecatu mortalean estire meritoriac ez satisfatoreac vaitsican interpretatorio rioac (sic)*... Hiriberriin *ezik* bildu genuen; hona adibidea: *ezik bat ezik, bat, mutiko, mutiko bat* (L. Méndez).

¹²⁰ Hona Azkuek bere hiztegian dioena: «Bidalidi (AN, B, G, ms-Lond.) *caminata* : *promenade, marche*. Bidaldi on, *buen viaje, von voyage*».

¹²¹ Lerroan: 'buscar', 'hallar, encontrar'... dugu, inguru honetan guztian –beste zenbait lekutan bezala, bidenabar esanda–, kontzeptuak maiz nahasirik agertzen badira ere. Arrietan *billatu* ere bai, eta Azparrenen, 'buscar' eta 'hallar', biak berdin, honako esaldian: *ta gure artzaia fan da aru, fan da bila, ta ezta bilatu. Orotz-Betelun, bilatu 'encontrar'*.

¹²² Lerroan: 'corazón' eta 'viscera, pulmón'.

¹²³ Arrietan honako aldaerak ere bildu genituen: *bidemon / bide mun / bidarmon*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
bizker	bizkar		bizkar, bizkar	bizkar ¹²⁴	bizkar	bizkar*	bizkar*
bizkerlarri; xaka	xaka; txamarreta			bizkerlarri, zamairro ¹²⁵			
biztu, bistu / izeldu	bistu (piztuera)		biztu, bistu / izali	biztu/ izali ¹²⁶	izali		biztu / izali, izerki
bolatu	bolatu		bolatu	bolatu, goratu ¹²⁷			eggar* (fan)
borda	kaserio		borda; bordalde	borda; bordalde			
borondate	borondate		borondate	borondate ¹²⁸	borondate		
bortz, borz; zortzi	bortz; zortzi		bortz, borz; zortzi ¹²⁹	bortz; zortzi		bortz; zortzi	bortz, borz; zortzi
bota, tiratu	bota		bota, botatu, tiratu	bota, botatu, tiratu		bota, botatu	bota, botatu
bueltaka	bueltaka ¹³⁰		bueltaka	buelta, bueltaka			
bular; soini; lepo	lepo		bular; soini; lepo	bular; soini; lepo ¹³¹	altzo	soini	bular; lepo
bulketu	bulketu		bulketu	bulketu			bulketu
buluzi	buluzik*		buluzi; buluxi	buluzi, buluxi		buluz...	buluzi
burdine; ferratu ¹³³	burdiñe; ferratu		burdina, burdiña	burdina, burdiña		burdina	burriña*
buru	buru	buru; kopeta	buru; kopeta	buru, kasko		buru; kopeta	buru

¹²⁴ Lerro honetan esanahi desberdinak ditugu; hots, Arrietan *bizkar* 'espalda' bada ere, Hiriberrin, horretarako bai, *bizkar* eman ziguten, baina *bizkar* 'colina' gisa edo. Lakabeko sermoian *bizkartzeko* hitza dugu, 'babesteko' esanahiaz, antza. Eta Orotz-Betelun, azkenik, *bizkar* 'hombro' eman ziguten (G. Arzelus).

¹²⁵ Lerroan: *bizkerlarri* 'espaldero', *xaka* 'chaqueta' eta *txamarreta* 'zamarra', hau Arrietan emanikoaren antzera. Ilurdotzen, bestalde, *izaka* / *zaka* / *saka* aldaerak bildu genituen, hakoan tamainaren arabera, antza.

¹²⁶ Lerroan: 'encender' eta 'apagar'. Arrieta honetan *bistu* eta *bixtu* ere bai; Hiriberrin *itzeli* / *itzeldu*, eta Ilurdotzen *bixtu* eta *itzeli*, azken hau geuk lagunduta.

¹²⁷ Lerroan: 'volar'. Arrietan dakusagun *goratu* hori oso zabaldurik ez badago ere, Burundako Bakaikun zera bildurik gaude: *gora ibiltzen dok / gora fan dek bolakan*.

¹²⁸ Mailegu-hitz hau ('voluntad') lagun batzuek 'bondad' delakoarekin nahasteko joera izan dute.

¹²⁹ Hiriberrin, halaber, *bost* bildurik gaude, lehenago ere iruzkindu beste kasuren batean adierazi bezala.

¹³⁰ Urizko adibide honetan 'aldi' esanahiaz: *mediatu buelta vates veneficio indigunetan*.

¹³¹ Lerroan: 'pecho', 'cuerpo, hombre' eta 'cuello'. Lakabeko *altzo* horrek, aldiz, 'regazo' dirudi: *¡Oh doatsua eta zorionekoa Ama Virjinaren altzoan iltzea erdexten duenal*.

¹³² Urizko izkribuan *bulien* agertzen da, baina gero oso garbi ez dagoen zerba itantsi zitzaion hitzari, 'buluzien' gisa uzteko asmoz, behar bada. Orotz-Beteluko inkestan (*EeN*) *buzkurrian / buluzkurrian* 'desnudo'.

¹³³ Lerro honetako Ilurdotzen eta Espotzen 'hierro' eta 'herra' dugu. Ilurdotzen *burdiñe* eta *burriñe* ere bai.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
gerren, kerren	burtxin		burtxin; gerren	burtzin; gerren ¹³⁴			gerren
busti / idortu, eiaru			busti / sekatu	busti / idortu		busti	
putzu, pozu	buzua		buzuu, putzu, puusu	buzuu, puuzu ¹³⁵		butuu	puzu; arbuxu
buzterri; fale			uztarri; fale	buztarri; fale ¹³⁶			
buztin; loi	bustin		buztin; loi	buztin; loi ¹³⁷		loi	buztin
		daño	daño, daño	daño, txandrio			
bat(e)re; ja, jat ¹³⁸	ja	daus / ezdaus	daus, deus, ja	daus, batere, batre		deus, daus	ja
			defendatu	defenditu			
deitu; nonbratu	deitu	deitu	deitu; aipatu	deitu; nonbratu		deitu	
		demonio	demonio, diabru	demonio, diabru ¹³⁹			
denbora	denbora	denbora	denbora, asti	denbora, tenore ¹⁴⁰		garai	denbora
urtu	ur in		urtu	desin ¹⁴¹			urtu*
			despeitu	despeitu			
dibertitu			dibertitu			dibersio	

¹³⁴ Lerro honetara burdinazko tresna pare bat ekarri dugu: Arrietan, mugaturik, *burziña* eta Espotzen, *burtxin*, *una palica pa enredar el fuego* dela esan ziguten. Hemendik ez oso urrun, Olabarko Olaitz herrixkan zehazki, lanabes honen nolokotasuna hobeki zehaztu zuen Jose Mari Makirriain zenak: *burtxin / burtzine = el hierro para remover el fuego: beñiko ezki-ne burdine te góitiko ezkiñe letóna*. Bigarren hitza, bertiz, *gerren* alegia, ‘espedo, asador de hierro’ da. Ilurdozen gertatu moduan, Arrietan ere *gerren / kerren* aldaerak bildu genituen.

¹³⁵ *Butzu* askotan aditu genion esaten berriemaiile arrietarrari; *putzu*, behin bakarrik. Azparrenen *arbuxu* eman ziguten hitz-elkarketan, izen soila aipatzean *putzu* emanik ere. Orotz-Beteluko *EeN* delakoan *butrukua* dakusagu (‘el pocico’, ‘la charca’, antza), ‘burzu’ hitzaren xumegari gisa gure ustez.

¹³⁶ Lerroan: ‘yugo’ eta ‘esquila’. Ilurdozen, *idietn, beñin...* *fálea* eman ziguten, alde batetik, eta *faleñin mie*, ‘el badajo’, bestetik.

¹³⁷ Lerroan: ‘arcilla’ eta ‘lodo, fango’. Arrietan, mugaturik, *loea* eman ziguten. Orotz-Betelun *loia / loya* gazt. ‘charca’ bildu zen, baina baita *loes zikindu* ‘ensuciar, enlodar’ ere (E).

¹³⁸ Ilurdozko lagunari, leihatilan idatzirikoez gainera, *gai* eta *yai* aldaerak aditu dizkiogu inoiz. Hiriberrin *yau*s aldaera ere bai, eta are *batre / bate* zein *xu* bitxia behin: *estakit nik xurik*. A. Aranak bildu legez.

¹³⁹ Arrietan inoiz, mugatzean, *-ia* ere bai: *diábriekín pártte bálimádu...*

¹⁴⁰ Arrietako berriemaiileak era laburuu erabili zuen halako batean: *orñi, denbrá orrekin, etsaitela juan*, eta, Lakabeko *garai* horrek ere denborarekin zerikusia duela iruditzen zaigu: *Kalvarioko egun agurgarrian semezatuaak alaitu zaizte zñez, zeryatik zuen bici guzikio garayetan izain duzie Ama mattagarriaren laguntza*.

¹⁴¹ Lerro honetan, oro har, ‘derretir’ dugu, Arrietakoa hori bainoago ‘deshacer’ bada ere.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
tzilintzen			dilingan, txilintxan	dilingan			
diru; maldi	diru		diru; sos; xox; peza	diru; sos; peza ¹⁴²	diru		
ebaki		doktrina, dotrina	doktrina, dotrina	dotrina, dotrina			
ebek, eguek, augek	ebek		ebaki, kortatu	ebaki			ebaki
ebetan*	ebek	ebetan, ebetaik	ebetsi	ebatsi		ebatsi	
edan, eran	edan, eran	edan, eran	ebek, abek, auk ¹⁴³	ebek, abek	ebek	ebek	
eder, polit, propi ¹⁴⁵	pollit	ebetan, ebetaik	ebetaik, etaik	ebetan, ebetaik ¹⁴⁴	eben		
edo, ero, oro		edan	eder, polit, polit	edan, eran, ean	edan	edan	edan
erozein		edo, ero	edo, ero	edo, ero ¹⁴⁶	edo	edo, o	
egia, egie		erozein	edozein	edozein, erozein ¹⁴⁷	edozein		
in	ein, in	egia; egiaski	egia	egia ¹⁴⁸	egi, egi; zinez	eia, egiya, egia	
egun, gaur	egon, con	egon, in, egiakutatu	egin, ein, in / desin	egin / desegin ¹⁴⁹	egin	egin, ein, in	in / abarrikatu
	egu, gaur	egon	egon, con	egon, con	egon	egon	egon
			egu, egun, eun	egu, gaur ¹⁵⁰	gaur	egu, egun, gaur	egu

¹⁴² Arrietan *duro* eta *zortziko* ere bai, garai desberdinetako txanponen izenak. Ilurdotzen *maidai* 'maravedi' aldaera ere bai, bitxia agian.

¹⁴³ Hiriberrin, inoiz, *gauek* / *guek* ere bai, izen bati loturik ohiki. Ilurdoko leihatilan ageri diren *oguek* / *auguek* horiek benetan bixiak dira.

¹⁴⁴ Arrietan *auetaik* eta *abetaik* ere aditu izan dugu inoiz, ohikoa izan ez arren.

¹⁴⁵ Agian fr. 'proprietik (gazt. aseado, limpio)'. Lakabeko predikuan ere agertzen da, baina ez dakigu zehazki esanahi berbera duen: *Yrudi edo figura denen artean opatzen dituen or-tanako propienu da Eregen libru laugarrena condatzzen diguna*.

¹⁴⁶ Aurkaritzako 'alarik ez dugu ikusten saio honek barne hartzen duen esparruan; Urizko izkribuan *eguiá den ero ez?* dakusagu eta Arrietan zein Ilurdotzen *egia zen edo gezurra* bil-duririk gaude, besteak beste.

¹⁴⁷ Arrietan *erozein* mairago, agian, *edozein* baino. Lakabeko izkribuko *edozeinek*in hitzean, *ñ-a* agerian dugu berriro ere.

¹⁴⁸ Lerro honetan '(la) verdad' dugu. Orotz-Beteluko *EI* delakoan *eia* eta *egiya*, biak bitxi xamarak, gure ustez.

¹⁴⁹ Arrietan ere, Hiriberrin bezala, baditugu era laburuak: *ein / in* alde batetik, eta *desin* bestetik. Azparrango *abarrikatu* hori 'deshacer, destrozar (el pedrisco)' dela esan ziguten.

¹⁵⁰ Gaztelaniazko 'hoý dugu lerro honetan, nahiz Arrietako berriemaitak, inoiz, *gaur* hitza 'esta noche' adierazteko erabili zuen. Eta hau ez heiri horretan bakarrik, Espotzen ere *etó-rriko da gáur* ('esta noche') eman baitziguten.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
eguarri, egoarri			eguerri				
egun, eun / gau	egun	eguerdi egun / gau	eguerdi; gabardi egun, eun / gau	eguerdi; gabardi egun / gau ¹⁵¹	egun / gau egun; mille	eguerdi; gabardi egun, eun / gau mila	egun / gau mila
egun; mile	eun; mila, mile		egun; mila, milla	egun; mila	egunero		egunero
egunero, eguneroko		egunero, eguneroko ¹⁵²	eunero, egunorosko	egunero, egunosko	egunero		
igitte, igitzi; sega	itai; segadera; talla		e(ɡ)itai; tallu, talla	(e)itai; egite; tallu ¹⁵³		egitai	segadera; talla, dalla
eizi, aizi	eiza*		eizi; eizteri	eizi; izitari		kaza	
ekarri, karri, kar ¹⁵⁴	ekarri		ekarri, karri	ekarri, karri		ekarri	ekarri
kendu		ekendu	ekendu, kendu	ekendu, kendu ¹⁵⁵		kendu	
eldu, etorzen	eldu	eldu	eldu	eldu, etorzen ¹⁵⁶		eldu, datorren	eldu
elize; meza		eliza; meza, mesa	eliza; meza; ezkila	eliza; meza; ezkila ¹⁵⁷	eliza; meza	eliza; meza	eliza
elkar, elkarrekin	elkarrekin, elkarreki	elkarren artean	elkar, elkarreki(n)	elkar, elkarrekin ¹⁵⁸		elkar	elkarrekin
elle, ella; kuruxe	ele; kurixa		elle, artilla; kureixa	elle; kuresa ¹⁵⁹		ile; kurexa	elle*, ele*
elleba	elleba		elleba, illeba	elleba, ille ¹⁶⁰			
eltze; kazola	eltze*, kazola		eltze; kazola	eltze; kazola		eltze	eltze

¹⁵¹ *Gau* eta *gaba*, hau mugaturik, bildurik gaude Arrietan, Hiriberrin eta Ilurdotzen. Uritzko izkribuan ere gauza bera dugu eta Orotzen, hala *Orraigi* baladan nola *EI* delakoan, gisa bereko emaitzak dakuskiugu.

¹⁵² Uritzten *eguneroko* ere bai.

¹⁵³ Lerroan: 'hoz' eta 'guadaña'. Arrietan, 'segador' adierazteko, *eitarria*. Eta, *tallu-z* gainera, *talla* ere bai. Hego-Esteribarko Irotzen ere, *tallue* 'la guadaña'.

¹⁵⁴ Ilurdotzen, besteak beste, *nik kar nuén* ere bai.

¹⁵⁵ Arrietan *ekendu* askoz ere gehiagotan dugu *kendu* baino.

¹⁵⁶ Gazt. '(el) viene' adierazteko 'heldu da' zein 'etorzen da (orain)' dugu, ohiki, herri hautetan. Baldin Orotz-Beteluko *datorren* hori (*EI*), fidagarria bada, ez da gure egunotara iritsi, Arrietan *atoste* moduko aginterako adizki trinko batzuk aditu baditugu ere.

¹⁵⁷ Arrietan, inoiz, *eskila* ere bai.

¹⁵⁸ Arrietan, *EI* delakoan, *alkar ikusiko dugu*.

¹⁵⁹ Lerroan: 'lana' eta 'jera(s)'. Ilurdotzen, *kurixe / kurize* ere bai, eta Espotzen *arkurixak* ardici ilea mozteko modukoak.

¹⁶⁰ Leiharila honetako bi hitzak, bata zein bestea, gazt. 'sobrino/a' da.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Berelu	Azparren
eman, man	eman	eman	eman, man	eman, man ¹⁶¹	eman	eman; man	eman, man
eman dira yatera	xatera ematea			eman dira yatera ¹⁶²			
emendik; andik	emendik	andik	emendik; ordik; andik	emendik; ordik; andik ¹⁶³	ortik	emendik; ortik	emendik
emengo; orko; ango			emengo; orgo; ango	emengo; orgo; ango	emengo	emengo	
entendatu, entenditu		entendatu, entenditu	entenditu	entendatu ¹⁶⁴			
abil			entregu, trebe	entregu, trebe ¹⁶⁵			
eper; inare, inere	eper		ninare	eper; ninare ¹⁶⁶			ninare
ibili, ibeli, erabili	ibili	ibili	ibili, ebili	era(b)ili, ereb(i) ¹⁶⁷		ibili	
usatu	usatu	usatu	usatu	erabili, erali			
erakusi*	erakusi	erakusi	erakusi	erakusi, irakusi ¹⁶⁸	erakusi		
eman, man	eman	eman	eraman, ereman, eman	eraman, eman, man	eman	eraman, eman, man	eman
eraunsi / aterdu			eraunsi	eraunsi / atertu ¹⁶⁹			
erbi; basurde	erbi		erbi; basurde	erbi; basurde			erbi*; basurde

¹⁶¹ Ia herri guztietan, aferesia dela eta, *man* izan ohi dugu maiz, *eman* baino gehiagotan gainera. Lakaben, geroaldirako, *emanen* dakusagu, baina hau era literarioa da, hizketaldian sekula aditu ez duguna. Horretarako, *emain / main* izan dira ohikoena.

¹⁶² Arrietako leihatila honetan 'eman dir' dugu eta Ilurdotzen ere gauza bera. Esaldi hau *yatera* hori kontuan izanik ekarri dugu hona, interesgarria delakoan.

¹⁶³ Arrietan *andi* ere bai eta Hiriberri *emendi, ori* eta *andi*. Lakabeko lagina, berriz, testuinguru desegoki batean: *Iduritzen zaida urrikatasunean alqui ortik Ama Virgiñak nik erru-nak erruten dizicela*.

¹⁶⁴ Arrietan, Hiriberri, Uritzen eta Ilurdotzen, *kompenditu* ere bai.

¹⁶⁵ Lerro honetan: 'esforzado, diligente' eta 'hábil, habilidoso'. Ilurdotzen, mugaturik, *abile* edota *abile*.

¹⁶⁶ Lerroan: 'perdi' eta 'golondrina'. Arrietan eta Azparrenen azken izen honekiko zalantzak izan bazituzten ere, azkenean 'vencejo' dela esan zigtuten. Hiriberri, aldiz, 'murciélagó' gisa bildu zen.

¹⁶⁷ Lerro honetara *ibili* ekarri dugu, 'andar' alegia, herri hauetan maiz lerroko leihatiletan ikus daitekeen moduan erabilia. Uritzen 'kaminatu' ere bai, aditz iragankorarekin gainera: *camina dezazun senda chutsenetik cein vaitire mandamentuac...* eta Hiriberri ere antzera, aditz iragankorarekin, 'erabili' moduan: *ibiltzen ginziténak*.

¹⁶⁸ Lerroan: 'enseñar' eta 'mostrar', biak ere aski nahasirik, adibide desberdinen arabera.

¹⁶⁹ Lerroan: 'borrasca fuerte, tempestad' (honela adierazi zigtuten Ilurdotzen) eta 'escampar'. J. Irigarayk Irotzen bildu ahapaldietan 'iaunzi' dakusagu: *Élkanóko zelátetan bótarzén-zuen iaínziá*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
erdi; erdizke / oso	erdi	erditu / oso	erdi; erribana / oso	erdi; erdizka / oso			erdi
ereki, edeki; azaro	azaroa in		ereki, ireki; aro	ereki; aro ¹⁷⁰		ereki, edeki, ediki	ereki
ernari; erditu, libretu	erditu, libratu*	erditu	ernari; erditu, libretu	ernari; erditu, libratu ¹⁷¹			erditu, libratu*
eri; azazkal	eri*; azazkal	eri; eri beatz	eri; azazkal, azaskal	eri; azazkal ¹⁷²		eri, iri	eri; azazkal
eri, gaizki (egon)	gaizki (egon)	eri	eri, gaixo egon	eri		gaizki (egon)	eri, gaizki (egon)
eriotze		eriotze		eriotze	eriotze, eriotza	eriotza, eriotze	
gaitz	min	gaitz	eritasun	eritasun, gaitz ¹⁷³	eritasun, min		
erle; erlekume	erle		erle; erlume	erle			erle
ero, edo			ernatu ¹⁷⁴	ernatu ¹⁷⁴	ernau	iatzari	
erori, edodi, bota	erori	erori, eroi	ero, eron; erokeria	ero, eron, zoratu	xoratu; erokeria		erori
erosi, edosi / saldu		erosi / saldu	erori	erori, bota ¹⁷⁵	erori	erori	erori
erran, edan	erran	erran	erran, esan	erosi / saldu	errosi	saldu	
erre; egosi	erre	erre	erre; egosi; irekin	erran ¹⁷⁶	erran	erran	erran
				erre; egosi; irekin	erre	erre	erre*

¹⁷⁰ Lerro honetan: ‘sembrar’ eta ‘tempero’. Arrietan honela esan ziguten: *aró óna dagó eta, inén dugu eultzi bát edérna*. Hiriberriko A. Usozek hitz bera erabili zuen behin eskutiz bastean: *Laneco arorik ezta*. Ilurdotzen, baina, *azaro* bildu genuen: *azároa es... el tiempo de la siembra, azároa, si*.

¹⁷¹ Lerroan: ‘estar preñada, encinta’ eta ‘parir’. Arrietako berriemalleak argitu zuten: *libratu da* emakumea, eta *erdi da* animalia. Hiriberrin *arria in du* ‘ha parido’ ere bai (EAEI).

¹⁷² Lerro honetan: ‘dedo’ eta ‘uña’. Urizko *eri beatz* hori ‘erpuu’ da: *escayeco eri beazas irur gurucen itea*. Orotz-Beteluko G. Arzelusek hain ohikoa den *erri* eman bazigun ere, EeN delakoan *irri* bitxia agertzen da.

¹⁷³ Lerro honetan: ‘enfermedad’ eta ‘mal’. Urizko *gaitz* hori, kasu honetan, zentzu espiritualetan dakusagu: *Jangoicoac libra gaizala gaitz, peligro espirituale eta corporal gucietaic*.

¹⁷⁴ Arrietako *ernatu* hori ‘despertar’ bide da: hona adibidea, Eguberrietako kantu baten baitan guri iritsia: *Jáiki, jáiki arrizainak, ernatu goizean, Belengo ziuádean Jesús jáio da ta*. Lakabeko lagina *ernarazi* batetik hartu dugu. Orotz-Betelun, baina, besterik bildu zuen A. M. Echaidek.

¹⁷⁵ ‘Bota’ aditza askotan aditu dugu ‘erori’ egokiaren sinonimo gisa. Hots, *bota da = erori da*. Ilurdotzen, *edodi* ere bai, behin bederen.

¹⁷⁶ Batzuetan, aditzari zenbait aditz laguntzaile arkitizean, laburkerak eta sandhiak sortzen dira. Honela, Arrietan eta Hiriberrin *ernateunte* moduko emaitzak ohiko gauza izan dira, baina ez Ilurdotzen. Herri honetan *erosten dute* bildurik gaude edota, emaitza hitz bakarrean agertuz gero, *emateute*, metatesiaren eragin arrastorik gabe. Ilurdotzen, non berriemalleak, batzuetan, *r(r)* eta *d* nahasten zituen, *edan* ere eman zuen, iruzkin xeble bat erantsiz: ‘Si, pero... así, hablando en conversación, por ejemplo, pues... más suave, más bonito, edan: *nik edaten dut (...)*, si... jernan es muy torpe! una palabra fuerte’. Ez dugu uste, baina, hark hori horrela esanagatik, balizko aldaera hau zabaldurik egon denik, ez baitugu beste inon aditu.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
errege; alkate	alkate	erregina	errege; alkate	ere(g)e; alkate	errege	errege; erregina	ere(g)e; alkate*
erregui; almute	almute			erregui; almute			
erreinu		erreinu, erreñu	erreñu				
erreka; zubi	zubi		erreka; zubi	erreka; zubi			erreka
erremedio		erremedio			remedio		
erreposki, reposki			erreposki	erreposki			
erresto, errestu		erresto	erresto	errestu ¹⁷⁷			
errezatu; erregutu		errezatu, otoitz egin	errezu, errezatu	errezatu	errezatu; erregutu	otoitz in	
		errezibitu	errezibitu ¹⁷⁸				
erri; plaza	erri	erri	erri; plaza	erri; plaza		erri; plaza	erri
rosario		errosario	errosario	errosario, rosario			
errota; errotari			errota	errota; errotazai		errota	errota
erdetsi, erexi?		erdetsi, alkanzatu	erdetsi	erts ¹⁷⁹	erdetsi		
ertze; gibel	ertze; gibel*		ertze; gibel	ertze, ertse; gibel ¹⁸⁰		ertze	ertze; gibel*
eru; zalke, malkar	zalke		malkar	eru; zalke, malkar ¹⁸¹			
eskapatu, iyesi*		igesi in, ias (in)	eskapatu, eskapu	eskapatu; eskapu ¹⁸²		iyesi, igesi	

¹⁷⁷ Gazt. 'arrastra' da hori. Ilurdozko eta Urizko *erresto* hitza, ordea, 'astro' da, Hiriberrikoa bezala; hau, baina, Aranak bildu *mandorresto* hitzetik atera dugu.

¹⁷⁸ Hiriberriko A. Usozek era honetan idatzia: *Beasco Borondate Onan recivitu edora Zure carta badu zembait egun recibitudugula.*

¹⁷⁹ Arrietako hitz honek *erdetsi* aditzaren era laburrua dirudi: *Babi egin batén...-gatik, zerriko bidéa... nola berzea? erriko da.* Hona Urizko adibidea: *izangaicen digno erdeisteco Jesucristoin promesac.* Hona Lakabekoa: *¡Oh doatsua eta zorionekoa Ama Virginaren altzoan ilizea erdexten duend!*

¹⁸⁰ Lerroan: 'intestino' eta 'higado'.

¹⁸¹ Lerroan: 'gerón', 'veza' eta 'paja de veza'. Azkuek, baina, «paja de beza y gerón (sic), *paille de vece* (BN-s, R)» dela dio eta Iribarrenek honako: «MALCARRA. La paja de las leguminosas y especialmente la de las habas. Cuando es de veza se llama *malcarrá blanca*. [Pamplona, Cuenca, Zona Media]». Ilurdozen, *eru* / *iero* bildu genuen.

¹⁸² -tu bukaerako partizipioek, geroaldia egiteko atzizkia hartzean, -iko egiten dute maiz saio honek barne hartzen duen eremu guztian, -tuko gisako erak aditu baditugu ere. Arrietako datueran, esaterako, *ekendiko, eskapatiko, argitiko, ilundiko, kompondiko, pagatiko* / *pagatuko* eta *gelditiko* gisako adibideak ditugu; Hiriberrin, *saldiko, eskapatiko, eskondiko, arrimatiko, juntatiko, konprenditiko* eta *alkorzatiko*, baina *arnuko, Lakaben, zautiko* / *ezoutiko* (baina baita *arribetuko* eta *gertatuko* ere); eta Ilurdozen, *kendiko, saldiko, sendatiko, paratiko* / *paratuko, sinestatiko, enfadatiko* eta *ilundiko*. Urizko izkribuan, ordea, -tuko bukaerak dakuskigu: *geldituko* eta *ikusiko*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
eskatu	eskatu	eskatu	eskatu	eskatu	eskatu	eskatu	eskatu
eske (ur eske)			eskean ibili	eske (ur eske)			
esker, eskar	esker	esker; grazia	esker; bearrrik; grazia	esker; bearrrik ¹⁸³	esker, eskar; grazia	esker	esker
eskar mil, eskar mila	eskar mila		eskar mila	eskar mila ¹⁸⁴	eskar mille	eskar mila	eskar mila
eskindu		ofrezitu		eskindu, ofrezitu		eskindu, eskini	
eskriture in; leitu	eskribitu		eskribitu; leitu	eskribitu; leitu	eskritura	leitu	
esku; ukondo*	esku	esku	esku; ukondo	esku; ukondo ¹⁸⁵		esku	esku
eskuin / ezker ¹⁸⁶	esku / ezker	esku / ezker	esku / ezker	esku, eskuin / ezker		esku / ezker	eskuin* / ezker
esne; gazta	esne	esne	esne; gazta	esne, esne; gazta		esne; gazta	esne, esne; gazta
esperatu	esperatu	esperatu	esperatu, esperoan	esperatu	esperatu ¹⁸⁷	esperan	
astali, tapatu; tapa	espikatu		espikatu		adierazi		
estrabile, estrabile		tapatu	tapatu	estali, tapatu; estalki		estali; tapa	
etorri, torri	etorri, torri	etorri	etorri, torri	etorri, torri ¹⁸⁹	etorri	etorri, iturri	etorri, torri
enemigo		etsai	etsai; kontrario	etsai; kontrario			
etxe, etxa, itxe, itxa	etxe	etxe	etxe, itxe	etxe, etxe, itxe	etxe	etxe	etxe

¹⁸³ Arrietako bearrrik hau gatz. 'gracias a' edo da. Hona adibide bat: *bearrrik, eskuian daukezén gáuzá oék bezézénas, ezín ere atrakó, eméndik.*

¹⁸⁴ Ilurdotzen, Espotzen eta Azparrenen *eskerrik asko* ere bai eta Orotz-Betelun *eskarrik asko* eta *eskerrik anitz* (E).

¹⁸⁵ Lerroan: 'mano' eta 'codo'. *EI*-ko Orotz-Beteluko datuetan *eskueta* (mugaturik, nonbat) eta bukaera bereko beste hitzen bat (*maistruea*, adibidez), ageri da. Honen edo antzeko mugatzen bat geuk ere aditu dugu inoiz, Ilurdotzen berezik, bixia izan arren.

¹⁸⁶ Ilurdotzen *eskuñe* eman ziguten, mugaturik, eta Arrietan ere *eskuñe*, herri honetan -e bukaera egeera horretan ezohikoa izan arren. Urizko Elizaldeek *esuyeco aldean* idatzi zuen.

¹⁸⁷ Lakabe hitz honi loturik Artzibarrerako bixia iruditzen zaigun adizkia dakusagu: *zer esperatu diroke!*

¹⁸⁸ Lerroan: 'cuadra', Nafarroan zehar oso hedaturiko mailgua.

¹⁸⁹ Ilurdotzen, *etorri* eta *torri* aferesidunaz gainera, *itorri* ere aditu diogu inoiz bertako berriemaileari, gutxitan bada ere. Echaideren *EeN* delakoan, baina, *iturri* dakusagu; fida-garria ote?

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
amain ondoan	onen ondoan	aren ondoan	aren ondoan	erxeain ondoan ¹⁹⁰	bere ondoan	ugaldeain ondoan	
etzan, etzin	goatzera fan	etzan	etzan	etzan ¹⁹¹		etzangu	goatzera fan
eulzi; estra(t)zie	eulzi	eulzi; estrazia	eulzi; estrazia	eulzi; estrazia ¹⁹²			
euri	euri	euri; txurustaka	euri; txurustaka	euri; burrustaka ¹⁹³		eguri, euri	auri
euskera / erdera	euskera, uskera	uskara	euskara / erdera	euskara / erdera ¹⁹⁴		euskara, uskara	uskera
eyartu, sekatu ¹⁹⁵			sekatu; txukatu	eyartu, sekatu		txuku	
paratu, padatu, paatu	paratu	paratu	ezari, yari, paratu	ezari, paratu ¹⁹⁶		paratu	
zautu, zaundu	ezautu	ezautu	eza(g)utu, zautu ¹⁹⁷	(e)zautu, ezaundu	eza(g)utu, zautu		
ezin erosi*?		ezin ekendu ¹⁹⁸	ezin ekendu ¹⁹⁸	ezin atra, ezin bilatu		ezin yoan	
ezkundu	ezkundu	ezkundu	ezkundu	ezkundu	ezkundu	ezkundu	ezkundu
ezti; argizeri	ezti*?; argizeri	ezti	ezti	ezti; argi(t)zari ¹⁹⁹	ezti	ezti*	ezti*
eztul	eztul*	eztul	eztul; atija	eztul; atija ²⁰⁰	eztul; atija	eztul; atija	eztul

¹⁹⁰ Lerro honetan, oro har, eta Arrietako kasuan zehazki, gazt. 'junto a (o cerca de) la casa' gendek, *etxe ondoan* ere bildu dugun arren. Orotz-Beteluko leihatilan ageri dena Aita Donostiak bildurikoa da; G. Garmendiak idatzi *Orraga* baladan *guatzaaren ondoan* dakusagu, genitiboaren erabilerari dagokionez aurrekoak baino kursu literario handiagoa duena. Leihatilara ekartzeko, beraz, hura jatorragoa iruditzen zaigu.

¹⁹¹ Lerroan: 'eharse, tumbarse' edo. Ilurdotzen *guatzeru juan* ere bai, Esporzen eta Azparrenen antzera. Orotz-Beteluko *etzangu* 'alcoba' izan liteke, literalki 'lugar de o para tumbarse', gure ustez (EJ).

¹⁹² Lerro honetan: 'parva' eta 'trillo'. Arrietan *eulxi* ere bai.

¹⁹³ Lerroan: 'luvia' eta '(lover) a cántaros'. Uztarrozen ere aditu genuen hitz hau aspaldi, Fidela Bernat abaztezinaren ahotik: *éuriari dión, zurristaka dión... que está lloviendo, llueve mucho*. Arrietan, bestalde, *eguri* ere bai.

¹⁹⁴ Arrietan eta Hiriberrin *euskara / uskara* eta *euskera / uskera* aldaerak bilduak izan dira. Arrietan, *eyera* ere bai.

¹⁹⁵ Ilurdotzen *iyartu / igartu / iartu* aldaerak ere bai. Hiriberriko *txukatu* 'secar' ere bada, baina 'enjugar' esanahiaz.

¹⁹⁶ Arrietan eta Hiriberri *zari* aditz afesiduna ere bai. Arrietan, inoiz, *jarri* eta *paatu / partu* ere bai.

¹⁹⁷ Hiriberrin *izaundu* ere bai; Lakabeko izkribuan *ezagutu / ezoutu / zoutu*, eta geroaldian honela: *Eztu beñere makurkeri bat zautiko edota Jaunarengandik ezoutiko ditu graziak bekatariandako*.

¹⁹⁸ Ezinaren ideia emateko Hiriberriko A. Usozek, behin, Iparraldean hain ezaguna den egitura erabili zuen: *nik eztiit detus ere etien ál, nióndik eré, kébal*

¹⁹⁹ Lerro honetan 'miel' eta 'cera' dugu, eta hurrengoan 'tos' eta 'estornudo'. Orotz-Beteluko, *eztulka* hitzetik aterata.

²⁰⁰ Lerroan: 'tos' eta 'estornudo'.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
fabore, merxede	fabore, merxede	fabore	fabore	fabore			
falta	falta, faltatu, uts in	falta izan (faltatu?)	falta izan (faltatu?)	falta, faltatu, falta in			
fama	falsu	falsu	falsu	fama		falso	
fede	fama	fama	famatu	fama		famatu	
ferreta; burute	fede						
ferreta; burute ²⁰¹	ferreta; burute ²⁰¹			ferreta, errada			ferreta, rada; burute
festa; dantza	festa, xai	festa, xai	festa, yai, xai; dantza	festa; dantza ²⁰²	yai; dantza	xai; dantza	dantza
	konfiatu	konfiatu	fiatu, fagegaitz	fiatu			
forma	figura, inajen	figura, inajen	ixura, pinta	figura, forma ²⁰³	figura, irudi		
fite, laster, prisaka	laster		fite, laster, lasterka	fite, laster, prisaka ²⁰⁴	fite		laster
maiz	maiz	maiz	maiz ²⁰⁵	franko aldiz	maiz		
			frantses	frants, frantses		frants, frantses	
fresko			fresko, freskatu	fresko, freskatu			
frutu	frutu, frutu	frutu, frutu	fruta	frutu			
juñe, juña; basurde		fuña; basurde	fuña; basurde	fuña; basurde ²⁰⁶		basurdoi	
gabe	gabe	gabe	gabe	gabe ²⁰⁷	gabe	gabe	
gaitz	gaitz	gaitz	gaitz	gaitz; gaixkikeria ²⁰⁸			

²⁰¹ Lerroan: 'herrada' eta 'rodete'.

²⁰² Arrietan *lantza* ezohiko bat ere aditurik gaude, aspaldi Erronkaribarko Uztarrozen bezala.

²⁰³ Hona Arrietako adibide bat; *erráteunité... gizona... è(r)ozéin figura... ántzen... duéla*. Urizko hitza *figurik* hitzenik atera dugu, agian, 'figurarik' itxaron beharko bazen ere. Hiriberriko adibidea honako esaldian: *ta, zú takizá zé, zé ixurako animália zen urá?* Eta, Orotz-Beteluko, azkenik, jarraikoa: *Yrudi edo figura denen artean...*

²⁰⁴ Arrietan *egurrean* ere bai. Eta, Hiriberrin *laister / laisterka*.

²⁰⁵ Hiriberriko S. Arbonies mintzo: *maiz torriko da; maiz' eta 'aniz aldiz' berdin da* (A. Arana).

²⁰⁶ Lerroan: 'garduña' eta 'jabal'. Orotz-Beteluko *basurdoi* hori G. Arzelusek eman zuen, birritan gainera.

²⁰⁷ Lerro honetan guztian *gabe* besterik agertzen ez bada ere, hemendik hegoaldera, hala Elortzibarko Zabalegin eta Eguesibarko Elkanon nola Urraulgoitiko Adoainen *bage* erabiltzen zela jakiterik badugu, ezagutzen diren lekuotako izkribuak ikusita; hori bai, hiruretan ere *gabe*-rekin batera.

²⁰⁸ Arrietan *makur* ere bai, *gaixkikeria* gisako aldaeraz gainera.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Berelu	Azparren
gaixo, pobre ²⁰⁹				gaixo	gaixo	gaixo, gaixo	
gaizto, gaixo, txar	gaixto, txar	gaizto, txar	gaizto, gaixto, txar	gaixto, txar ²¹⁰	gaizto	gaizto, gaixto, txar	gaizto, gaixto
gaizki, gaizkixe	gaizki	gaizki	gaizki	gaizki ²¹¹			
galdin, galdetu ²¹²	galdetu?	galdin	galdin	galdin	galdin	galdetu	galdin*
galdu		galdu	galdu	galdu; galazi	galdu	galdu	
galtra ²¹³		galtrak	galtrak	galtrak		galtra	
arengana		arengana		-gana; arengana ²¹⁴			
ganbela; aspil ²¹⁵				ganbela; aspil			ganbela; aspil
Juangolkoagandik		andre arenganik		-ganik; arenganik	Jauatenganik		
gañan, gañetik		gañan, gañetik ²¹⁶	gañan, gañean	gañean, gañetik		gañean	
gañera, gañerako*		gañerako	gañera, gañara	gañera, gañerako	gañera, gainerako	gañera	
garar	garagar		garagar	garagar; luzerna ²¹⁷			garagar*; luzerna
		garaitu		garaitu	garaitu, gainditu	garaitu	

²⁰⁹ Ilurdozko *gaixo* hori 'urririkari' moduan dugu Ilurdotzen: *Pobre áurre! gaixoa!* Arrietakoa ere antzera: *Joño, gaixo beak!* (gazt. 'pobres vacas') esan zuen berriemalle arrietarrak. Lakaben ditugun bi adibideetarik bat, halaber, 'pobre, digna de lástima' modura dakusagu: *Elizako Sakramentuak gure arima gaixoa azkarrizkote bitikotasunaren bedeldai izugarri ura egi-teko*, baina bestean zentzu afektiboa agerikoa da: *nola neri Ama gaixoa lagundu dimazun*. Sermoi honetan *koitau* hitza ere bada, baina ez dakigu inguru honetakoa izan den.

²¹⁰ Arrieta honetan *gaixto* besterik bildu ez dugun arren, hurbileko Hiriberrin *gaizto / gaixto / gaisto* aldaerak ditugu.

²¹¹ Arrietan *gaizki* eta *gaizki* ere bai. Ilurdotzen *gaizkixe*, bere esanahi bereziarekin: *dá gaizki, gaizkixe iteko, es un poco difícil de hacer*. Uritzko izkribuan, adberbioaz gainera, izena ere izan daiteke: *Nore itendu bada vecatu mortala vada, gaizqui itenduena deseyuric gabe?* Eta, Arrietara itzuliz, *-ki atzizkia erantsiriko hitz mordoska dakusagu: poliki, ederki, erreposki, fiarki eta ausarki, gutxienez*.

²¹² Lerro honetan 'preguntar' dugu. Ilurdotzen *galdatau* ere bai.

²¹³ Ilurdozko berriemalleak *gáliza es... la media* esan zuen.

²¹⁴ Arrietan *orregana* eta *guregana* ere bai, baina *amaingana*. Ilurdotzen *arregana* gisako aldaera eta *neregana* ere bai, baina baita *aitaingana* eta *amaingena* ere (Arrietan *amaingana*). Uritzen, azkenik, *arengana / zuregana / guregana / guregana* dakusagu.

²¹⁵ Lerro honetara bi 'pesebre' mota ezberdinak ekarri ditugu. Ilurdotzen, gainera, *maxadera* eman zituzten.

²¹⁶ Uritzko izkribuan *n*-rekin ere bai, behin bederen: *Maitaceo gure Jauna gauza gucien genetic...*

²¹⁷ Lerro honetan: 'cebada' eta 'alfalfa'.

Ilurdortz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
garbi, xau / zikin	garbi / zikin	garbi / zikin	garbi / zikin	garbi / zikin			garbi / zikin
garbitu, xautu	garbitu	garbitu / zikindu	garbitu / zikindu	garbitu / zikindu ²¹⁸	zikindu	garbitu / zikindu	garbitu
gari, ezkandia	gari	gari	gari	gari; ezkandia ²¹⁹		gari	gari
garzume; pazkua		garzima; bazko	bazkoa	garzuma; bazkoa ²²⁰		garzuma	
		izigarri	nekagarri	-gari; alkegarri	izigarri	izigarri	
gastatu, gastu			gastatu, gastu	gastatu			
katu, gatu; basakatu*	gatu; basagatu*		gatu; basagatu	gatu; basagatu ²²¹			gatu*
gatz; azukere ²²²	gatz		gatz; azukare	gatz; azukre, zukre			gatz
gauze	gauze; gauza	gauza	gauza	gauza, gautza	gauze; gauz	gauza	
gazte / zar; aso ²²³	gaste / zar		gazte, gazteria / zar	gazte / zar; aso	zar	gazte, gaste / zar	gazte / zar; aso
geyago, yago	yago	geyago	geyago, yago	geyago, yago ²²⁴	yago	geyago, yago	yago, yao
geldi-geldie			geldi-geldia	geldi-geldia ²²⁵	emeke emeki		
gelditu, baratu		gelditu, paratu	gelditu, geiltu	gelditu, geiltu ²²⁶			

²¹⁸ Lerro honetan 'lavar; limpiar' eta 'ensuciar'. Ilurdozko bi hitzak gazt. 'lavar' dira; *garbitu*, adibidez, aurpegia, eta *xautu*, arropa. Herri honetan *zikindu* ere bildurik gaude, lekunik ezagatik leihatilara ekarri ez dugun arren.

²¹⁹ Lerro honetan: 'trigo' dugu aurrenik eta, bigarren hitzari dagokionez, hona Iribarrenek (VN) dioena: «EZCANDIA. Escandia o espelta que se da como pienso a las caballerías. *Triticum eselta* [Roncal, Salazar, valle de Erro]. // Trigo que se da de comer al ganado [V. de Roncal]».

²²⁰ Lerroan: 'Cuaresma' eta 'Pascua'. Ilurdoztik hurbileko Iroztzen 'bazko' eman zioten Irigarayri: *Bazko gáizto ilzár*.

²²¹ Lerroan: 'gato' eta 'gato montés'. Arrietan *katu / kattu* ere bai; azkena, edo txikia izateagatik edo, agian, balio afektiboa erakusteagatik erabilia, antza. Hiriberrin *katu* eta *basakatu* ere bai.

²²² Ilurdotzen, mugaturik, *gatztea* eta *azukeria* eman ziguten. Espotzen ere, mugaturik bakarrik, *gatztea*.

²²³ Ilurdotzen *aso* 'anciano/a'. Hitzak zenbait lekutan halako kutsu mespretxugarria izaten du.

²²⁴ Arrietan, *geyao, iago* eta *yao* ere bai. Ilurdozko *geyago* hori salbuespena da gure laginetan, ohiko *yago*-ren aldamenean. Hiriberrin *gehiago, geéago (i herts) batekin*, *geago* eta *geio* ere bai, *yago* ezagunaz gainera.

²²⁵ Arrietan *polliki, emeki* eta *erreposki* ere bai. Ikus, geroago, *polliki-polkikia* ere. Ilurdotzen *manso-mansoa* ere bai, eta ate *reposki / erreposki* ere, *despacico*, berriemallearen arabera.

²²⁶ Arrietan eta Hiriberrin, bieran, *geiltu* era laburtuaz gainera, *baratu* ere bildu genuen. Ilurdotzen, inoiz, *paratu* ere bai, iragangaitz modura: *parátu zé ágo, agó, agó... béiti, tenia mu-cho dolor y se echó boca abájo*. Eta Uritzko *paratu*, kasu honetan ere, iragangaitzean: *eta paracen da Jangoicoáin grácian*.

Ilurdutz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
gero	gero	gero	gero; sari	gero; sari ²²⁷	gero	gero; sari	
	bataiatas gerostik		Juan Eskerostik	gerostik ²²⁸			
gilzurin	geruntze		geruntze	geruntze ²²⁹		gilxurrun	belzurin?
pasatu, pasu ²³⁰	pasatu		geratu, pasatu, pasu	geratu, pasatu, pasu	geratu, pasu, iragan	pasatu	
gezur; gezurti	gezur		gezur; gezurki, gezurti	gezur; gezurki			gezur
	gis, manera		gis, gxa, modu	gis, modu		gis	
orobat*	orbat, alaber		gis berian	gis berean			
onratu	onratu			gizetsu ²³¹			
gizen, lodi / me			gizen, lodi	gizen, lodi / me			
gizon; senar	gizon; senar		gizon; senar	gizon; senar		gizon; senar	gizon; senar*
goatze, guatze	goatze, guatze		goatze, guatze, oc	goatze, guatze		goatze, guatze	goatze, guatze
	gobernu, gobernatu		gobernu, gobernatu	gobernu			
gusto, gana	asmo, gustu		gogo, txirrinta	gogo, gustu		gogo	gogo
gogor / beratx	beratx		gogor / beratx, beratx	gogor / beratx, beratx		bigun	gogor / bigin?
goiti, gora / beiti ²³³	goiti / beiti		goiti, gora / beiti, bera	goiti, gora / beiti, bera		goiti, gora / beiti	goiti / beiti

²²⁷ Arrietako *sari* hitza berriemailearen emazte Francisca Zilbetik, hurbileko Esonz herrikoak (Erroibar), erabili zuen: *Ni banáe mezaná; sárrri árriol*.

²²⁸ Uritzen, *erdias geros* ere bai.

²²⁹ Arrietan *gerruntziak* eta *gilzurrunak* (biak gazt. 'los ríñones'), lehen kasuan gízakumeenak eta bigarrenean animalienak. Hiriberrin ere bi hitzak bildu dira.

²³⁰ Hona Ilurdozko esanahiak: 1) 'pasar, transcurrir': *olá pásten gíndud...* *egíne*; 2) 'pasar, transmittir': *abísue...* *pastéko*; eta, 3) 'pasar, ocurrir': *ála pastu zé déna*. Gainerako herrietan bildurikoak ere antzera.

²³¹ Litekeena da Arrietan bilduriko hitz hau, lerroko ezker aldera begiratutik, zehatza ez izatea baina, zentzuagatik, egokia iruditzen zaigu, berriemailea honela mintzatu baitzen: *gizon gizeitsua zela, gizon ona*. Lakabeko *gizaixo* hori, aldiz, Arrietakoaren antzekoa izan arren, esanahiagatik desberdina da, gazt. 'el pobre, el desgraciado' edo: *Ylitzeko zegoলাক gizaixoa nau-sia erian zion mutilái...* Predikua berean inguru hauetan bitxi den *koitau* bat ere bada: *eder zait Erroibartar maitiak eder zait lengoak erakusi dizien bidetik joan zaizten, koitauak?*

²³² Honela J. Ibarraren izkribuan, testuinguru aski ilunean, baina.

²³³ Lerro honetan: 'arribá eta 'abajo'. Uritzko *goiti* horren esanahia, kasu horretan, 'altzina' edo 'aurrera' moduluko hitzen antzekoa da: *daua tsan eta edangabe, gabasco amabietaic goiti*. Era, Orotz-Beteluko G. Arzelusek honela: *fan du goitira* ('ha subido') eta *etorri da beitiira* ('ha bajado'), lehenengo kasuan 'fan duk' behar lukeen arren.

Ilurdoraz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
goiz, goizian, goizik	goiz, goizian	goiz	goiz, goizean	goiz, goizean ²³⁴	goiz	goiz, goizian	goiz, goizean
kontent			kontentua, gustian	gootik, gustora ²³⁵		kontentua, gustora	
gora, aundi, luze	aundi, andi	luze	gora, luze	gora, luze ²³⁶		luze	aundi
goratu		goratu, etxeki ²³⁷	goratu	goratu	goratu, goraidu	goratu	
gorri; berde; azul	gorri		gorri; berde; azul ²³⁸	gorri; berde		gorri; berde	gorri
gose; egari	gose; egari	gose; egari	gose; egari	gose; egari			gose; egari*
dultze / kiritz	goxo / gaixto?	dultze	goxo	goxo / pirats ²³⁹	ezti / kiritz		
guardatu		guardatu	guardatu, axiki	guardatu		guardatu	
gure, geren	gure	gure, gauran	gure, gauran	gure	gure	gure	gure
gurutze		gurutze	gurutze	gurutze	gurutze ²⁴⁰	gurutze	
guti, gutiago, gutiego	guti, gutxi, gutiago*	guti, eskas	guti, guti, gutiago	guti, gutiago	gutxi, gutiago	guti, eskas	guti, gutiago*
guti gorabera			guti gora-bera				
guzi, dena	guzi, dena	guzi, gizi	guzi, guzi, dena	guzi, dena, dana ²⁴¹	guzi, guzi, dena	guzi, guzi, dena	dena

²³⁴ Arrietan, gainera, *goiziatu / goiziatu* 'madrugar'.

²³⁵ Arrietan, 'lo haré con gusto' gisako galderari emaniko erantzuna *gústora inéunt; òri inéunt gústóm* izan zen eta, Ilurdotzen, *inen dút kontént*. Hitz hauxe, halaber, Arrietan eta Hiriberriin bildua dugu eta are *kontesko* ere.

²³⁶ Arrietan *gora* eta *luze* gazt. 'alto' dugu (azken hau 'largo' ere izan daitekeen arren), eta Hiriberriin ere berdin, baina Espotzen eta Azparrenen *aundi* eman ziguten. Ezker aldeko murrutzean, Ilurdotzen, ageri diren *aundi* eta *luze* horiek 'grande' eta 'largo' rako bakarrik ez, 'alto' rako ere eman zizkiguten. Era, *El*-ren arabera, azkenik, *luzea* 'largo' bildu zen Orotz-Betelun eta Arrietan.

²³⁷ Uritzko 'etxeki' hori honela: *Zorrigarrena falsu testimonioric echequi ez dezagula*, Elkanoko Lizarragak testuinguru berean erabili zuen *erakitsi* hitzetik aldenduxerik (*III-Serm*).

²³⁸ A. Usozek, *EAEI*-erako erantzunak eman zituenean, 'verde' gisako galderari *uridin* eman zion erantzuna. Fida garria ote?

²³⁹ Lerroan: 'dulce' eta 'hedor'. Uritzen, *Salve* izeneko otoitzaren testuinguruan: *O dulce Virgina Maria*. Lakabeko sermoian *ezti* zentzu espiritualean eta, *-tasun* atzizkia erantsirik, *ki-rastasun*.

²⁴⁰ Lakabeko *gurutze* horretan huts bat bide dago, *gurutzen Sandutik* irakurtzen baita bertako izkribuan.

²⁴¹ Lerro honetan, 'todo, todos, todas'. Uritzko izkribuan, behin bederen, 'gizi' irakur daiteke: *Guticis direnac morificatnac veren pasionetan*. Akatsa ote da? Zaraitzuko Espotzaren ere, inoiz edo behin, horrelakoa entzun dugu-eta. Orotz-Betelun, 'dena' idatzi badugu ere, *dének bizí dñré* esan zuen C. Arzelusek.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
idraute; mozoito		iaute; mozoito		iraute, i(f) autre ²⁴²		kamabal	muzuzarko
idi; adar; pertike	idi; adar		idi; adar; mutur	idi; adar; mutur			idi; pertika
iduki, iruki, izen	iruki	iduki	eduki, izan, izen	iduki, iruki, izan	iduki, eduki	iduki, iruki, izan	izan
iduri, iduritu	iruri		idudi, iduritu	iduri	iduri, iduritu	iduri	iduri
igan, igen, iyen	goitira yoan	igan, ian	ian, goititu	igan, ian, ien ²⁴³	iyen	ian, iyan, goitira fan	ian
igori, egorri	egorri*, bieldu		igori, iorri, egorri	igori, iorri, bial ²⁴⁴		biali	igori*
ikasi, ikesi	ikasi	ikasi	ikasi, ikesi	ikasi			ekasi, ikasi*
iketx, ikatz	iketx, ikatz		ikatx, iketz	ikatx			ikatx*
ikusi, ekusi, kusi	ikusi	ikusi	ikusi, kusi	ikusi, kusi	ikusi	ikusi	ikusi, ekusi
il, ill / bizi	il / bizi	il / bizi; bistu ²⁴⁵	il / bizi	il, ill / bizi	il, ill / birpiztu	il / bizirik	il
ilar; txixirio ²⁴⁶	ilar; txixirio		ilar; txixirio, txixiru	ilar*, iler*; tsisirio		txixirio	ilar; txixiria*
ilarra, eskoa			ilarreskoa	ilarreskoa, eskoa ²⁴⁷			
ilingi; zaldare ²⁴⁸			zaldare	ilingi; pienso			ilingi
ilun, ilundu	ilun		ilun, ilundu	ilun, ilundu, ilundu	illunki	ilun	beltzun, ilundu
kontent		triste	ilun, triste / alegre	ilun / alegera		ilun, triste, goibel ²⁴⁹	

²⁴² Lerro honetan: 'carnaval' eta 'disfraz'. Arrietako berriemaileraren emazte esnozarrari zor diogu izen hori, bere aldaerekin: *iráute, iráute... iráute decían, sí*. Ilurdotzen, *iráute / idiáute / iráute* aldaerak ere bai, eta Azparrenen, *muzuzárkoa = careta de carnaval*. Hego-Esteribarrera itzuliz, Mariñelarena anai-arreba iroztarre 'iote' eman zioten Irigarayri: *lôte gizio ilbérrí*.

²⁴³ Arrietan, *EI* delakoan, *iddan*. Ilurdotzen *ivan / ien* ere bai eta, gainera, gazt. 'ha subido, ha bajado' adierazteko, *juan da goitire / etorri de beitiere* aditu dugu. Inguruko herrietan ere antzera.

²⁴⁴ Arrietan *biádu* ere bai, Espotzen emanikoaren antzera.

²⁴⁵ Uritzko leihatila honetan: 'morir', 'vivir' eta 'resucitar'. Betrako izkribuan *errresuciatu / resuciatu* ere bai: *Eta orduan veante illec resuciatu?* Azparrenen, egia esatera, *élik da 'está muerto' bildu* genuen.

²⁴⁶ Lerroan: 'guisante' eta 'garbanzo'. Orotz-Beteluko *txixirierri* hitzetik ('campo sembrado de garbanzos') atera dugu.

²⁴⁷ Arrietako berriemailerak bereizten zuen: *ilar-eskoa* (gazt. 'escoba de brezo'); *bertzea, eskoa*. Ilurdotzen *ilerrika* ere bai.

²⁴⁸ Lerro honetan: 'tizon o roña del trigo' eta 'pienso'. Ilurdoko berriemailerak *zaldare* 'pienso de grano' eman zigun.

²⁴⁹ Orotz-Betelun *betilun / beltzuri* eta *biotzilun* ere bai (*EI*).

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
indar, fiet, bizkot ²⁵⁰	fiet, azkar	indar	indar, fiet, azkar	indar, fiet, fiet	azkar	indar, azkar, fuerte	azkar*
inguru, inguretu		infern	infern	infern	infern	infern	
ipar, ifar			inguru, inguratu	inguru, inguratu	inguru	inguru	
ipurdi; izar	ipurdi; izar*	ipar	ipurdi; ixar	ipurdi; izar		ipurdi	ipurdi
irabazi, iratzi, iretzi		igarazi ²⁵²	irazi	irabazi, irazi			
iraun, ireun				iraun	iraun		
ereki, edeki / ertsi	ereki / ertsi		ireki, ereki / ertsi	ireki, ereki / ertsi ²⁵³	edeki	ereki / ertsi, etsi	
irin, errotu	irin		irin, irindu, io	irin, io, iotu ²⁵⁴		ivo	irin*
irri in	erri (egin)		irri in	irri in		irri	irri in
iru; iruegun	iru; irueun	iru, iru ²⁵⁵	iru; irueun	iru; iruegun		iru	iru
iruetanogei	iruetanogei		iruetanogei ²⁵⁶	iruetanogei			iruetanoai*
irugarren, ingurten	irugarren	irugarren, irugarren	irugarren	irugarren		irugarren	irugarren*
Iruñe, Iruñera			Iruñe, Iruñera	Iruñe, Iruñera ²⁵⁷		Iruñetik	
iruzki; ilegi; izar	iruzki; ilegi; izar*	iruzki	iruzki; ilegi; izar	iruzki; ilegi; izar ²⁵⁸		iruzki; ilegi; izar	iruzki; ilegi;

²⁵⁰ Ilurdotzen, *inder* honako esaldian: *aize bat inderkoa, un aire fuerte*. Beste aldi batean, *azkar* hitza bai, eman zuen berriemaileak, geuk lagundurik, baina. Espotzen, *gizon fiarna* ‘hombre de mucho genio’. Lakabekoa, *azkarrazi* hitzetik aterata.

²⁵¹ Arrietan besterik ere eman ziguten, *ipar-beltz, el viento, el cierzo negro, oscuro... alegia*, zera gaineraturik: *enseguida tenia las langarras... pur-pur-pur-pur... langárnak or*.

²⁵² Urtzko izkribuan honela: *Bay Jauna: erocoin verce generos (sic) obrionequin binac langoicoaren gracion eta Indugenciac (sic) igaractis*.

²⁵³ Lerroan: ‘abrir’ eta ‘errar’. Ilurdotzen eta Arrietan *ertzi* ere bai. Hona Arrietan bildu adibide bat: *értzi bear dúgu... arrtes; árris bête bear dúgu... atári goi*.

²⁵⁴ Lerroan: ‘harina’ eta ‘moler’. Arrietan, mugaturik, *irina* eta *iríñe*, biak gaude bildunik.

²⁵⁵ Urtzko Elizaldeak *irur gurucen itia* idatzi zuen, izenari genitiboa erantsiz.

²⁵⁶ Hiriberriin *iruetanogei* ere bai, baina Aitor Aranak *irurugei* bildu zion S. Arbonies andereari. Era honetako moldeak, haatik, Arzibarren eta bere inguruan nekez, Zaraitzuraino joan behar izan dugu aditzeko, nahiz hemendik hegoaldera, aspaldi, Joaquin Lizarraga Elkanokoak erabili zuen: *Ez záspi aldís solamente, bai iruogúí ta amar záspis ére (DCC)*.

²⁵⁷ Arrietan, gainera, *Iruñen / Iruñean*, *Iruñen / Iruñetik*, *Iruñen / Iruñeko / Iruñetik*. Eta, Ilurdotzen, *Iruñen / Iruñeko / Iruñetik* | *Iruñeraino* ere.

²⁵⁸ Lerroan: ‘sol’, ‘luna’ eta ‘estrella’. Arrietan, *iruski* eta *illargi* ere bai. Ilurdotzen *izer* ere bai, batere harritzen ez duena.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
bota		ixuri	isuri, bota	isurtu, bota			
ito			ito, itto / ats	ito / ats ²⁵⁹			
itxaso; ugaldе, ubelde	itxaso*; ugaldе		itxaso; ugaldе	itxaso; ugaldе, ugaldе		itxaso; ugaldе; ibai ²⁶⁰	
otso, itu*, sor	itsu		itsu; sor, elkor	itsu; sor ²⁶¹		itsu	usi; sor*
itzusi, zakar ²⁶²	itsusi	itsutasun	itsusi, zakar	itsusi			itsusi
iturri; aska	iturri	iturri	iturri; aska	iturri; aska			iturri
etzaur; urre; gaztaña			itxao; itxur; gaztaña	itxor, itxor; urra ²⁶³		kastaña	etxaur
itz, yolas		itz	yolas, mintzair ²⁶⁴	itz, ele, mintza		itz, mintzo	itz
itzuli		itzuli, biurru	itzuli, biurri	itzuli, biurri, biurru ²⁶⁵	itz	itzuli	
ixilki		ixildu	ixilik, ixildu	ixilka, ixildu ²⁶⁶		ixildu	
izan, izen, izendu	izen	izan	izan	izan, izen		izan	izan
izein da, izein de	izein da	izanen da	izein da	izein da, izain da		izanen da ²⁶⁷	

²⁵⁹ Lerroan: 'ahogar' eta 'aliento'. Javier Irigarayk Hego-Esterbarko Irotzen bildu zituen ahapaldietan 'atz' dakusagu: *Kárna, Jabier, atsapárna, imitateteke ire atza!*

²⁶⁰ Orotz-Betelun, *Orreaga* deitu baladan, *ibaya* gazt. 'torrente' da.

²⁶¹ Lerroan: 'ciego' eta 'sordo'. Ilurdotzen bildu genuen *oso* hori –ondoren *isu* eman ziguten, baina geuk bultzaturik– ez zaigu fidagarria iruditzen. Hiriberriko leihatilan ageri den *elkor* hitza Iparraldekoa da, Nafarroa Beherekoa beziki, A. Usozek Ameriketean emaniko urteetan beretua, antza. Orotz-Betelun, «con artículo *isuea*» dakusagu *EL*-en. Eta Azparrrengo *utsi* hori, metatesiduna, Errokaribarko Uztarrozen eta, behiala, Bidankozen ere bezala.

²⁶² Ilurdotzen *itsusikera* hitza ere bildu genuen: *nik in nué, in nió néré anáyai zéñu bet itsúsikéra* (gazt. 'un ademán feo' edo). Urizkoa *uquidura itsusiac* batetik aterta eta egokitu dugu, Elizalde lehenengo bi hizkiak aldatu zituen ustez.

²⁶³ Ilurdozko leihatilan: 'nuez', 'avellana' eta 'castaña'. Arrieta eta Ilurdozko 'hur' ('avellana') mugaturik ematen dugu hemen. Ilurdotzen, bestalde, *eltxaur / eltxaur* aldaerak ere jaso ditugu.

²⁶⁴ Hiriberriin *iardukita* eta *ensia* –gazt. 'charlar' edo– ere bai (A. Usoz), eta are A. Aranak bilduriko *eleketa* ere: *sei mazteki torri dire eleketan iteko* (S. Arbonies).

²⁶⁵ Gazt. 'volver', 'dar vuelta' edota 'devolver'. Gainerako leihatletan honela: 1) Ilurdotzen, 'volver'; 2) Uritzen, alde batetik, 'volvet': *izulizquizu gure gana, zure vegui misericordioso oriee*, eta, bestetik, 'devolver'; *queldicenda obligacio grave vatequin izulcera lemañolen causatuidunen dañu gaciac*; 3) Hiriberriin, 'volvet' edota 'devolver'; 4) Lakaben, alde batetik, zalantzarako 'volver' bat: *emeki emeki eta maiteki Jaungoiko zuen Atararen exera itzulzen dizie*, eta, bestetik, 'devolver': *bere Jesús Jaungoikoari eskatuko dio itzulteko grazia eman dizioala*. Uritzen, bestalde, 'biurru' idatzi dugu, eskuizkribuan *viul-* agertzen bada ere: *Gneldicen da obligacioaqui vere onra eta fama equendudiona viulcera*.

²⁶⁶ Arrietan *ixil-ixila* ere bai (*EL*-n *isil isila*); Ilurdotzen *i(t)xi-l-i(t)xile* eta Orotz-Betelun *ixil mixil* eta *ixilka mixilka* (*EL*).

²⁶⁷ Lakabea era literario hau, Urizko leihatlan ere ageri dena, ez da batera ohikoa hizketaldi librean; Ibarrak berak, hala, *izain dela* idatzi zuen halako batean, inoiz kanpokoak dirudien *izango* bat erabilirik ere.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
izen	izen	izen	izen, nonbre	izen, nonbre	izen		
izotz; kaskarabar	izotz; arri		izotz; kaskaragar	izotz; zitzo ²⁶⁸	izotz; txitxor		kaskarabar
Ja(u)ngoiko, jaingo	Jangoiko	Jangoiko	Jangoiko, Yinko	Jangoiko, Yinko ²⁶⁹	Jangoiko, Jaungoiko	Jangoiko, Jaungoiko	Jangoiko, Yangoiko
jaun; nausi	jaun; xabe	jaun; xabe	jaun; nausi	jaun; nausi, jabe ²⁷⁰	jaun; nausi	jaun, yaun; nausi	nausi
joan, juan, yoa ²⁷¹	joan, fan	juan	joan, juan, yoa ²⁷¹	joan, juan, jun	joan, yoa ²⁷¹ , yuan, fan	joan, yoa ²⁷¹ , yuan, fan	fan
soldata, jomala			soldata	jornala			
yunke, yunkeru			xunko, xunka	junko			
junteru, bildu	yuntatu, reunitu	juntatu, xuntatu, unitu	yuntatu, juntatu	juntatu, unitu, bildu			juntatu
justu-justu, justo-justo		justo		justo-justo ²⁷²			
kalfor*; azapar	txapelats; azapar*		kalfor; azapar	kalforro; azapar ²⁷³			kalforro; azapar
kanabete; nabala	kanibeta		kanibeta; nabala	kanibeta; nabala ²⁷⁴		kanibeta	kanibeta; nabaja
kantu, kantatu		kantatu	kantu, kantatu	kantu, kantatu		kantu, kantatu	
kapar; itekain ²⁷⁵	kapar; itakain		kapar	kapar, akain; itakain			
karrike; bide; xenda	bide	senda	karrika; bide	karrika; bide; xenda ²⁷⁶		karrika, kale; bide	bide

²⁶⁸ Lerroan: 'helo' eta 'granizo'. Arrietan, *zitzor* eta *izitzar*, biak; Ilurdotzen, *kaskarabar pixko bat in du* ('granizo', alegia), baina *arri tipi* eta *txinxorra* ere bai (hau, *granizo muy pequenín*, omen); eta, Espotzen *arria*, gazt. 'granizo', *pero más gordo*.

²⁶⁹ Ilurdotzen *Yainko* ere bai; Hiriberri *Juangoiko* eta *Yoangoiko*; Orotz-Betelu *Yaungoiko*.

²⁷⁰ Mugaturik, Ilurdotzen eta Espotzen, *nausiz* zein *nausia* eman zituzten; beste herri guztietan *nausia*.

²⁷¹ Ilurdotzen, gamera, *yuan* eta *juan*, eta Hiriberri *ioan*. Lakabeko *lektutu*, egia esatera, *joan* bainoago gazt. 'ausentarse' da.

²⁷² Hau bezalako esapideak ohikoak izan dira inguru hauetan –eta ez hautean bakarrik–, Ilurdoko laginetan ere ageri bezala. Urizko *justo* hitzak bestelako esanahia du, halere, 'zintzo', alegia.

²⁷³ Lerroan hegazti harrapakari bat (agian 'cernícalo, halcón') eta 'garra', azken hau, Espotzen eta Arrietan, laguntzarekin. Hegazti hauen arteko antzekotasunak direla eta, haien izenak zehazterakoan berriemateak zalantza handiak izan zituzten. Eta, hau hain da honela, ezen Iribarrenek berak, bere VN-n, «CALFORRO, Milano» dioen, alde batetik, eta «CALFORRO, gavián», bestetik.

²⁷⁴ Lerroan: 'cuchillo' eta 'navaja'. Ilurdotzen honako aldaerak ditugu: *ganabete / kanibete / ganibete / ganibet*. Leihatletan hitzaren era mugatua idatzi dugu.

²⁷⁵ Lerroan animalien bizkarroi (gazt. 'garrapata') desberdinak ditugu; dirudienez *kapar* edo *akainak* ardiek-eta izan ohi dituztenak dira eta *itekainak*, nagusiki, behiek.

²⁷⁶ Lerroan: 'calle', 'camino' eta 'senda'. Orotz-Beteluko *kale* hitza, inguru hauetarako bixia iruditzen zaiguna, Aita E. Etxalarkoak kanta baten barruan (*Et*) eta Aita Donostiak bere lanean, biek eskuratu zuten.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
karro; galera; lera	karro; lera		karro; lera	karro; lera		karro	karro; lera*
kasik, kasi			kasik, kuasik	kasi-kasi			
kasu in		kasu in	kasu in, kasu in	kasu in, kasu in			
katea; tzirinze			kateazatu	katea, katia			laraza
			zikinkeria; erokeria	-keria; zikinkeria	erokeria; astokeria		
kolde; kurre; area ²⁷⁸	kolde; golde; kurre*		kolde; golde	kolde; kurre-nabarre		kolde	kurre; arrastra; area
		kolore; zapore	kolore; zabore	kolore			
komekatu		komekadura	komekatu	komekadura ²⁷⁹			
		kombeni, komeni	kombeni				
konfesatu		konfesatu, konfesio		konfesatu		konfesatu	
			konforme	konforme			
konpondu, arreglatu		konpotu	konpondu, moldatu	konpondu; moldatu ²⁸⁰			
		konsolatu	konsolatu		konsolatu		
kontatu			kontatu	kontatu	kontatu		kontatu
		erresponditu	errespondatu	kontestatu		erresponditu	
	kontestatu ²⁸¹	kontra	kontra	kontra			
kontu		kontu eman	kontu	kontu ²⁸²		kontu	
gorputz		gorputz, gorputz	gorputz, korputz	gorputz	gorputz	gorputz	
		kristale	kristale	kristala			

²⁷⁷ Lerro honetako Espotzen 'cadena' eta 'lar' dugu, eta Azparrenen *laratza* = *la cadena del bogar*. Hiriberriko *katiatzatu* hori, alabaina, 'encadenar' da. Ilurdotzen *tzirinze* / *tzilin-tzia* 'la cadena' eman ziguten, eta *tzirindu* 'colgar'.

²⁷⁸ Lerroan: 'arado, artillugio para arar' (zenbait eratakoa izan daitekena). Ilurdotzen *golde* ere bai.

²⁷⁹ Arrieta honetan eta Uritzten *komekatu* ere bai, Ilurdotzen bildu bezala.

²⁸⁰ Arrieta honetan eta Uritzten *komekatu* ere bai, azken hau zentzu zabalean, antza. Eta, besterik ere bai: *arrañatu* / *arreñatu*, alegia.

²⁸¹ Espotzko mailegu-hitz hau berriemallearen anai Salvador Zazperi bildu genion.

²⁸² Gazi. 'cuento' eta 'cuenta', bietarako balio du *kontu* horrek. Orotz-Beteluko *kontu*, baina, 'cuento' da.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
kristau		kristio, kristau		kristio, kristau ²⁸³	kristau	kristau	
kuadratu		kuadratu	gustatu	kuadratu, gustatu ²⁸⁴	ausegin, eder izan		
kukuso; zorri; bartz	kukuso*, zorri		kukuso; zorri	kukusa; zorri; bartz ²⁸⁵		zorri	kukusa; zorri
kuxeta; plater	kuxeta; tenedore		kuxeta; plater	kuxeta; plater ²⁸⁶		kuxeta	
labe; labe-atari; pala			labe; pala	labe; atari; pala ²⁸⁷			
labur / luz	llagur / luz	luz	labur / luz	labur, llabur / luz		luz	luz*
lagun, laun, laundu		lagun, laun, lagundu	laun, la(g)undu	la(g)un, laundu ²⁸⁸	lagun, lagundu	lagun	
lan		obra, trabaju	lan	lan; langile ²⁸⁹		langile; lanbide	
landu, nabastatu			landu	landu ²⁹⁰			
laño; langar; goibel*	goibel		langar; goibel	laño; langar ²⁹¹		laño	langar
larrain; sard; paxu			larrain; sard; paxu	larrain; sard; paxu ²⁹²		larrain	sard; bigo; apo
lau	lau	laur	lau	lau, laur ²⁹³	laur	lau, laur	lau

²⁸³ Arrietan, elkarrizketa aske batean, *kristio* –horregatik hitz honi lerroan ematen diogun lehentasuna– eta Eguberrietako kanta baten barruan, berriz, *kristau*; Ilurdorzen, honako esaldian: *kristauk dute, dugu, Kristoan fedia*; Uritzko izkribuan *critau (sic)* ageri da, baina beste leku batean *cristaba*; eta, Lakabeko Ibarrak hitz hau besterik ez zuen erabili, bost bat al-diz erabilita ere.

²⁸⁴ Lerroan: ‘agradar, gustar’. Lakabeko ‘eder izan’ hori honela erabili zuen Javier Ibarra apaizak: *eder zait Erroibartar maiteak eder zait lengoak erakusi dizien bidetik joan zaizten*.

²⁸⁵ Lerro honetan ‘pulga’, ‘piojo’ eta ‘liendre’ dugu, hurrenez hurren, eta hurrengoan ‘cuchara’, ‘tenedor’ eta ‘plato’.

²⁸⁶ Lerroan: ‘cuchara’ eta ‘plato’. Ilurdorzen, gainera, *tenedore* eman ziguten, Espotzen bezala.

²⁸⁷ Lerroan: ‘horno’, ‘porzezuela del horno’ eta ‘pala’. Arrietan *ataka* ere bai, *atarri*-ren sinonimotzat.

²⁸⁸ Arrietan, *laun* askoz aldi gehiagotan *lagun* baino.

²⁸⁹ Arrietan *eginzale* ere bai (E).

²⁹⁰ Arrietako *landu* hori, hor, *gatz*, ‘arar’ da zehazki. Ilurdorzen *nabastatu* ere bai: *nabás(a)rá, nabástra jodín gora, iremos a cutrear*.

²⁹¹ Lerro honetan nahasmen nabaria da. Ilurdorzen, Arrietan eta Orotz-Betelu *laño / lano gatz*, ‘niebla’ da, baina Ilurdorzen ‘nube’ ere bada. Espotzen eta Hiriberrin, berriz, *goibel* ‘nuboso, nube’ dugu. Eta Ilurdor, Hiriberri Arrieta eta Azparrenen dugun *langarra* ‘llovizna’.

²⁹² Lerroan: ‘era’, ‘horquilla de púas’ eta ‘fajo’. Mugaturik Ilurdor, Hiriberri eta Arrietan, hiruretan, *larraña* ‘la era’. Arrietan *xarde* ere bai, xumegarri gisa agian.

²⁹³ Arrietan, *labak* ‘los cuatro’ (E); Uritzten, *laur* izanagatik, *amala*, eta *laurgarrena* zein *laugarrena*. Hiriberrin, hizketaldi askean, *amala* zein *amala*. Orotz-Betelun *laurak* (E), Arrietan ez bezala.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
labetanogei	labetanogei		labetanogei ²⁹⁴	labetanogei			
	lege; manamentu ²⁹⁵	lege; manamentu ²⁹⁵	lege	lege; mandamentu	manamentu	lege	
leyo; rrellatu			leo; rrellatu	leio; leo; rrellatu		lego	leio
leku		leku; paraje	leku; toki	leku; toki	leku; toki		
lenbixko, limixko	lemixko	lentabisiko, lemixiko	lendabiziko, limizi	lemiziko, lebiziko ²⁹⁶	lenbiziko, lemixi	lenbiziko	lemiziko*
len, leneko		len, lenik, lendanik	len, lengo	len, lendlik	len, lengo	len, lendanik	
eman baño len		lemañolen	lenbañolen	len baño len			
lengusu, lengosu	lengusua		lengusu, lengusia	lengusu		lengusu; lengusia	lengusia ²⁹⁷
apaldu			lertu	lertu ²⁹⁸			
				leze; koba, kueba	leze	leze	
		libro	libro, libru	libro, libru	libru	liburu	
liztu, lixtu			listu	listu ²⁹⁹		lixtu	liztu*
lisu, lixu, lizu			txorrota; xabon ³⁰⁰	lixu; xabon; txurruta		lixu	
lo in	loa in		lo in, lokarru	lo in, lokarru		lo, loa in, lokarru	lo in
lotu / soltatu	lotu		lotu, atxiki / soltatu	lotu / lastatu, lastu ³⁰¹		lotu	lotu
ssibertar; idoitarr			baztandar	lusarrar ³⁰²	erroibartar	baztandar	

²⁹⁴ Hiriberri honetan *lauoetan ogei* eta *laurogei* ere bilduak izan dira.

²⁹⁵ Uritzen *mandamentu* ere bai.

²⁹⁶ Arrietan, *lenbizi / lemizi* ere bai, eta Ilurdotzen *lemixiko / limixko*. Uritzko izkribuan, halaber, aldaera-multzo bat da: *lemisico, lemisco, lemisco*. ... lehen silaba asimilaturiko *limisico*-az gainera.

²⁹⁷ Azparrengo hitz hori 'la prima' da; Ilurdotzen eta Espotzen *lengusua* eman ziguten 'el primo' zein 'la prima' adierazteko; Hiriberrin, aldiz, *lengusia* 'el primo' bildu zion Fermin Leizaolak A. Usozi (*EAEI*) eta guk geuk ere L. Mendeziri.

²⁹⁸ Elkarren arteko antzekotasuna duten hitzak badira ere, Ilurdotzko *apaldu* 'pisar, aplastar' esanahiaz bildu genuen; Hiriberri eta Arrietako *lertu*, bertiz, 'reventar' da.

²⁹⁹ Lerroan: 'saliva'. *EI* delakoan, mugaturik, *listue* ageri da Arrietan, arraro xamarra iruditzen zaiguna, ezinezkoa ez bada ere.

³⁰⁰ Lerro honetako Arrietan: 'colada', 'jabón' eta 'orificio de desagüe de la fregadera'. Azken zehaztapen hau Iribarrenen *VN* delakotik ateratu dugu.

³⁰¹ Lerroan: 'arar' eta 'soltar'. Hiriberrin, lehen kasuan, *atxeki* ere bai.

³⁰² Lerro honetan gentilizio gutxi batzuk ditugu. Ilurdotzen *undaitzer* ere bai eta Orotz-Betelun *erronkariar*.

Ilurdor	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
madarikatu ³⁰³		maldezitu	madarikatu				
mai; alki; sille	mai; katedra		mai; katedra	mai; alki; katedra ³⁰⁴	alki	mai	mai; katedra
maindre, zaintre				maindre, larri ³⁰⁵		larri	mandar
maestro; eskola			maistra; eskola	mastru; eskola ³⁰⁶		maistruea	
estimetu, mai izen		maitatu	maite	maite izan	maite, maitatu	maite	
makile	makile, makille		makila, makilla	makila, makilla ³⁰⁷		makila	makila
makurtu			makuru, makurtu	makur, makurtu ³⁰⁸	makur		
malda, sasi, lar			lar	malda, sasi ³⁰⁹			
mallu; zerra; itze	pikamallu		mallu; zerra	mallu; zerra; itze ³¹⁰			martillo
mandatu, ordenatu	ordenatu	manatu	mandatu, ordena	manatu, mandatu		agindu	
mare				mare ³¹¹		limako	
marka, markatu			markatu	marka, markatu			
mats; matsoko ³¹²			mats			mats	

³⁰³ Ilurdorren bildu partizipio hau berriemateak behin, Hego-Esteribarko zenbait herri gogoan, errezitatu zuen kopia antzeko baterik atera dugu: *Zabalduka madarikata, Irotzékkin bá-dardúka, Zuritiñen pertika...*

³⁰⁴ Lerro honetako *mai* hitzari dagokionez, Arrietan eta Espotzen, mugaturik, *maia* eta *maea*, Ilurdorren *maya* eta *mays*, eta Azparrenen, *maya*. Eta *alki* zein *katedra*-ri dagokienez, *berri*, *Arrietan*, 'banco' eta *silla* direla esan zigten. Ilurdorzo berriematearentzat, haatik, *alki bet* 'banco pequeño, sin respaldo' zen.

³⁰⁵ Arrietako leihatila honetan 'sábana' dugu, bi erakoa baina. Lehenengoa *maindre*, ohikoa, eta bigarrena *larri* (hau berezia da, baina: 'sábana de la era', alegia).

³⁰⁶ Lerroan: 'maestro' eta 'escuela'. Orotz-Beteluko *EH*ko erantzun mugatua, guk berriaz bere horretan utzia, deigarria egiten zaigu.

³⁰⁷ *Makil bat* bildu dugu, halaber, Arrietan eta Hiriberri, eta *makil bet* Ilurdorren, hitz honen bukaerako *a* berezkoa ez balitz bezala.

³⁰⁸ Berriemate arrietarren ahotan hitz honek esanahi hauek ditu: 1) gazt. 'torcido'; eta, 2) 'mal', desgracia'. Ilurdorren esanahi bereziduna dakusagu: *ni makirtu nitzé, yo me hice travieso... laíneki ibiltzen*. Hiriberriko L. Mendezek 'pena, desgracia' esanahiaz erabili zuen aurrenik: *makirtu dá baiá estutá... kómprenditzen ére eta 'peof' esanahiaz gero: makirtu egún, egún makúrrago, atzó bañó makúrrago, órai*. Aitor Aranak S. Arbonies anderetari *bikurka makurka* interesgarria bildu zion. Lakabeko lagina, azkenik, *makurkeri* hitzetik atera dugu.

³⁰⁹ Lerro honetako Arrietan *malda* 'mata' edo, agian, 'zarza, maleza' da eta *sásia* 'árboles y maleza'. Ilurdorzo *malda* 'egurremaldá' hitzetik atera dugu eta *sasie* 'conjunto de zarzas' dela esan zigten.

³¹⁰ Arrietan eta Ilurdorren 'martillo', 'sierra' eta 'clavo' dugu, eta Arrietan *sakamallu* 'pico' ere bai.

³¹¹ Arrietan laguntzaz bildu genuen 'bare' hitzaren aldaera hau, gazt. 'limaco'.

³¹² Leihatila honetan: 'uva' eta 'racimo'.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
mear / zabal	mear*		mear / zabal	mear / zabal	zabal	zabal	
albaitero		dotore	dotore; albaitero ³¹³	mediko			
momentu		mementu, momentu	instant	mementu, instant			
mendi; bizker	mendi		mendi; kasko	mendi; kasko		mendi	
merendu			merendu	merendu		berendu ³¹⁴	
merkatu; ferie	merkatu	merexi	merkatu; feria	merkatu; feria		merkatu	merkatu*
merke / garesti, kario			merke / kario	merke			
mi; ortz; agin	mi; ortz		mi; ortz	mi; ortz; agin ³¹⁵		mi*; ortz	mi; ortz
miru; buzten	buztan		miru; buztan	miru*; buztan ³¹⁶			buztan*
mobitu		mobimentu	mogitu, mogimentu	mogitu, mobitu ³¹⁷		mugitu	
moztu			mokoka (ari)	mokokan (ari) ³¹⁸			
mozkortu	mozkortu	mozkortu	mozto, moztu	mozto, moztu ³¹⁹		mozto	mozkor, mozkortu
mugetu			muga	mozkortu, mozkortu			
mundu		mundu	muga	muga ³²⁰	muga		
muñak	muñak*		mundu	mundu	mundu	mundu	
			muñak	muñak		muñak	

³¹³ Lerroan: 'doctor' eta 'veterinario'. Uritzko *dotorea* elizaren baitako gauzetan halako magisterioa duenari lotu behar zaio.

³¹⁴ Orotz-Beteluko hitza *berendia* arraro batetik atera dugu (*EeN*).

³¹⁵ Lerroan: 'lengua', 'diente' eta 'muela'. Ilurdotzen, lehenagoko silaban *i* edo *u* egonez gero, *egin* izan daiteke.

³¹⁶ Lerroan: 'milano' eta 'cola'. Azken honetarako, Ilurdotzen, *puzten* ere bai.

³¹⁷ Hiriberrin *moitu / maitu* ere bai.

³¹⁸ Lerroan: 'tegañat, teñir'.

³¹⁹ Arrietako *mozto*, itzuraz, 'mozto' hitzaren xumegaria da: *Denbora artán bazé, kandeléroin gisa... olaxeko... mótx-mótxa, argizariak irukitzeko áin, tsítik...*

³²⁰ *Muga*, berez, 'límite, linde, frontera' baldin bada ere, Ilurdotzen *mugetu* 'terminar' eman ziguten. Hemendik hurbil, Irotz herrirain, 'mugalkide' bildu zuen J. Irigarayk: *múgai-kide Lábadok*.

Ilurdor	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
mutile, mutila	mutile, mutille		mutil, mutila	mutila, mutilla ³²¹	mutila	mutila	mutila
nai izan	nai	nai izan, desceatu	nai, desiratu	nai (izan), maite	nai	nai, nai izan	nai ³²²
nas		nas ³²³	naasi	nas	nas		
negar in, nigar in	niar ein	nigar in	negar, nigar, niar in	negar in, niar in	negar	nigar egin	nigar in
neurri; pesu			pizu, pisu	ne(g)urri; pizu, pisu		negurri; pizu	
nekatu	nekatu		nekatu; nekagari	nekatu, aitu ³²⁴	nekatu, angabetu	akatu	akaitu, akatu
ner; zure	ner	ner; zure, zere	ner, ene, neutre	ne(p)e, nie, ene ³²⁵	ner, nire; zure	ner, ene, ne; zere	ner
		aren baitan		ner baitan			
nerekin; arekin	nerekin	norekin, moreki	arekin	nerekin; arek ³²⁶	beraikin; arekin	nerekin; zurekin	
neretako; zuretako		zuretako; beretako	zuretako	neretako; zuretako	guretako		
neri		niri	neri, nei, eni	neri	neri		
nesako, neskatxa			nesako, neskatu	nesako, neskatu ³²⁷		nesako, neskatu	neskatxa
ñion		nion, niongo	nion, niondik	nion, niondik ³²⁸		niondik	

³²¹ Aldi honetan emaitzarik gehienak mugatuta eman ditugu. *Mutil*, bestalde, gazt. 'chico joven' zein 'criado' izan daiteke. Arrietan, azken honetarako, *erseko mutila* eman ziguten ere. Herri honetan, gainera, *mutiko* / *mutxiko* pare dugu xumegarritzat eta Hiriberri mutiko. Orotz-Betelun *mutiko gazte* 'muchacho' da eta *mutil* 'criado', hau Lakaben bezala A. M. Echaideren inkestetan. Hautatzen gainera, Hiriberri eta Espotzen *zerbitzari* eman ziguten, azken honetan laguntzarekin.

³²² Azparrenen, doi-doi *nik nau(f)* batetik aterata. Era honetako loturak ohikoak dira esparri honetan guztian. Honela, Arrietan esterako, *nauk etorri?* bat dugu; Hiriberriin, *nauzu erran?* Espotzen, *zer botauzu or?* eta, Ilurdorzen, *nauzu gelditu yatera?*... adibidez.

³²³ Urtzko izkribuan, *nastecoa* batetik aterata; ez dirudi 'na(ha)stu' moduko partizipioa itxaron zitekeenik, ezker-eskuineko emaitzak ikusita.

³²⁴ Arrietako *aitu* hori, 'akitu' batetik ote, 'eztakit' batetik, barzuetan, *eztaik* aditzen den moduan? Hona, edozein kasutan ere, adibidea: *aitzen banidiz, eztaiki... émen gelditu [ko] nidiz*. Lakabe *angabetu* hitza honako testuinguruan: *Lagundu nezazu Nire bioza ofuazi eta eriotzaren bildur ikarugarriakin nekatu eta angabetuik dagolait*.

³²⁵ Horiez gainera, bigarren pertsonarako, Hiriberri eta Arrietan *zure* ere bai.

³²⁶ Herri hauean *-kin* atzizkidun hitzak askoz gehiagotan bildu ditugu *-ki* bukaeradunak baino.

³²⁷ Arrietan, Ilurdorzen eta Hiriberriin *neska* ere bai, eta, azken herri honetan eta Orotz-Betelun *neskatxa*, Ilurdorzen eta Azparrenen bezala. Hirzon esanahia, zehaztasunen bat gora-behera, gazt. 'chica, moza' da, barzuetan 'sirvienta, criada' izan badaiteke ere. Arrietan, gainera, *neskatua* dugu xumegarritzat. Echaideren *EgN*-n, *neskatxa* 'muchacha' da eta *neskato* 'criada' Orotz-Betelun.

³²⁸ Arrietan *niondik* / *niondik* eta Hiriberriin *neon* / *nium* eta *nion* ere bai.

Ilurdotz	Espotz	Urtz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
iñor, iñorrek	nior	nior	nior, neor, niok ³²⁹	nior, ñor, niok, iñok	iñor	iñok	
noiz	noiz, nois	noiz, nois	noiz, noiznai	noiz, noizbeit	noiz	noiz	
noizemenka				noizemenka ³³⁰			
nola	nola	nola	nola, nolana	nola, nolana	nola	nola	
ain onak anaiak bezala	nola baitire	nola baitire	nola xiluak baititu onek	nola...: zeruko bidia nola byrzea	nola	nola neri maitatu dirazun	tanto diru gu bezala
non	non	non	nolabait	nolapait, nolabeit ³³¹			
non	non	non	non, nonai, nunai	non, nonbait	non	non	non
nondik... biar zuen	non baitzaude ³³²	non baitzaude ³³²	non torri zaidan	non faltatzen diren	non	non	
nor, norbait	nondik etorriko baita	nondik etorriko baita		nondik bota zuen ³³³	nondik	nondik	
nota	nor, norbait	nor, norbait	nor, norbait, normai	nor, norbait, normai	nor	nor	nor
			nora, norana	nora, norana		norat, norana ³³⁴	
			obekixeoño	-ño:		gazteño	
aureman, nabaitu	sentitu	sentitu	aureman, sentitu	oartu, sentitu ³³⁵		sentit(tu)	
obe, oben, obeki	obe, oben, obeki	obe, oben, obeki	obe, oben, obeki	obe, oben, obeki		obe	obeki
odol; izertdi; zolda	obeditu	obeditu	obeditu				
	odol; izertdi	odol	odol; izertdi; zolda	odol; izertdi ³³⁶	odol		odol; izertdi*

³²⁹ Lerro honetako izenorde batzuk ergatiboan eman ditugu, kasu batzuetan *r*-ren galera agerian geratzen delako.

³³⁰ Arrietan *nuzamenka* ere bai, 'de vez en cuando'.

³³¹ Arrietan *nolapet* ere bai.

³³² Urizko hau iraganaldiko era da; 'hatek' alegia: *baitsic limbona non baitzaude arima justoa*.

³³³ Arrietako lagina kontatera honen baitan: *Ast nitzá... buelta matén, yá nondik bota zuén pàusod? topátu nué zépo at*. Hots, 'nondik' galdetzaila dugu hor. Ilurdotz eta Urizkoak, al-diz, erlatibo-adibideak dira.

³³⁴ Orotz-Beteluko *norat* hori A. Eusebio Erxalarkoak bilduriko bertso batzuetan bakarrik; Arrietan, haatik, *onai / unat* bildurik gaude, Urizko izkribuan ere *onai* ageri dela.

³³⁵ Lerroan: 'advertir, notat, sentir, oir, escuchar'. Hona Arrietako adibide bat: *sentitzen men tsairé: «témniatá, tettá, tettá», áen yardákián? ta...* Ilurdozko *nabaitu* hori, baina, 'adver-tir, oir' da: *tzakúrren aínke nabáitu nué*.

³³⁶ Leihatila honetan: 'sangre' eta 'sudor'; Ilurdozko leihatilari gaineratu diogun *zolda* hitzak honela mintzatu zitzaigun berriemallea: *átta zaió odóla eta géro in (t)zaió zóldatxo át...* *zolda, un cardenal*. Espotzen, hots, hitzak mugatzean transizioko gunetzat jo daitekeen herrian, *izerdie* eta *izerdiá*, biak.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
ogei; berrogei	ogei; berrogei	ogei	ogei; berrogei	ogei; berrogei	ogei	ogei; berrogei	ogei; berrogei
ogi; orantza; oratu	ogi	ogi	ogi; opil	ogi; orantza ³³⁷		ogi; orantza; ore	ogi
oian, oyan, oyan	očan		oian	oian, očan, oyan		oyan	oian, oyan
ola, orla; ala	ala	ala	ola, olaxe; ala, alaxe	ola, orla; ala ³³⁸	ola; ala		
olio; unzie	olio	oliadura	olio	olio; oliadura ³³⁹		olio	
olo; arto; añegu	olo; arto; zenteno		olo; arto; añegu	olo; arto; añegu ³⁴⁰		olo; arto	olo; arto*
ollar; ollo	ollar; ollo		ollar; ollo	ollar; ollo		ollo	ollar; ollo
emen			omen, men	omen, emen, men ³⁴¹			
on; ongi	on	on; ongi ³⁴²	on; ongi	on; ongi	on, zintzo; ongi	on; ongi, onesa	on
onara; arata, ara		arata	onara; orata; arata ³⁴³	onara; orata; arata	orra	orra	ara
lurreaño; zubireño		soñeraño	onaraño; arañño	onaraño; zubiraño	egundaño; orduraño	egundaño ³⁴⁴	
		onat	onat	onat, unat			
arata			onata; orata; arata	onata; arata		onata; arata ³⁴⁵	
ondasun*	ondasun	ondasun	ondasun	ondasun			
afaldu ondoan	erran ondoan	erran ondoan	torri ondoan	ondoan ³⁴⁶			

³³⁷ Leihatila honetan: 'pan' eta 'levadura'. Ilurdotzen, gainera, *oratu* 'amasar' dugu (Arrietan *amasatu* eman ziguten) eta Orotz-Betelun *ore* 'masa'.

³³⁸ Arrietan era intentsiboak *olaxe* eta *alaxe*, Hiriberrin bezala.

³³⁹ Lerroan: 'acete' eta 'extremaunción, viático'. Ilurdozko *unzie* hori 'la (santa) unción' bide da.

³⁴⁰ Lerroan: 'avena', 'maiz' eta 'centeno'. Orotz-Beteluko 'olo' hitza *oloerri* baterik hartu dugu ('campo sembrado de avena', alegia).

³⁴¹ Arrietan, era aferesiduna honela: *asi men tzeó... aplakátzen*.

³⁴² Uritzko *ongi* hori, adberbioaz gainera, izena ere izan daiteke: *eta alcanzatu Jangoicain ganic ongi espiritualac eta corporalac...* Orotz-Beteluko *EL*-ko oharxo batean, bestalde, zera irakur daiteke: *en el margen superior dice: 'ontsa batzutan eta bertzetan ongi'*. Lakaben dakusagun *zintzo* hitza, azkenik, bitxia iruditzen zaigu inguru hauetarako.

³⁴³ Hiriberrin *ara* ere bai. Lakaben, *orra* 'he ahí' modura: *Orra ba, nire kristau maitak...*

³⁴⁴ Orotz-Betelun *egundaino* ere bildu zen (*EL*).

³⁴⁵ Orotz-Beteluko laginak Aita Donostiak bilduriko lanean agertzen dira; *onera* ere bildu zen.

³⁴⁶ Gazt. 'después de'. Arrietan *sartu ondoan* dugu eta beste herrietan ere antzera: Ilurdotzen, *afaldu ondoan*; Uritzen, *erran ondoan*; eta, Hiriberrin, *torri ondoan*, kasu. Uritzen eta Hiriberrin *ondorean* ere bada. Hona Uritzko adibidea: *eta ondorean eman esguerna indion beneficio andias*. Hona Hiriberrikoa: *Babi ondorean egon máiz báí, or, mezan tá...*

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
ongari	ongari		ongari; muñiga ³⁴⁷	ongari; muñiga		ongari	ongari; muñiga
ortzik	ortzik		ontzik; ortzik	ontzik; ortzik ³⁴⁸	ontzik; ortzik	ortzik; gortzik	
ontan; artan		ontan; artan	ontan; ortan; artan	ontan; ortan; artan ³⁴⁹	ontan; artan		
		ontas; ortas; artas	ontas; ortas; artas	ontaz; ortaz; artaz ³⁵⁰		ontaz; ortaz; artaz	
untzi; paradore			untzi	ontzi; espetera ³⁵¹			untzi*
oñaze; min	oñatze	dolore ³⁵²	oñaze; min	oñaze; min	oñaze; min		min
oñez; ortzik; ortzik	urtuzik		oñez; urtuzik ³⁵³	oñez; oñez	oñetara	oñez	
orai; beti	orai	orai; beti	orai; beti; aspaldi ³⁵⁴	orai; beti; aspaldi	orai; beti	orai; beti; aspaldi	orai; beti; aspaldi
oraindik; orañik; orañik	oraino	orañik	oraino; oñaño ³⁵⁵	oraño; oñaño; orañik	orañeko	oraño; oraño; oñaño	
orazio; errezo		orazio; otoiiz	orazio; otoiiz ³⁵⁶	orazio*	orazio; otoiiz	oroiiz	oroiiz*
aketz; artama	ordots; artama ³⁵⁷		ordots	ordots			

³⁴⁷ Lerroan: 'fiemo' eta 'boñiga'. Hiriberrin *muñigetzatu* ere bai, gazt. 'abonar (el campo)'. Txulapaingo Beorburun *muñigetu* aditu dugu, eta, Ezkabarreko Anotzen, *muñiketu*.
³⁴⁸ Arrietako leihatilan agertzen denari *gortzik* erantsi behar zaio eta Lakabeakoari *ontzik*. Hiriberriko *ortzik*, berriz, dela 'hortaz' moduan: *oroitzen naiz ortzik*, dela 'horregatik' gisa, kausal moduan edo: *ah, baña egü ezñit edán! ortzik arri ut piska bat...* Izenen bati loturik, batzuetan, *gortzik* eta *gortzik* ere bai.
³⁴⁹ Arrietan *artan* gisako aldaera ere bai. Hiriberrin, kasuen arabera, *gortan* eta *gartan* ere bai. Ilurdotzen, lehenagoko silaban *-i-* bat izanez gero, aldaera egon daiteke: *gotti értan báda zeldi bet*.

³⁵⁰ Arrietan *ortas* ere bai. Uritzko datuak jaso diren leihatilako datuei *gartas* gehitu behar zaie. Orotz-Betelun, *ontas*, *ortas*, *ortas* eta ate *onezaz*, *orrezaz*, *aretzaz* ere (*EI*). Azken hauek, fidiagarriak ote?

³⁵¹ Lerroan: 'vasija' eta 'parador, armario vasijero'. Azparrenen, haatik, *untzia* 'el fregado' eman ziguten, lagunduta gainera.

³⁵² Hau, behar bada, zentzu espiritualean: *nola izatea dolorea vere becaues*.

³⁵³ Lerro honetan: 'a pie' eta 'descalzo'. Lakaben 'a los pies'.

³⁵⁴ Hiriberrin *oai*, *orain*, *oñi*, *orain* (!) eta *uei* ere bai.

³⁵⁵ Hiriberrin, lurralde hauekarako ohikoa ez dirudien *oaindio* ere bai eta baita, bestalde, *orañik* ere. Lakabeako *orañeko* horrek 'oraingo' dirudi. Orotz-Betelun, *oraitik* / *oraindik* / *orain-danik* ere bildu zen.

³⁵⁶ Hiriberrin *omazione* ere bai. Lakabeako Ibarrak idatziriko predikuan, berriz, *profeta Eliscoaren oioizten bitartez* bada ere, 'otoitz' ekarri dugu hona, *otoitzen* transkripzio akastuna delakoan.

³⁵⁷ Espotzen eta Ilurdotzen 'verracó' eta 'cerdá'. Bi lekuon artean kokatu Erroibarko Urnizan ere *ordots* bildu genuen.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
ordu bet; oron bat	ordu	ordu	ordu; oron bat	ordu; oron bata ³⁵⁸	ordu	ordu	lau ordu
orduan, orduan, ordun	orduan	orduan	orduan, orduen ³⁵⁹	orduan, orduen	orduan, orduen		
oroitu, oraitu	oroitu	oroitu	oroitu / azendu	oroitu / azendu	azendu	oroitu, gogoratu ³⁶⁰	
orraz; kaporraz	orraz; kaporraz		orraz	orrazipi; kaporraz ³⁶¹		orraz, orraz	orraz*; kaporraz
orraztu ³⁶²			orrazatu	orrazatu			
orre; ollaga, ollaka			orre; ollaga	orre; ollaga ³⁶³			orre; ollaga
Orreaga			Orreaga, Orrea ³⁶⁴	Orreaga, Orrea	Orreaga, Orrea, Orria		
orgatik; arrengatik		orrengatik, orgatik	orrengatik, orgatik	orrengatik; enegatik	orrengatik; ayengatik		
ortos; ineztuere	ortos		osots; ñaztura	ortos; ñaztura ³⁶⁵		osots	ortos*
ortzeun; ortziläre			ortzegun; ortzilere	ortzegun; ortzilare		ortzegun; ortzilare	
ortzi	enterratu	ortzi ³⁶⁶	ilortzi, lurperatu	ortzi		enterratu	
tio, osaba; ñe	tio; tia		osaba; izeba	osaba; izeba			tio; tia
osasun	osasun	osasun	osasun	osasun			
ozka, ozkatu, piketu			ozka in, ozka, oska	oska, pikatu			

³⁵⁸ Arrietan, 'hora' eta 'la una' eta baita, ondoren, *bi oronak* ere, zein ordu den adieraztean. Hiriberrin *oron bat* 'la una' eta *bi oronetan* 'a las dos'. Ilurdotzen *ordu bet* 'una hora', bai-na erlojuko ordu zehatzak aipatzerakoan, orduan *oron bat* 'la una'. Uztarrozen ere aditu genuen 'oren' hori aspaldi, erantzuna emateko soilik: *òren bakoitza... la una*.

³⁵⁹ Hiriberrin *ordian / ordean* ere bai.

³⁶⁰ Orotz-Beteluko inkestan (*EeN*) *aaazintu* bitxi bat ageri da, ohiko 'azendu'ren ordeez.

³⁶¹ Arrietan, ustez 'alfiler' -Lizarraga Elkanokoak *orrachiquin* erabili zuen (*DCC*)- eta 'aguja'. Ilurdotzen, *kaporraz*, *aguja para coser colchones y cosas gruesas* eta, Azparrenen, 'aguja salmera' dela esan zigten.

³⁶² Ilurdozko hitz hau ez dator gutuz bat Hiriberrin eta Arrietan bildurikoarekin. Bonapartek 'cispamplonés' deitu zuen *azpieuskalki* betaren esparruan, Odietak barietateari atxikirik zehazki, 'orrazatu' bildu genion aspaldi Ezkabarteko Anotzen sortu Celedonia Zenoz andreaki: *Orra(i)xiátu; pa'peinas; orraztázen tzairén ámadak*.

³⁶³ Lerroan: 'enebro' eta 'argoma'. Arrietan, honetarako, *ore / otaka* ere bai.

³⁶⁴ Hiriberrin *Orriaga* ere bai, diptongaturik.

³⁶⁵ Lerroan: 'trueno' eta 'relámpago'. Arrietan, lehen kasurako, *ortos / osots* aldaerak dakuskiugu. Ilurdotzen, *gáur dígu ortósa áundie, tronada grande* eman zigten. Arrietan, Hiriberrin eta Lakaben, halaber, *tximist' rayo' dugu*.

³⁶⁶ Uritzko kristiau-ikasbideko pasarte batean errotaizismoa ageri da: *Zazpigarrena bilén ostea*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
ostatu; taberna	ostatu	ostatu	taberna, tabarna	ostatu; taberna ³⁶⁷			taberna
oztiko			ostiko				
ostro, ostro; lore	ostro; orbel; lore*		ostro; orbel; lore, flore	ostro; orbel; lore		ostro	ostro; lore*?
			ore dago	ore da	othe dago	ore dira	
otso; azari; azeri	otso; azari		otso; azari, axari	otso; azari, axari ³⁶⁸		otso	otso*
oyu; marraka	oyu		oyu; otro	oyu, oi; marraka ³⁶⁹		oyu; marraka	
pareta			pareta, parete, parete	pareta			
partitu		partitu	partitu ³⁷⁰	partitu	zaitkatu		
patata	patata		patata; pataterri	patata, lur-sagar ³⁷¹			patata, pataka
pazienzie		pazienzia	pazienzia				
pe		azpian	pe, azpian	pe, azpiak	azpian		
pensamentu		pensamentu	pensamentu	pensamentu		pensatu	
pinu, pinedi	pinu		pino; iratze	pinare; i(f)atze ³⁷²			
piper			piper; pipar	piper; ziape ³⁷³			bipar
pito; barrabil	pitilin; barrabil*		pito; barrabil	pitilin; barrabil ³⁷⁴			pitilin; barrabil

³⁶⁷ Ilurdotzen *tabarna* moduko aldaera ere bai, Hiriberriin ageri bezala.

³⁶⁸ Arrietan, *azeri* / *axeri* aldaerak ere bai.

³⁶⁹ Lerro honetako Arrietan 'grito' eta 'balido' (*marraska* ere bai) dugu: *aitntza marrakan*. Ilurdoko berriemalleak *ardie dá marrakas* eman zigun, 'balando', alegia. Orotz-Beteluko *Orreaga* baladan, bere aldetik, *oyuba*, mugaturik.

³⁷⁰ 'Zaitu', alegia. Hona Hiriberriko adibidea: *eta goldapuru orrek dauka bi biarri, bi aldetara; arek lurra partitzen du bi aldetara ta iien du lan bat ederra (EAEL II, 214 etnot)*. Lakabeko *zaitkatu* hori, baina, hori baino gehiago 'despedazar, deshacer' edo da: ... *eta bertzeekin onzi lekuna bere biotza zaitkatuak eman zuen*.

³⁷¹ Arrietako *lur-sagar* hori Iparraldean oso zabalduriko hitza da, fr. 'pomme-de-terre' maileratik ekarria. Hiriberriko *pataterri* 'campo sembrado de patatas' edo da, eta Azparrenko *patata* horrek, azkenik, Aezkoako eta Zaraitzuko ibarretatik eragina darauk.

³⁷² Lerroan 'pino', 'pinar' eta 'helecho', eta honen azpikoan 'pimiento' eta 'mostaza'.

³⁷³ Leihatla honetan: 'pimiento' eta 'mostaza'. Hitz hau, Elkanoko Lizarragak erabili zuena, ez dugu inguru hauetako herrietan ikusten, baina hedadura handikoa izan da, gure oharrei behatu bat eman-eta, Ergoingo Dorraon, Sakanako Uhartean, Txulapaingo Beorburun, Erroibarko Urnizan eta Zaraitzuko Espartzan aurkitu baitugu.

³⁷⁴ Arrieta honetan, lehen kasurako, *pitilin* eta *bustan* ere bai.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Asparren
piz, gernu; kaka	pixa; kaka		piza, pixa, gernu; kaka	piz, gernu; kaka		pixa	piza, pixa; kaka
pixka, pixke ³⁷⁵		pixka	pixka, puxka, pittat	pixka, puxka			
mazkuiri*			pizunze, pizonzi	pizunzi			
		podore, manu		podere			
			poliki-poliki	poliki-polikia	poliki-poliki ³⁷⁶	poliki	
larrutu			larrutu	porroskatu ³⁷⁷			
		portatu	portatu				
			pozoña	pozoña ³⁷⁸			
prestatu			prestatu	prestatu, plantatu ³⁷⁹		plantatu	
probatu				probatu			
		probexu	probexu				
puntze, eren	pintxa		puntza	puntxa ³⁸⁰			puntxa
puske, pusketu			puska, puskatu	puska, puskatu			
rogatibe; letania			letania	rogatiba; konjuratu			
		urnikariosa		-sa: tabernarisa			

³⁷⁵ Ilurdotzen *pixke* / *pixko* / *pixko* / *pusko* ere bai.

³⁷⁶ Lakaben *emeki emeki* ere bai. Hau, baina, Artzibartik kanpoko ote den gaude.

³⁷⁷ Lerro honetako Ilurdotzen eta Hiriberrin ‘despellejar’ baldin badugu ere, Arrietako hitza, hori baino gehiago, ‘destrozar, despedazar’ da. Elkanoko Lizarragak *morrozkatu* erabili zuen (*Bonaparte ondareko eskuizkribuak, I-Serm*).

³⁷⁸ *Pozoña* frantses mailegua, horrela, mugaturik, Arrietan eta Hiriberrin ‘venenoizat eman baziguten ere, azken herri honetako S. Arboniesek Aranari esan zion ‘pozofia jenio txarreko pertsonak duela’.

³⁷⁹ ‘Prestatu’ hitzaren sinonimo gisa honako adibidean: *géro, artséan, meréandu át edérra plantátzen zaité, ta...* Aita Donostiak Orozzen bildu toberan, bertiz, *Soñean ongi plantaturik = que cae bien al cuerpo*.

³⁸⁰ ‘Eren’ da hori, gazt. ‘espina’; *elorrripuntxa* eman ziguten, adibidez, Arrieta honetan. Ilurdotzko berriemallea, bere aldetik, honela mintzatu zen: *púntze bat sártru záide éri betédn*.

³⁸¹ Lakabeko hori *zaticatu* hitzetik atera dugu. Ilurdotzen, bestalde, *puske* horrez gainera, *puska* ere eman ziguten.

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
sable ³⁸²			ezpata	sable		ezpata	
sagar; udere ³⁸³	sagar; udere		sagar; ugare	sagar; udare		sagar	sagar
sagu; arratio	sagu; arratu		sagu; arratio; arratu	sagu; arratio ³⁸⁴			arratonia*?
salbatu	salbatu	salbatu	salbatu	salbatu ³⁸⁵	salbatu		
saldo			saldo; muntxo	saldo; multsu ³⁸⁶		saldo	
saltatu, brinkatu	brinkatu		saltatu, brinkatu	saltatu, brinkatu		yauzi ein	saltatu
sandu; santa		sandu, santi; sanda	sandu, santu	sandu; santa ³⁸⁷	sandu	santu, sandu, sandu	
santifikatu		santifikatu	santifikatu	santifikatu			
saski; esport; zare	saskito; esporta		saski; esport; zare	saski; esporta ³⁸⁸			xaxkito; esportakoa*
eraunsi; eraunsi		xausi; xauzi	sausi; yausi	sausi; jausi; jetsi ³⁸⁹		yauzi	sausi*
segitu, segido		kontinuatu	segitu, se(g)do	segitu, segido	jarrailkatu ³⁹⁰	urren?	
		seguro	seguru, seguro, segur	seguru, segur			
		sekretu	sekretu				
beñ ere		sekula, sekulan	sekula	sekula, sekulan ³⁹¹	sekula	sekula	

³⁸² Lerro honek askotarako ematen ez badu ere, Ilurdoztik hurbileko Irotzen 'ezpata' eman zioten J. Irigarayri: *ezpata zuéla Géliá(n)*. Biltzaileak azken hitz honen esanahia argitu zuen: *Elía, pueblo del valle de Egüés, mugante con Amicain*.

³⁸³ Ilurdotzen *segar* ere bai, behin baino gehiagotan, gainera.

³⁸⁴ Lerroan: 'ratón' eta 'rata'. Xumegarriak direla-eta, Hiriberriin *xagu* ere bai eta Ilurdozen *arnatio*.

³⁸⁵ Arrietako adibidea ahalera-kasuan dugu: *gizon gorrek (sic), éstaike salba... niündik ere!* Lakabeko lagina *Salbazaleai* hitzetik hartu dugu.

³⁸⁶ Arrietan, *ardi-saldo* gazt. 'rebaño de ovejas' eta *ari-multsu* (edo *-multzo*) 'rebaño de mardanos o carneros'. Hiriberriin *montxo* aldaera ere bai, alde batetik, eta *andana* bestetik (A. Usosz). Ilurdotzen, bidenabar esanik, *ardi-saldo* eta *ari-saldo* bildu genuen.

³⁸⁷ Uritzko izkribuan, inoiz edo behin, *saindu* ere bai.

³⁸⁸ Arrietan *saskito* / *xaxkito* moduko xumegarriak ere bai, azkeneko aldaeran bikoiztua gainera. Azparrenen, *zare* ere bai.

³⁸⁹ Lerroan: 'bajar, descender'. Arrietan *soutsi, tasi* eta *erasi* ere bai, azken hau testuinguru fidagatuz baten barruan bada ere.

³⁹⁰ Hona Lakabeko adibidea: *Jarraikatzen ari zelaik Herodes...*

³⁹¹ Batzutan gazt. 'nunca': *bah! sekula... aren etxedn, ezñite arrié bat ikási* (Arrieta), eta bestetan 'siempre': *sekula oróitzen naiz...* (Hiriberri).

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
seme; alaba	seme; alaba	seme	seme; alaba	seme; alaba	seme	seme; alaba*	seme; alaba
sendatu			sendatu	sendatu			
señale	señale		señale	señalatu			
bezko			kontesko	-sko: kontesko ³⁹²		andixko, bexko	
soka	soka		soka, korda, erremal	soka, korda			ramal
soñatu, soñu			sonatu, soñatu	sonatu, soñatu			
sortu	jaió	jayo	sortu	sortu, jaió	sortu		sortu*
su, gar; ke ³⁹³	su; ke		su, gar; ke	su; ke	su, gar	su,ugar, sukar	su; ke
sube; sogandilla	suga?		suge; sugandilla	suge; sogandilla ³⁹⁴			sugandilla
sukalde, suke/de			sukalde; supestar ³⁹⁵	sukalde; zupazter			supaster
errozari		bekarari, pekarari	eizteri	-tari: izari	bekarari, pekarari		pekarari
tzerritogi			txerritegi	-tegi, -togi: tzerritogi; ikaztogi			txerritegi
tipule; baraxuri	baraxuri*		tipula; baraxuri	tipula; baratzuri		tipula	baraxuri
titi; bulerain punte	titi; titimutur*		titi; titimutur	titi; titimutur			titi
azi	tite eman		titia eman, azi	titia eman ³⁹⁶			titia eman
			trankil	trankil			
tratu			tratu	tratu			

³⁹² Arrietan, gainera, *-sko / -xko* xumegarriak *beransko* eta *bexko* hitzetan dakuskiugu, gutienez. Ilurdozko laginean inoizko xumegarriaren zentzua ia galdurik sumatzen uste dugu.

³⁹³ Ilurdozko 'su' hitzari dagokionez, *subia* dugu —bi aldiz mugatua, nolabait—, ondoko lerroko *sube* hitzarekin —gazt. 'serpiente'—, hau mugatzen denean, batera etorritz.

³⁹⁴ Arrietan *sube* ere bai. Ilurdorzen, bestalde, *musker* 'lagarto' ere bai, eta, Hiriberrin *puzkar*.

³⁹⁵ A. Usoz hiribertarrak honela idatzi zuen: *Ezkina atrachen del supestarre*.

³⁹⁶ Arrietan, 'dar el pecho, criar', Espoz eta Azparrenen bezala, baina Ilurdorzen *azi* eman ziguten ('criar' eta 'educar'). Arrietako berriemateak, halaber, *bularra eman* erabili zuen.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Berelu	Azparren
tripe, sabel	tripe*	sabel	tripa, tripe, sabel ³⁹⁷	tripa, sabel, pantza		tripa*, sabel	tripa*
tripot; urde; txistor			tripot; txingar; txixtor	tripot; urde; ziztor ³⁹⁸			tripot; zistor, txistor
txamarreta; mantona	txamarreta; xaka		txaketa	txamarreta; mantona ³⁹⁹			mantona*
txiki, txiki, txipi	txipi		txiki, txipi, txipi	txiki, txikin, txipi ⁴⁰⁰	txiki	txiki	txiki, txiki, txar
txinurri	txinurri		txinurri	txinurri ⁴⁰¹			txinurri, zxinurri
erroda, errota ⁴⁰²	erroda?		errueda	txirrika			rueda
txistu, txistulari			txistu, txistulari				
txite; errun	txite; errun*		txita; paatu	txita; paratu ⁴⁰³			tzita; paratu, errin*
ardixo; exetxo				-txo, -tto ⁴⁰⁴	aurtxo; maitetxo	pajetxo; gazietxo	
txoga; belorrai ⁴⁰⁵			bele beltz	txoa; kurebo		bele	apezarroi?
txokandre, txokandre			etxekoandre	txokandre			txokandre
txori; egal*; luma	txorie; luma*		txori; egal; luma ⁴⁰⁶	txori; egal*; pluma		txori; luma	txori; egal*; pluma
txorroiz			txorroiz, txorroiztu	txorroiz, txorroiztu		txorroiztu, txorroistu	

³⁹⁷ Lerro honetako *sabel*/hitza 'Agur Maria' otoitzaren testuinguruan dakusagu soilik, Orotz-Berelun izan ezik (horregatik, aldi honetan, *tripa* mailegu-hitzari lehentasuna eman izana). Arrietan *panzaundia* ('tripón' edo) esaldi iraingari baten baitan agertzen zaigu: *Ai urde... tripáundia! panzaundia!*

³⁹⁸ Lerroan: 'morcilla (de cerdo)', 'tocino' eta 'longaniza'.

³⁹⁹ Lerroan: 'zamarra' eta 'mantón'. Ilurdotzen *xaka* / *zaka* ere bai, 'chaqueta, americana', Espotzen bezala.

⁴⁰⁰ Arrietan, *txar* / *txar* ere bai, eta Ilurdotzen *txar* / *txar* hauek berak eta baita *txipi* ere. Arrietako *txikin* hori nekez aditu dugu Artzibarren, Zaraitzuko ibarrean ohiko hitza izan den arren.

⁴⁰¹ Arrietan *txinurri* / *zinurri* ere bai, tamainaren arabera, antza.

⁴⁰² Ilurdozko berriemaiak *errótain kostillek* 'los radios de la rueda' eman zigun, eta baita *errueda* ere. Arrietako *txirrika* gupil txikia bide da, ume batek ibiltzen hasteko erabili ohi duen taka-taka batena, alegia.

⁴⁰³ Lerroan 'polluelo' eta 'poner (huevos)'. Bigarren honetarako, Ilurdotzen, *paratu* ere bai, baina euskara ongien ezagutzen zutenek *errun* esaten omen zuten.

⁴⁰⁴ *-txo* bukaerako xumegarri hauek direla-eta, Ilurdotzen, berari dagokion leihatilara ekarri ditugunez gainera, *bastarxo* ere eman ziguten (gazt. 'arazón') eta Orotz-Berelun *gaztetto* / *gazteño*. Bestelako xumegarriak ere bildu dira: Orotzen berean eta Arrietan *mandado* dugu, eta, azken herri honetan *tiato* eta *gaxte*, adibidez.

⁴⁰⁵ Ilurdozko leihatilan: 'chova' eta 'cuervo'.

⁴⁰⁶ Hiriberrin *pluma* ere bai; Ilurdotzen *plume*.

Ilurdor	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
txorta*	txorta	txorta	txorta	txorta, trago ⁴⁰⁷	tanta		
tzakur	tzakur		tzakur, txakur	tzakur, zakur, txakur ⁴⁰⁸		tzakur, zakur, txakur	tzakur
tzorien losatzeko ⁴⁰⁹		fedateen konfesatzeko	saguen iltzeko	-t(z)eko: garia biltzeko			
amain ikustera		Jangoikoin ikustera	bendizioa botatzera	-t(z)era: ama ikustera			
tzerri	tzerri		tzerri, txerri; urde	tzerri, txerri; urde ⁴¹⁰		zzerri, txerri, xerri	tzerri; urde
ude; negu	udea; negu ⁴¹¹		uda; negu	uda; negu		uda; negu	
uketu			ukatu	ukatu			
ukitu		ukitu, ukidura	ukitu	ukitu		ukitu	
ukurtu		erreberenziatu	ukurtu	ukurtu ⁴¹²	auspekatu		
uli; armigu	uli		uli; arbanbilo	uli; armanbilo ⁴¹³	armamilo, armamelo	uli?	
ur; elur	ur; elur	ur	ur; elur	ur; elur		ur	ur; elur
urbil / urrun	urbil / urrun		urbil / urrun, urrin	urbil / urrun	urbildu	urbil / urrun, urruti	urrun*
urri; manteka	urri		urri; sain, gantz	urri; sain ⁴¹⁴		urri, grasa	sain, gantz

⁴⁰⁷ Lerro honetako txorta leku batzuetan 'trago' da eta beste batzuetan 'gota'. Lakabeko Ibarrek honela idatzi zuen: *Semearen azken odol tantak bere biotz minberatuan artzen*.
⁴⁰⁸ Aita Policarpo Iraizokoak mintzo: *tzakur* 'perro grande, perrazo'. *Cfr.* los tres grados *tzakur zakur txakur* (FLV, 32). Antzeko iruzkina egin zuten, halaber, *tzerri* hitza oinarri harturik. Ilurdozko berriemak, haatik, *tzakurre*, *el perrico* esan zuten halako batean, hasierako *tz-* horrek garai batean izan bide zuten zentzu handigarria galdurik.
⁴⁰⁹ Ilurdotzen hau bezalako izen genitiboduna –eta gauza bera hurrengo lerrokoarena– darakusten adibideak oso urriak direla esan beharrean gaude; Uritzten adibide batzuk baditugu, Hiriberri oso gutxi eta Arrietan bat ere ez.
⁴¹⁰ 'Urde' hitza, ohiki, norbait iraintzeko erabili izan da. Arrietan, adibidez, *urdeak zire anáia dá bai bildu* genuen eta Hiriberri Aitor Aranak *urde mozkorria*. Azparren Gregoria Bizkaik, azkenik, *urde, tzerria ta ongárria* aise zikitzen zen bati esaten zitzaiola jakinarazi zigun.
⁴¹¹ Espotzen, mugaturik, *udea* eman ziguten.
⁴¹² Hitz hau, Arrietan, bi gauzatarako eman ziguten; 1) 'reverenciar': *ukirtu reverenzia ieko? ta, agua bendita... ártu? karpóris; eta, 2) 'bajar (algo)': ukirtu pantalónak, sáutsi, ta...* Ilurdotzen, 'agachar' adierazteko: *ukirtzen gará artzékó óngak*. Lakabeko *auspekatu*, baina, lerro bereko hitzetatik pittin bat urruntzen da, 'postraise' baita hori, gure ustez, 'inclinarse, reverenciar' baino.
⁴¹³ Lerroan: 'mosca' eta 'araña'.
⁴¹⁴ Lerroan: 'grasa' eta 'mantea'. Azparren *gantz* 'grasa' modura eman ziguten, halere.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
lizar, lizer			urki	urki; lizar; astugar ⁴¹⁵		lizar	urki; astigar
urre; zilet, zilar			urre; zillar, zilar	urre; zilar		zillar	
		urrikaldu ⁴¹⁶			urrikal	urrikimendu	
urritin, urritindu		urritin, usma, usaitu ⁴¹⁷	urritin, usain	urritin, sumatu		axxon	urritin
urte, urterio; aurten	urte	urte	urte, urterio; aurten	urte, urterio; aurten	urte; aurten	urte*	urte*
uso; kafe; arrotze	uso; nido; arrotze	arrotze	uso; kafia; arrotze	uso; kafia; arrotze ⁴¹⁸	uso; arrotze, arrotze	uso; arrotze, arrotze	nido; arrotze
uste; sinestatu	sinestatu, sinetsi ⁴¹⁹		uste	uste; jinestatu	uste	uste	
neru uestez sartu ginen			nik ueste ezten	nik ueste tzipua den ⁴²⁰			
gaizkixe; gutixe			orixe; oraxe	-xe; orlaxe; anxe	anxe	(e)mentxen	
zilko, tzilko			xilko	xilko ⁴²¹		xilko, zilko	
zeitu, tzeitu			yaitzi				
yakin, xakin, jakin		xakin	yakin ⁴²²	yakin, iakin			
yan, xan, jan	yan	xan	yan, jan	yan, ian, xan		yan, xan, jan	yan, xan
yardoki, minzertu	yarduki, xarduki	xarduki, minzatu	yarduki, minzatu	yarduki, minzatu ⁴²³	sarduki, txarduki	xardoki, sarduki	

⁴¹⁵ Arrietako leihatilan: 'abedul', 'fresno' eta 'arce'.

⁴¹⁶ Uritzko izkribuan 'compadecerse' da hori; hona adibidea: *Lazqui urricalden direnac orañic estrañooquin*. Hona Lakabekoa: *egiten du bakarrik emazteki urrikalasu arekin*. Orotz-Beteluko *El*-ko bertsoetan, *urrikimendua* ageri da.

⁴¹⁷ Uritzten *urritin* 'olor' da: *nola vaitere urritina, colorea eta zaporea eta usaitu* (edo *usaitu*) 'oler, olfatear': *sudurres usaicea*. Mugaturik, *urritina* / *urritine* dugu Arrietan, *urritine* Ilurdotzen, *urritina* Uritzten eta *usañia* Hiriberriin. Orotz-Betelun, azkenik, *axxon* 'olor'.

⁴¹⁸ Arrietan *arrotze* ere bai eta, Hiriberriin *arrotze* zein *arrotze*.

⁴¹⁹ Uritzko izkribuan *sines*, *sinets*, *tsines*, *tsiñes*, *xines*- eta *xiniñes*-gisako aldaerak ere baditugu, gutxienez. Arrietan *jinetsi* ere bai.

⁴²⁰ 'Uste' aditzarekin aditz laguntzaileek ohiko *-(e)la* bukaerarik gabe, *-(e)n* hartzen dute ingurumari haueetan guztietan. Honela, Arrietan *nik ueste ebatsi zuten* eta Hiriberriin *nik ueste kanbiatu den* moduko adibideak ditugu.

⁴²¹ Lerro honetan 'ombliño' dugu. Arrietako erantzuna geuk bultzaturik eman baziguten ere, *El* delakoan *xilko* ageri da garbiki.

⁴²² A. Usozek era honetan adierazia: *eta gueldinguiua contentuik zure berriónak yakitea*.

⁴²³ Arrietan, *El* delakoan, *xardukia* eta Hiriberriin *xarduki* hori bera eta are *erasi* ere, 'charlar' edo. Ilurdotzen, *yarduki* / *xarduki* ere bai eta Orotz-Betelun beste hitz batzuk ere bildu ziren: *eleka*, *minizzo* eta *izketa* (*El*).

Ilurdotz	Espoz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azparren
eskaño			xaralki, xarleku	yarralki ⁴²⁴		eskaño	
yari / yaiki	yari / yeiki	xari / xaiki	yari, xari / yaiki	yari, xari / yaiki ⁴²⁵		yari, xari / yaiki	yari / xeiki
yende, jende ⁴²⁶	jende	jende	yende, jende, jente	yende, jende, jente		yende	
yo	yo	xo	yo	yo, jo; eguru ⁴²⁷	yo, yokatu	yo*	
yoku, yokatu			yoku; yostatu	yoku, yokatu ⁴²⁸		yokatu	
juramento ^{*429}	juramento	juramentu	juramentu	yoratu?			juramento
yosi, zoztu			yosi, yostu	yosi			yosi*
tosta, tzoza, tostatu			dosta, dostatu ⁴³⁰	yosta, yostakera			
azain; azal	zain*; azal*	zain	zain; azal	zain; azal ⁴³¹		azal	
zaku; alporxa			zaku	zaku; alporxa			
zaldi, zamari	zaldi		zaldi	zaldi, zamari ⁴³²			zamari
eroszale, erostun		kriazale; salbazale	manejazale	-zale; erekizale ⁴³³	salzalle; salbazale	ilzale; edekizale	
zamuke; artola			zamuke; artola	zamuke; artola ⁴³⁴			
zanpatu, apaldu ⁴³⁵				zanpatu, aplastatu			zanpatu

⁴²⁴ Arrietan *yarralkia* 'asiento'. Hiriberrin, «Arbonies andreak zehaztu du atari ondoko kanpoaldeko jarlekuari esaten ziotela *xarralkia*» (A. Arana).

⁴²⁵ Lerroan: 'sentarse' y 'levantarse'. Arrietan *yeiki / xaiki / jaiki / jeiki* ere bai eta *EI* delakoan *xeiki*. Hiriberrin *yeiki* zein *xaiki* eta Orotz-Betelun *xaiki / xeiki / jaiki*.

⁴²⁶ Ilurdotzen *xende / xende* ere bai.

⁴²⁷ Lerroan: 'pegar' eta 'zurrar'. Orotz-Beteluko G. Arzelusek, halere, *yo* eta *yokatu* eman zigun, sinonimoak bailiran: *gizona (sic) yokatu du tzakurra*.

⁴²⁸ Lerroan: 'juego' eta 'jugar'. Ilurdotzen *xoku* eta *xokatu* ere bai.

⁴²⁹ Erdal mailegu hau, Ilurdotzen geuk bultzaturik eskuratua, Irozko datuetan ageri da: *Juramentu aundiek Erroibarko*.

⁴³⁰ Hiriberriko leihatilan: 'juego' eta 'jugar', umeen jolasei dagokienetan batez ere.

⁴³¹ Lerro honetan: 'raiz' eta 'corteza'. Ilurdotzen *azaña* bildu genuen, mugaturik, bitxia berez, alde batetik, eta are bukaeraren aldetik, bestetik.

⁴³² Zenbait herritan *zaldia* zamariatik bereizten dute; lehenengoa *zaldi* osoa da eta bigarren osatua, lanerako-eta erabiltzen dena.

⁴³³ Lerro honetan *-zale / -zalle* bukaerak ditugu. Arrietan 'sembrador' dugu kasu honetan, baina *nastazale* eta *ilzale* ere bai. Uritzen, *salbazale* ere bada.

⁴³⁴ Lerro honetan *mando* eta *zamarici*, oro har, gauzak garratatzeko ezarri ohi zuten 'gancho' pare baten izenak ditugu.

⁴³⁵ Ilurdotzen *zampatu* gazt. 'pisar la uva' edota 'golpear el centeno' izan daiteke, adibidez, besteak beste.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Berelu	Azparren
zapeta; epartin	zapeta*; epartin		zapeta; epartin	zapeta; epartin ⁴³⁶		zapeta	zapeta*; epartin
larrapo; arrapo; zapo				zapo ⁴³⁷		larrapo; zapo	
zartegie; trebede ⁴³⁸			zartaia			kaxo	zartain; trebede
zartu	zartu		zartu; zartu	zartu		zartu	zartu
zato; pike			zaito	zato; zako ⁴³⁹			
zertako		zertako ⁴⁴⁰	zertako	zertako; zendako			
zelai; aldapa		zein baita	zelai; aldapa	zein... dire		zein... den	
zenbait; zenbait	zenbait	zenbait; zenbait	zenbait ⁴⁴²	zenbait		zenbait	
zenbat	zenbat	zenbat	zenbat	zenbat		zenbat; zenbait; zemat	zenbat
zergatik; zertak		zergatik; zendako	zergatik; zendako	zergatik; zendako ⁴⁴³		zergatik	zergatik
		zergatik baita ⁴⁴⁴		zergatik... baita			
		zergatik baitire ⁴⁴⁵		zergatik... ezture			

⁴³⁶ Arrietako berriemaileak, behin bederen, *oñetakoak* hitza erabili zuen. Hiriberrin *zapata* eta *ezpartin* ere bai.

⁴³⁷ Lerro honetan 'sapo' izeneko anfibioaren euskarazko deitura desberdinak ditugu.

⁴³⁸ Ilurdotz eta Azparrengo leihatiletan: 'sartén' eta 'ato con tres pies'.

⁴³⁹ Arrietan *xato* / *xako* xumegariak ere bai, gazt. 'odre pequeño, bota de vino'. Ilurdozko *pike* hori, bestalde, 'pez' da.

⁴⁴⁰ Uritzko izkribuko 'zertako' ren batek, batzuetan, 'zergatik' dirudi: *Certiaco deicen dire evec Bienaventuranzac?*

⁴⁴¹ Arrieta honetan, mugaturik honela: *zelaita* eta *zelatea*.

⁴⁴² Hiriberrin *zenbaitzuk* (L. Mendez) eta *zenbaitzuk* (A. Usoz) ere bai. Honek, gainera, *zerenbait* erabili zuen behin, ustez Nafarroa Beherekoa den kantu baten baitan.

⁴⁴³ Lerro honetako 'zergatik' zein 'zendako' hala galderak nola erantzunak egiteko baliatuak izan dira. Arrietan, adibidez, *zengatik itzál duk sia?* edota *zendáko itzál duzu sia?* gisako galderak ditugu, baina baita *zengatik zuk ezrizu náí*, edota *zendáko... autsá ez pásáteko... trèsnetará* ere. Uritzen, 'zergatik' erantzuteko ere bai: *zengatic artus oroigaien ceruan dagonas...* baina 'zendako / zendako' bada orobat horretarako, kausal modura edo: *Bienaventuratuac espritu escaseoac, cerendaco dago Ceruco erreñua*. Hiriberrin ere antzera; galderak egiteko baka-rrik ez, kausal moduan erantzuna emateko ere bai baitzik: *zendáko... ardi bat il, iltsén bazin koióte baték...* (A. Usoz). Eta, Lakabeko izkribuan ere antzera: *zengatik zuen bici guzikiko garayetan itzain duzie Ama mañtagarriaren laguntza* edota Alta Donostiren *zerendako sartu nitzan lanbide oietan = porque me meti en tales trabajos*.

⁴⁴⁴ Uritzen 'zengatik baita' ere bai: *zengatic vaita Espiritu puroa...* Arrietan bildu moldetik hurbilago.

⁴⁴⁵ Uritzen inoiz 'zengatik' ere bai: *Cerengatic Cristoc ganaitu baicitue vere eriocearequin*.

Ilurdotz	Espotz	Uritz	Hiriberri	Arrieta	Lakabe	Orotz-Betelu	Azaparren
zepo, trampa; latxo	zepo		zepo, trampa; sare	zepo; sare*			
zer, zerbaite; zein	zer, zerbaite; zein	zer, zerbaite; zein	zer, ze, zerbaite; zein	zer, zerbaite; zein	zer	zer, ze; zein	zer, zerbaite*
		zerbitzatu	zerbitzatu	zerbitzatu	(aren) bitartez		
		zeren medios					
zeru; lur ⁴⁴⁶	zeru; lur	zeru; lur	zeru; lur	zeru; lur	zeru; lur	zeru; lur	zeru; lur
zezen; bei, bea	zezen; bei, bea		zezen; bei, bea	zezen; bei, bea ⁴⁴⁷		zezen; bea	zezen; bea
zulo, zuletu	zulo, zilo		zilo, xilo, zilatu	zilo, xilo, zilatu		zilo	zilo
zingilile; ede			zintxa	zingila*, ede, ere ⁴⁴⁸			
zito	jito		zito	zito, xito			
zor; pagatu		zor; pagatu	zor; pagatu	zor; pagatu, patu			
zuku	zuku; talo		zuku; talo	zuku; talo		talo	zuku; talo
zure, egur; ol	zula, egur, eur		zul, egur	zul, egur; ol ⁴⁴⁹		egur	egur
zume; zumerika			zume	zume		egur	zume; zumerika ⁴⁵⁰
zurgin; arotz; argin ⁴⁵¹	zurgin; arotz		zurgin; arotz	zurgin; arotz; argin		argin	surgin*; arotz*
zuri / beltz	zuri / beltz		zuri, xuri / beltz	zuri, xuri / beltz, beltz		xuri, txuri / beltz	txuri, xuri / beltz, beltz
tsutik	tsutik		tsutik, txutik	tsutik, txutik		tsutik, tsutirik	tsuti
		txuxen, xuxen ⁴⁵²	txuxen	zuzen, xuxen		zuzentasun	

⁴⁴⁶ Ilurdotzen, mugagabeen *lurre* eta mugaturik *lurrea* eman zigun bertako berriemaileak. Orotz-Beteluko *El*-ko bertsoetan zein Aita Donostiakoarenetan *parabisu* hitza ere bada, zentzu erijijosoz erabilia.

⁴⁴⁷ Inguru hauetan *bei* (mugagabeen) eta *bea* (mugatuaren) aurkitzea ohiko gauza da. *El*-n dakuskgun *beia* (Arrieta) eta *beya* (Orotz-Betelu) hitz mugatuak arraroak egiten zaizkigu.

⁴⁴⁸ Lerro honetan 'cincha' eta 'correa' dugu; jarraikoan 'gitano'.

⁴⁴⁹ Hona Arrietan bildu adibideak: 1) *zúl gau* 'esta madera'; *txea in xutén...* *arríkoak* ta... *zulúkoak*; 2) *egurrak* 'los troncos'; eta, 3) *ól bat* 'una tabla'. Ilurdotzen *zure* eman ziguten, mugaturik: *zúre bat* 'un madero' eta *óla* 'la tabla', baina honek 'madera' adierazteko ere balio dezakeela iruditzen zaigu: *arkák bazué tãpa båt? tãpa...* *oláko tapál o sea, una tapa de madera, oláko, óla...* Espozko berriemaileak ere bereizi egin zuten: *zula* '(la?) madera', *zuléko kuxétu* gaineratuz, eta *egúrta* edo *eúrta* 'la leña'.

⁴⁵⁰ Azparrango Agueda Bizkai mintzo: 1) *zume* 'mimbre', *planta más recia que la 'zumarika*, eta 2) *zumarika, vana fina de mimbre, más fina que el zume*.

⁴⁵¹ Ilurdotzen, mugaturik *geto*, *zurgine* eta *argine*.

⁴⁵² Urizko izkribuan honela: 1) *Borzgarrena Eliza ama Sanduari amarren eta primicias tchusenqui itec*, eta, 2) *Bienabenunatuac direnac justicias deseyu chuisena tuenac, cein ayece izaindire aspertuac*.

BIBLIOGRAFIA

- APAT-ECHEBARNE, A. [Irigarai, A], 1974, *Una geografía diacrónica del euskara en Navarra*, Iruñea, Diario de Navarra.
- ARANA, A., 2004, *Hegoaldeko goi-nafarrera. Artzibarko aldaera (Hiztegia)*, Hiria.
- ARANZADI ZIENTZIA ELKARTEA-ETNOLOGIA MINTEGIA, 1983-1990, *Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa (EAEL)*, Donostia.
- ARTOLA, K., 1992, «Hegoaldeko goi-nafarreraren azentua dela-ta (hurbiltze-saiakera)», *FLV*, 60.
- 1992, «Ezkabarteko euskara, Iruñeko udal dermioaren ondokoa, Celedonia Zenoz andrearen ahotan» (Aingeru Irigarayri omenaldia), Eusko Ikaskuntza.
- 2006-2007 eta 2010-2012, «Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan (1, 2, 3, 4, 5 eta 6)», *FLV*, 103-104 eta 112-115.
- AZKUE, R. M. de, 1969, *Diccionario vasco-español-francés* (repr. facsímil), Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca.
- BONAPARTE, L. L., 1863, *Carte des sept provinces basques montrant la délimitation actuelle de l'euscara et sa division en dialectes, sous-dialectes et variétés*, Londres.
- CAMINO, I., 1997, *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua.
- 2003, *Hego-Nafarrera*, Nafarroako Gobernua.
- 2003, «Hego-Nafarreraren egituraz», *FLV*, 94.
- CAMPION, A., 1971, *Orreaga. Balada escrita en el dialecto guipuzcoano. Acompañada de versiones á los dialectos bizcaino, labortano y suletino y de diez y ocho variedades dialectales de la region bascongada de Nabarra desde Olazagutía hasta Roncal*, Bilbao, edición separada de la Gran Enciclopedia Vasca.
- DE DONOSTIA, J. A., 1924, «Apuntes de Folklore Vasco-Toberas», *RIEV*, xv, Bilbo, La Gran Enciclopedia Vasca, 1971.
- ECHAIDE, A. M., 1989, *El euskera en Navarra-Encuestas lingüísticas (1965-1967)*, Donostia, Eusko Ikaskuntza.
- ELIZALDE, J. C., *Catecismo en bascuence, dialecto vulgar de Uriz (Valle de Arce)*, 'Colección Bonaparte'ren 60 zk.ko eskuizkribua, 1865. urtearen ingurukoa. Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean. (Lan hau, duela urte gutxi, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - Hegoaldeko goi-nafarrera-3* izenburuko liburuan argitaratua izan da. Ikus, beheraxeago, LAN TALDEA).
- ERIZKIZUNDI IRUKOITZA 1984, [euskara 1925], IKER - 3, Bilbo, Euskaltzaindia. (Ana Maria Echaidek prestatuturiko lana; bertan jasotzen dira, besteak beste, 1920ko hamarkadan Arrietan eta Orotz-Betelun bilduriko emaitzak).
- ESTORNES LASA, J., «Erronkari'ko uskaraz elestak / Fraseología roncalesa», *FLV*, 40.
- IBARRA, O., 1995, «Cispamplonés hizkeraren inguruan», *ASJU*, xxix, 1.
- 1997, «Eroko testu argitaragabe bat eta beste batzuen iruzkina», *FLV*, 75.
- 2007, *Erroibarko eta Esteribarko Hiztegia*, Euskaltzaindia.
- 2008, «Orreagako elizan aurkitutako On Javier Ibarrenaren prediku bat Artzibarko hizkeran idatzirikoa», *FLV*, 107.
- IRIBARREN, J. M., 1984, *Vocabulario navarro* (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia), Pamplona, Institución Príncipe de Viana.
- IRIGARAY IMAZ, J., 1979, «Rescaldos del euskera en Iroz (Valle de Esteribar, Navarra)», *FLV*, 31.
- LAN TALDEA, 1996, *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - Hegoaldeko goi-nafarrera-3 - Lizarragaren sermoiak*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea (Deiker), Euskal Ikaskuntzen Institutua.
- LIZARRAGA, J., 1979, *Doctrina christioarén cathechima*, Juan Apecechea Perurenak prestatua, Iruñea, Diputación Foral de Navarra eta Euskaltzaindia.
- MUJICA, P., 1965, *Diccionario castellano-vasco*, Bilbao, El Mensajero del Corazón de Jesús.
- 1981, *Diccionario vasco-castellano*, Bilbo, Editorial Mensajero.
- ONDARRA, F., 1985, «Escritos en vascuence del P. Esteban de Adoáin (1808-1880)», *FLV*, 46.
- POLICARPO DE IRAIZOZ, Aita, 1978-1979, «Vocabulario y fraseología de Joaquín Lizarraga», *FLV*, 29, 30, 31 eta 32.
- YRIZAR, P. de, 1992, *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*, Euskaltzaindia.
- ZABALEGIKO APEZA, M. SS^a (Maria Santísima) *Errosariocoaren Predicua veste salutaciovatequi - Zavaleguin 1785. urtean*. (Lan hau goraxeago aipatu *Bonaparte ondareko eskuizkribuak - Hegoaldeko goi-nafarrera-3* izenburuko liburuan argitaratu zen).

LABURPENA

Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan (7 – Barnera begirako zenbait erkaketa)

Oraingoan, saio honen aurrekoetan erabilitako zenbait datu baliatuz eta are hauetatik kanpoko beste batzuk –L. L. Bonaparteren euskalki-sailkapena gogoan beti–, aldaera honen baitan sailkatu zortzi herriren arteko lexikoa eta honi loturiko zertzelada batzuk aurkeztu eta erkatu ditugu, haien arteko antzekotasunak zein ezberditasunak agerian uzteko asmoz.

Giltza hitzak: Artzibarko aldaera; euskara; dialektologia; hiztegia.

RESUMEN

Acerca de la llamada variedad de Arce (7 – Algunas comparaciones lexicales internas)

En esta ocasión, valiéndonos tanto de datos empleados en anteriores entregas como de otras fuentes, presentamos, siempre con base en la clasificación dialectal del príncipe L. L. Bonaparte, un conjunto de palabras y algunos aspectos referidos a las mismas y recogidas en ocho pueblos pertenecientes a esta variedad, con el fin de someterlas a comparación y ver así en qué medida coinciden.

Palabras clave: variedad de Arce; euskera; dialectología; vocabulario.

ABSTRACT

About the so-called variety of Arce (7 – Some internal lexical comparisons)

In this occasion, using both data already mentioned in previous deliveries and other sources as well, we present, always on the basis of the dialect classification by Prince L. L. Bonaparte, a set of words and some aspects concerning them, collected in eight villages belonging to this variety, in order to submit them to comparison and see to what extent they match with each other.

Keywords: variety of Arce; Basque; dialectology; vocabulary.

